

Med makt i bagasjen

En studie av politikerelitens yrkesmobilitet

Bjørnar Moxnes

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

21. juni 2010

FORORD

Det er mange som fortjener en takk nå som oppgaven er ferdig. Først og fremst vil jeg takke min veileder Marianne Nordli Hansen for solide faglige innspill og gode diskusjoner. Hennes skarpe analytiske blikk har vært til uvurderlig hjelp. Hansen har også gitt meg tilgang til datasettet som har gjort det mulig å utføre en kvantitativ analyse av den norske politikerelitens yrkesmobilitet. Hansen skal også ha takk for helt på tampen å ha tildelt noen svært inspirerende og velrettede spark bak.

Min biveileder, Patrick Lie Andersen, fortjener også en stor takk. De siste ukene har jeg til tider rent ned døren til kontoret hans, og hver gang har jeg opplevd å få gode svar på presserende spørsmål. Jeg har hatt stort utbytte av å diskutere fortolkninger av analysene med Andersen, og det har også vært svært nyttig å lese masteroppgaven hans.

En takk rettes til forskningsprosjektet *Elites in an Egalitarian Society: Recruitment, Reproduction and Circulation*, ledet av Marianne Nordli Hansen, Johannes Hjellbrekke og Olav Korsnes. I løpet av året har jeg fått diskutere oppgaven min med deltakerne i prosjektet, og fått innblikk i de andres pågående forskningsarbeider. Svært inspirerende og interessant!

Magne Flemmen og Øyvind Wiborg fortjener en takk for assistanse når SPSS har hatt en dårlig dag, og for crash-kursing i multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Flemmen skal også ha takk for at kontoret hans tidvis har fungert som en biblioteksfilial for undertegnede.

Mine kullkamerater må takkes for faglige diskusjoner, quiz på pauserommet, fester og vennskap. Vi har vist at sosiologer er sosiale sammen. Kaffebaren Trygve takkes for å ha vært som en sjømannskirke for en førstereisgutt; et ankerfeste av kaffebonner og technomusikk. Jeg vil takke for flotte samtaler over atskillige kopper rykende fersk kaffe.

Familien min fortjener en stor takk for å ha fyrt opp under diskusjoner om samfunnsspørsmål så langt tilbake som jeg kan huske – en ikke usannsynlig medvirkende faktor til at jeg slo inn på sosiologi. Og sist men ikke minst, takk til Kjerstin, for love and tender care.

Bjørnar Moxnes

Oslo, 20. juni 2010

SAMMENDRAG

Denne oppgaven handler om den norske politikerelitens yrkesmobilitet. Forskningsspørsmålet er todelt: Hvordan er yrkesmobiliteten hos dem som forlater politikereliten? Hvordan kan vi forklare denne yrkesmobiliteten? For å besvare det første spørsmålet kartlegges yrkesmobiliteten, langs to dimensjoner: En horisontal akse, for å undersøke politikernes bevegelser til henholdsvis privat og offentlig sektor, og en vertikal akse, for å undersøke deres bevegelser oppover og nedover i klassehierarkiet. For å besvare det andre spørsmålet analyseres yrkesmobiliteten i lys av to forklaringer:

På den ene siden at det er bestemte egenskaper som personene innehar *før* de går inn i politikken, som forklarer yrkesmobiliteten deres når de forlater politikken. Variablene som benyttes for å undersøke dette er klassebakgrunn og utdanning. Antakelsen er at *seleksjon inn i politikereliten* forklarer personenes videre yrkesmobilitet. Den andre forklaringen er at det er en bestemt kapital – en politisk kapital – som personene akkumulerer *mens de er i politikken*, som forklarer yrkesmobiliteten deres.

De viktige teoretiske problemstillingene for oppgaven er: - Hvordan har sosiologien behandlet elitene, især de politiske elitene? - Hva har vært de viktigste uenighetene innen dette forskningsfeltet? - Hvordan har sosiologien behandlet spørsmålet om eliteintegrasjon og yrkesmobilitet? Sentrale elite- og maktteoretikere som Weber, Mills, Dahl og Lukes gjennomgås, i tillegg til de klassiske eliteteoretikerne. Den internasjonale forskningen på eliter oppsummeres kort, og så går det mer detaljert til verks når det gjelder norsk forskning. Vi gjennomgår også Bourdieus begrep om politisk kapital. De teoretiske og empiriske bidragene drøftes ut fra de nevnte tre problemstillingene.

Gjennomgangen av norsk eliteforskning viser at politikerelitens yrkesmobilitet hittil ikke har vært gjenstand for kvantitative analyser, og denne oppgaven representerer et nybrottsarbeid på dette feltet. Første steg i analysen har derfor vært å konstruere en politikerelite ut fra yrkeskoder. Yrkesovergangene til politikereliten blir analysert i lys av ORDC-skjemaet, som er en klassemodell inspirert av Bourdieus teori om det sosiale rommet. Ut fra denne modellen kan vi analysere både vertikale og horisontale bevegelser i yrkesmobiliteten, og dermed besvare oppgavens første forskningsspørsmål. Vi fant følgende mønstre i yrkesmobiliteten:

De som forlater politikereliten går i overveiende grad til de høye (yrkes)klasseposisjonene. En forholdsvis stor andel går også til de aller øverste posisjonene i hierarkiet. Og flere enn før går fra politikereliten til privat sektor.

For å kunne besvare det andre forskningsspørsmålet, måtte politisk kapital operasjonaliseres på en måte som lar seg forene med kvantitativ analyse av registerdata. Jeg valgte *politisk yrkeserfaring fra ulike nivåer* som indikatoren på politisk kapitalvolum, og har målt det på tre nivåer: De som har jobbet i regjeringsapparatet har høyest volum av politisk kapital; de som har jobbet i stortingsapparatet eller sentralt i partiene har middels volum av politisk kapital; og de som har jobbet på fylkeskommunalt eller kommunalt nivå har mindre volum av politisk kapital.

Effektene av politisk kapitalvolum, utdanning og klassebakgrunn for yrkesmobiliteten har blitt undersøkt ved hjelp av multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Analysene gir følgende resultater:

Tilskrevne egenskaper som klassebakgrunn og utdanning har i liten grad *direkte* effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Politisk kapital, tilegnet i politikken, påvirker i klart større grad denne sannsynligheten. Vi kan imidlertid ikke utelukke at klassebakgrunn og utdanning påvirker yrkesmobiliteten *indirekte*, ved at høy utdanning eller eksklusiv klassebakgrunn øker sannsynligheten for innpass i yrkene der akkumulasjonen av politisk kapital er størst.

Til slutt i oppgaven drøftes de empiriske funnene i lys av to spørsmål: Hva forteller funnene oss om integrasjonen mellom norske elitegrupper? Og hvordan kan de knyttes til endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene? På denne måten knyttes empirien sammen med de teoretiske bidragene, og med funnene fra tidligere forskning på elitene.

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord	iii
Sammendrag	v
Innholdsfortegnelse	vii
Tabelloversikt	x
Figuroversikt	xi
1. INNLEDNING	1
1.1 Faglig relevans	3
1.2 Samfunnsmessig relevans	4
1.3 Om oppgavens struktur	6
2. TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING	7
2.1 Max Weber – klasse, stand og parti	9
2.2 De klassiske eliteteoretikerne	10
2.2.1 Gaetano Mosca	10
2.2.2 Robert Michels	11
2.2.3 Vilfredo Pareto	12
2.3 Mills, Dahl og Lukes	13
2.3.1 <i>The Power Elite</i>	13
2.3.2 <i>Who Governs?</i>	15
2.3.3 <i>Maktens tre nivåer</i>	16
2.4 Nyere eliteforskning og -teori	17
2.5 Eliteforskning i Norge	20
2.5.1 <i>Toppfolkenes partnerskap</i>	20
2.5.2 <i>Den første maktutredningen</i>	22
2.5.3 <i>Politikereliten 1945-85</i>	24
2.6 Makt- og demokratiutredningen	26
2.6.1 <i>Fra korporatisme til lobbymakt</i>	27
2.6.2 <i>Partiene i endring</i>	30
2.6.3 <i>Norsk politikerelite ved årtusenskiftet</i>	30
2.6.4 <i>Politikerelitens yrkesmobilitet</i>	32
2.6.5 <i>Det norske maktfeltet</i>	34
2.6.6 <i>Kritikken av Makt- og demokratiutredningen</i>	34
2.7 Bourdieu og politisk kapital	36
2.7.1 <i>De tre kapitalformene</i>	36
2.7.2 <i>Politisk kapital</i>	39

2.7.3	<i>Sannsynlige klasser og virkelige klasser</i>	40
2.8	Oppsummerende drøfting	41
2.8.1	<i>Sosiologien og elitene</i>	42
2.8.2	<i>Sentrale uenigheter innen forskningsfeltet</i>	43
2.8.3	<i>Eliteintegrasjon og yrkesmobilitet</i>	45
2.9	Forskningshypoteser	48
2.9.1	<i>Mønstre i yrkesmobiliteten</i>	48
2.9.2	<i>Årsaksforklaringer</i>	49
3.	DATA OG METODE	52
3.1	Utvalget	52
3.2	Konstruksjon av politikereliten	53
3.2.1	<i>Operasjonalisering ut fra yrkeskoder</i>	54
3.2.2	<i>En for bred politikerelite?</i>	55
3.2.3	<i>Politikereliten som egen kategori i ordc-skjemaet</i>	56
3.3	Avhengig variabel: (Yrkes)klasseposisjon i 2006	58
3.4	Uavhengige variabler.....	59
3.4.1	<i>Politisk kapital</i>	59
3.4.2	<i>Klasse</i>	62
3.4.3	<i>Utdanning</i>	63
3.4.4	<i>Utelatte variabler</i>	64
3.5	Analysestrategi og metode.....	65
3.5.1	<i>Logistisk regresjon</i>	65
3.5.2	<i>Multinomisk logistisk regresjon</i>	66
3.5.3	<i>Signifikanstest og modelltilpasning</i>	67
4	MØNSTRE I (YRKES)KLASSEMOBILITETEN.....	69
4.1	Vertikal mobilitet.....	69
4.2	Horisontal mobilitet.....	74
5	BETYDNINGEN AV KLASSE OG UTDANNING.....	76
5.1	Klassebakgrunn og (yrkes)klassemobilitet	76
5.1.1	<i>Modelltilpasning</i>	78
5.2	Utdanning og (yrkes)klassemobilitet.....	79
5.2.1	<i>Modelltilpasning</i>	81
5.3	Oppsummering	82
5.4	Kontrollert effekt av klassebakgrunn	82
5.4.1	<i>Modelltilpasning</i>	85
5.5	Kontrollert effekt av utdanning	86
5.5.1	<i>Modelltilpasning</i>	88

5.6 Oppsummering	89
6 BETYDNINGEN AV POLITISK KAPITAL.....	91
6.1 Politisk kapital og (yrkes)klassemobilitet.....	91
6.1.1 Modelltilpasning og oppsummering	93
6.2 Kontrollert effekt av politisk kapital	94
6.2.1 Modelltilpasning	96
6.3 Oppsummering	97
7 KONKLUSJON	99
7.1 Integrasjon mellom norske elitegrupper.....	99
7.2 Strukturelle endringer	102
7.3 Videre forskning	104
8 LITTERATURLISTE	107
VEDLEGG A	111

TABELLOVERSIKT

Tabell 1. Andel av eliten innen hver sektor som tidligere har arbeidet et år eller mer i en annen sektor (fra Norske Makteliter).....	33
Tabell 2. Multinomisk logistisk regresjon av klassebakgrunn på (yrkes)klasseposisjon.....	77
Tabell 3. Multinomisk logistisk regresjon av utdanning på (yrkes)klasseposisjon.....	79
Tabell 4. Multinomisk logistisk regresjon av klassebakgrunn på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for politisk kapitalvolum.....	84
Tabell 5. Multinomisk logistisk regresjon av utdanning på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for politisk kapitalvolum.....	87
Tabell 6. Multinomisk logistisk regresjon av politisk kapital på (yrkes)klasseposisjon.....	91
Tabell 7. Multinomisk logistisk regresjon av politisk kapital på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for utdanning og klassebakgrunn.....	95

FIGUROVERSIKT

Figur 1. ORDC-skjemaet med kategorien "Politikereliten".....	57
Figur 2. Yrker i politikereliten sortert etter politisk kapitalvolum.....	60
Figur 3. ORDC-skjemaet. Fordeling av personer fra politikereliten på (yrkes)klassene i 2006. Fordeling av befolkningen i parentes.....	71
Figur 4. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter klassebakgrunn.....	78
Figur 5. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter utdanning.....	81
Figur 6. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter klassebakgrunn. Kontrollert for politisk kapitalvolum.....	86
Figur 7. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter utdanningsnivå. Kontrollert for politisk kapitalvolum.....	89
Figur 8. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter politisk kapitalvolum.....	93
Figur 9. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter politisk kapitalvolum. Kontrollert for utdanning og klassebakgrunn.....	97

1. INNLEDNING

Eliter og makt er viktige temaer innen sosiologien, og har i lang tid vært gjenstand for forskning og diskusjon (Marx 1992, Michels 1959, Mosca 1939, Pareto 1991, Weber 1995). Etter at Mills ga ut *The Power Elite* (1956) har diskusjonene om rekruttering til elitene, deres sammensetning og samhörigheten dem i mellom stått sentralt (Engelstad og Gulbrandsen 2007: 3). I Norge har det særlig gjennom maktutredningene på 1970-tallet og ved årtusensskiftet blitt forsket på elitene i det norske samfunnet.

I forskningsprosjektet *Elites in an Egalitarian Society: Recruitment, Reproduction and Circulation* er det nettopp forholdet mellom makt og eliter i det norske samfunnet som settes under lupen. Formålet med prosjektet er å skaffe mer kunnskap om norske samfunnseliter, med fokus på rekruttering til elitene, reproduksjon av elitene og sirkulasjon mellom elitene: Hvordan foregår rekrutteringen til norske eliter? I hvilken grad er det forbindelse mellom ulike typer eliter? Denne oppgaven skrives innenfor dette forskningsprosjektet, og omhandler én av de norske elitene: politikereliten. Forskningsspørsmålet er todelt: Hvordan er yrkesmobiliteten hos dem som forlater politikereliten? Og hvordan kan vi forklare denne yrkesmobiliteten?

Oppgaven vil for det første bestå av en kartlegging av politikerelitens yrkesmobilitet, langs to dimensjoner: Først en horisontal akse, for å undersøke politikernes bevegelser til henholdsvis privat og offentlig sektor, deretter en vertikal akse, for å undersøke deres bevegelser oppover og nedover i klassehierarkiet. For det andre vil denne yrkesmobiliteten analyseres i lys av forskjellige forklaringsvariabler, og her skriver oppgaven seg inn i den klassiske diskusjonen om tilskrevne og tilegnede egenskaper ved å stille opp to forklaringer:

- På den ene siden at det er bestemte egenskaper som personene innehar *før* de går inn i politikken, som forklarer yrkesmobiliteten deres når de forlater politikken. Variablene jeg benytter for å belyse dette er klassebakgrunn og utdanning. Antakelsen er at *seleksjon inn i politikereliten* forklarer personenes videre yrkesmobilitet.
- Den andre forklaringen er at det er en bestemt kapital – en politisk kapital – som personene akkumulerer *mens de er i politikken*, som forklarer yrkesmobiliteten deres.

Vi kommer tilbake til det teoretiske fundamentet for begrepet politisk kapital og operasjonaliseringen av det senere i oppgaven.

Oppgavens forskningsspørsmål knytter an til en diskusjon om hvor integrerte norske samfunnseliter er. Stor sirkulasjon mellom eliteposisjoner i yrkesstrukturen er en indikator på eliteintegrasjon, siden arbeidslivet er en viktig arena for nettverksdannelse og utvikling av felles referanserammer (Gulbrandsen, Engelstad, Klausen, Skjeie, Teigen & Østerud 2002: 60). Yrkes sirkulasjon er bare en av kanalene for slik integrasjon, vel så viktig er ekteskapsmønstre, slektskapsbånd og utdanningsløp, som faller utenfor denne oppgaven. Like fullt vil en analyse av politikernes yrkesmobilitet belyse sirkulasjon mellom denne gruppa og øvrige eliter i Norge, og dermed bidra til debatten om hvor integrerte norske samfunnseliter er.

Forskningsspørsmålet knytter seg også til en diskusjon om endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene i Norge. Nye sirkulasjonsmønstre mellom elitegrupper bør vurderes i lys av hvordan de grunnleggende maktforholdene i samfunnet endrer seg (Hartmann 2007: 38-39). I flere av Makt- og demokratiutredningens publikasjoner analyseres nettopp slike endringer i det norske samfunnet de siste 20 årene (Engelstad, Ekberg, Gulbrandsen & Vatnaland 2003; Gulbrandsen m. fl. 2002; Hjellbrekke & Korsnes 2003; Østerud, Engelstad & Selle 2003), og det vil være interessant å knytte funnene i oppgaven til de utviklingstrekkene forskerne her skisserer.

I Norge har det tidligere vært forsket en del på rekrutteringen til politikereliten og denne elitens sosiale sammensetning, men det har ikke blitt gjennomført kvantitative studier av flyten ut av politikereliten. Det seneste året har dette spørsmålet blitt aktualisert av at en del toppolitikere har gått over til jobber innen næringsliv og kommunikasjonsrådgivning. Jobbskiftene har vært ledsaget av til dels betydelig medieoppmerksomhet, og det har i offentligheten versert analyser der det heller kategorisk fastslås hvilke karriereveier politikere følger ut av politikken. Det empiriske grunnlaget for disse analysene er enkelttilfeller. Denne oppgaven gjennomfører på sin side en systematisk analyse av den norske politikerelitens yrkesmobilitet innen et visst tidsrom – årene 2003 til 2006. Den vil dermed gi grunnlag for mer robuste slutninger omkring disse spørsmålene.

1.1 FAGLIG RELEVANS

En viktig grunn til å studere politikerelitens yrkesmobilitet er at det foreløpig ikke har blitt gjennomført kvantitative analyser av dette i Norge. Selv om den siste Makt- og demokratiutredningen viet norske eliter særskilt oppmerksomhet (Christensen, Egeberg & Lægneid 1999; Engelstad m. fl. 2003; Gulbrandsen m. fl. 2002, Gulbrandsen 2005, Hjellbrekke & Korsnes 2003, Østerud m. fl. 2003), ble ikke politikernes videre yrkeskarrierer analysert på denne måten. Det nærmeste man kom en slik problemstilling var en kartlegging av andelen innen hver sektorelite (deriblant politikereliten) som tidligere hadde arbeidet ett år eller mer i en eller flere av de øvrige ni sektorene (Gulbrandsen m. fl. 2002: 60-62). Undersøkelsen gir viktig informasjon om politikernes yrkesmobilitet – men bare om de som går over til en annen elitesektor. Den forteller oss ikke hvor stor denne andelen er, eller hvilke yrker politikerne med nedadgående yrkesmobilitet ender opp i. Derfor vil den kvantitative analysen i denne oppgaven være et nybrottsarbeid i norsk sammenheng.

I vanlige survey-studier er det vanskelig å studere de små gruppene som utgjør samfunnets eliter. Ved hjelp av registerdataene som er gjort tilgjengelige gjennom forskningsprosjektet *Elites in an Egalitarian Society: Recruitment, Reproduction and Circulation* får vi imidlertid tilgang til såpass detaljert informasjon om befolkningen at det lar seg gjøre å studere tallmessig små grupper kvantitativt. Dermed kan vi blant annet fange opp yrkesovergangene til dem som på gitte tidspunkter har vært med i politikereliten, og vi kan analysere overgangene i lys av flere bakgrunnsvariabler.

Makt- og demokratiutredningen studerte vilkårene for og endringer i det norske folkestyret. Slik Østerud ser det kan utredningens best dokumenterte diagnose sammenfattes som politikens retrett. Dette innebærer ”en dramatisk omkastning av maktforhold over et par tiår, der folkevalgte kanaler er krympet og der det politiske systemet har mistet eller frasagt seg beslutningsmakt.” (Østerud 2002a, 2002b). Makten har forskjøvet seg fra politikken til næringslivet (Østerud m. fl. 2003: 232). En nærliggende antakelse er at denne maktforskyvningen også har påvirket politikerne, blant annet i form av endrete yrkesvalg.

I Makt- og demokratiutredningen sies det også at politikernes elitesirkulasjon, med pendling mellom politikk, næringslivsledelse, informasjons- og lobbyvirksomhet, har økt med fristillingen og markedsrettingen av offentlige virksomheter (Østerud m.fl 2003: 297), men dette er altså ikke underlagt en systematisk undersøkelse. Ved hjelp av den kvantitative analysen i denne oppgaven og historiske data fra Stortingsbiografiprojektet (Nordby 1985)

blir det i større grad mulig å si noe om *utviklingstrekkene* i politikernes karrierer etter politikken – med det forbehold at min undersøkelse er begrenset til årene 2003 til 2006¹.

En studie av politikerelitens yrkesmobilitet er som nevnt også interessant i forhold til diskusjonen om integrasjonen av norske eliter, siden yrkesmobiliteten indikerer potensialet for nettverksbygging og samforstand mellom eliter på tvers av sektorer. I *Norske Makteliter* påpekes det at materialet ikke gir støtte til en modell med en eller to eliter, og at man derfor ikke kan snakke om enhetlig norsk elite. Samtidig blir det understreket at det gir liten mening å snakke om mange eller flere eliter uten å spesifisere nærmere – man må forstå relasjonene mellom elitegrupper og hvilken struktur de inngår i. Først da kan man vurdere hvilke krefter som trekker i retning integrasjon, og hvilke som trekker i retning fragmentering (Gulbrandsen m. fl. 2002: 276-280). Denne oppgaven har nettopp som ambisjon å analysere én side ved disse relasjonene grundigere.

1.2 SAMFUNNSMESSIG RELEVANS

”Makteliten er sammensatt av menn i posisjoner som gjør det mulig for dem å overskride den vanlige livssituasjonen til vanlige menn og kvinner. I kraft av sin stilling treffer de beslutninger som får vidtrekkende følger”, skriver Mills (1956: 4). Politikereliten utgjør en mektig gruppe. De vedtar lover, bestemmer rammebetingelser og setter politikk ut i praksis. Så lenge politiske beslutninger har betydning, har politiske beslutningstakere betydning.

Gjennom politisk arbeid på toppnivå utvikler politikerne nettverk i eget parti og på tvers av partiskillene og knytter kontakter med interesseorganisasjoner og forvaltningen – de akkumulerer en *politisk kapital*². Den offentlige debatten rundt tidligere Arbeiderpartistatsråd Bjarne Håkon Hanssen og tidligere Fremskrittspartileder Carl I. Hagens overganger til kommunikasjonsbransjen, tyder på at politikernes forvaltning av denne kapitalen er av samfunnsmessig interesse. En kan tolke mediebråket rundt kontakten mellom statsminister Jens Stoltenberg og DNB Nor-sjef Rune Bjerke i dagene før regjeringens ”redningspakke” til bankene ble lagt fram høsten 2008, i samme retning.

¹ Det er disse årene vi har yrkesregistreringer fra i registerdataene, noe jeg kommer tilbake til i metodekapittelet.

² Begrepet blir redegjort for i teorikapittelet.

Debatten om slike saker må sees i lys av at evnen til å påvirke beslutningstakerne allerede er svært skjevt fordelt. Skal du nå fram overfor beslutningstakerne er du avhengig av politiske ressurser, nettverk og tid, og det er mange som ikke har tilgang til dette (Østerud m. fl. 2003: 78). Når toppolitikere går over til sjefsjobber i næringslivet eller innen informasjons- og lobbyvirksomhet, oppfatter nok mange at dette forsterker ulikhetene i evnen til politisk påvirkning – i de ressurssterkes favør.

Reaksjonene har også rettet seg mot rolleblanding: Da det ble kjent at Bjarne Håkon Hanssen skulle bli lobbyist, uttalte Torstein Hjellum ved Universitetet i Bergen: ”Jeg vil si det så sterkt at han misbruker sin politiske innflytelse til å fremme private interesser. Det er det som i korrupsjonslovgivningen kalles politisk korrupsjon.” (TV2 Nyhetene, 27.10.2009).

Storingsrepresentant Per Olaf Lundteigen (Sp) uttalte at ”Dette er toneangivende personer i store reformer som ennå ikke er fullført, og folk som har en innsidekunnskap om statsministerens holdninger og prioriteringer. Og så bruker de det privilegiet til egen vinning, eller selger det til aksjeselskapers vinning.”³ (Dagbladet 27.10.2009)

Når tidligere politikere stiller seg til tjeneste for andre elitegrupper, utfordres det demokratiske idealet om at den politiske makten ligger hos velgerne. Tilliten til politikerne og til det politiske systemet kan svekkes. Rekruttering av politikere til høye stillinger i næringslivet (dels som interesserepresentanter overfor det offentlige, dels som profesjonelle lobbyister), skaper også usikkerhet for myndighetenes representanter (Østerud m. fl. 2003: 219). De kan stå overfor sine tidligere ledere som opptrer i nye roller, og dermed komme til å møte motparter som har direkte erfaring fra begge sider av forhandlingsbordet.

Det er med andre ord flere samfunnsmessig relevante sider ved en analyse av politikerelitens yrkesmobilitet. Det knytter særlig an til demokratiske idealer og konsekvenser av endrete

³ Dette er ikke første gang politikernes yrkesoverganger skaper reaksjoner. I 2002 kunne vi lese i Bergens Tidende at ”Ap-statsråder går over til ’fienden’”. Av saken framgikk det at flere yngre sosialdemokratiske politikere hadde gått direkte fra politikk til direktørstillinger i næringslivet. Fra Stoltenberg 1-regjeringen gikk miljøvernminister Siri Bjerke og fiskeriminister Otto Gregussen til direktørjobber i NHO, mens Bjerkes statssekretær Stein Lier-Hansen fikk direktørstilling i Prosessindustriens Landsforening. Justisminister Hanne Harlem ble direktør i Hydro, og bistandsminister Anne Kristin Sydnes fikk en stilling som spesialrådgiver i Statoil. Næringsminister Grete Knudsen og helseminister Tore Tønne startet hvert sitt konsultentselskap, mens samferdselsminister Terje Moe Gustavsen ble spesialrådgiver i NAVO, en sammenslutning for offentlige arbeidsgivere. Flere av de øvrige statssekretærene fra denne regjeringen endte opp i stillinger der overgangen tidligere ville vakt skarpe reaksjoner i Arbeiderpartiet, ifølge avisen (Bergens Tidende 2002).

vilkår for folkestyret, og til den spenningen mellom demokratisk likhet og lederskap som elitene skaper (Gulbrandsen m. fl. 2002: 264). Derfor er det etter mitt syn viktig at samfunnsvitere forsker på maktelitene, og prøver å forstå relasjonene mellom elitegrupper og strukturene de inngår i.

1.3 OM OPPGAVENS STRUKTUR

I del 2 om teori og tidligere forskning gjennomgås sentrale elite- og maktteoretikere som Weber, Mills, Dahl og Lukes, i tillegg til de klassiske eliteoretikerne. Vi oppsummerer de sentrale funnene fra internasjonal forskning på eliter, og går mer detaljert til verks når det gjelder norsk forskning. Særlig funnene fra Makt- og demokratiutredningen er viktige for analysene i denne oppgaven. I tillegg gjennomgås Bourdieus begrep om politisk kapital, siden begrepet skal benyttes i analysene av yrkesmobiliteten. De teoretiske og empiriske bidragene blir mot slutten av kapittelet gjenstand for en samlet drøfting.

I kapittel 3 om data og metode redegjør jeg for utvalget, og viser hvordan operasjonaliseringen av politikereliten er gjort ut fra yrkeskoder. Avhengig variabel – (yrkes)klasseutfallet i 2006 – og de uavhengige variablene politisk kapital, klassebakgrunn og utdanning, gjennomgås.

I kapittel 4 besvares første del av oppgavens forskningsspørsmål; hvordan er yrkesmobiliteten hos dem som forlater politikereliten? Her ser vi at de som forlater politikereliten i overveiende grad går til høye (yrkes)klasseposisjoner, og at flere enn før går fra politikereliten til privat sektor.

I kapittel 5 og 6 undersøkes effektene av de tre forklaringsvariablene på yrkesmobiliteten, gjennom multinomiske logistiske regresjonsmodeller. Her ser vi at klassebakgrunn og utdanning i liten grad *direkte* påvirker yrkesmobiliteten, mens politisk kapital i klart større grad gjør det.

Oppgaven avsluttes med en konkluderende drøfting i kapittel 7, hvor de empiriske funnene drøftes i lys av spørsmålet om integrasjon mellom norske elitegrupper, og hvordan yrkesmobiliteten kan sees i sammenheng med de dypere samfunnsendringene som Makt- og demokratiutredningen har oppsummert med begrepet ”politikkens retrett”. Her samles trådene, og funnene diskuteres i en bredere kontekst, og avslutningsvis skisserer jeg spørsmål for videre forskning.

2. TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING

Det fins svært mye sosiologisk teori, forskning, og ikke minst diskusjon om de gruppene og personene som utøver mest makt i samfunnet (Hartmann 2007: 2-3). Er de en overklasse? Er de en elite? Utgjør de en enhetlig maktgruppering, eller har vi snarere flere konkurrerende og rivaliserende elitegrupper? Ulike syn skriver seg fra ulike teoretiske forståelser av hva makt er, hvor den befinner seg og hvordan den utøves – som igjen leder til forskjellige operasjonaliseringer av studieobjektet.

Det faller utenfor denne oppgavens ramme å ta opp alle disse teoriene og diskusjonene i sin fulle bredde. Her er temaet å beskrive yrkesmobiliteten hos de som forlater politikereliten, og prøve å forklare denne mobiliteten. Men diskusjonen av funnene må være teoretisk informert og empirisk fundert: Hva forteller dette oss om integrasjonen mellom norske elitegrupper? Hvordan kan funnene knyttes til endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene? For å besvare disse spørsmålene⁴ trenger vi teoretiske rammeverk og kjennskap til tidligere forskning. For denne oppgaven er følgende teoretiske problemstillinger mest relevante:

- Hvordan har sosiologien behandlet elitene, især de politiske elitene?
- Hva har vært de viktigste uenighetene innen dette forskningsfeltet?
- Hvordan har sosiologien behandlet spørsmålet om eliteintegrasjon og yrkesmobilitet?

Jeg går ikke inn i diskusjonen om hvorvidt personer med makt bør kalles en overklasse eller en elite. Selv om spørsmålet har stått og står sentralt innen faget, gir ikke undersøkelsen min grunnlag for å si særlig om akkurat dette. Utgangspunkt for denne oppgaven er at norske toppolitikere utgjør en *maktelite*, i kraft av deres makt til å vedta lover, gi pålegg, fatte fordelingsvedtak, bestemme rammebetingelsene for andre og sette politikk ut i praksis (Gulbrandsen m. fl. 2002: 12). Selvsagt fins det krefter utenfor politikken som påvirker politikernes beslutninger (også med tanke på hva som *ikke* kommer opp til politisk behandling, jf. Lukes 2004: 20-22), noe som blant annet var temaet i boka *Who Governs?* (1961) av Dahl, og som har blitt behandlet i flere senere sosiologiske studier. Mitt

⁴ Oppgavens konkluderende drøfting er strukturert rundt disse spørsmålene.

utgangspunkt er imidlertid verken at toppolitikerne alene har all politisk makt, eller at de er rene marionetter for grupperinger utenfor politikken, men at de utgjør en maktelite i kraft av de institusjonelle, politiske posisjonene de innehar⁵. Undersøkelsen av hvordan politikereliten utøver og opprettholder sin makt, hvilke andre aktører som påvirker beslutningene på hvilke måter osv, inngår ikke i denne oppgaven.

Deler av kritikken som ble rettet mot Makt- og demokratiutredningen gikk ut på at utrederne ikke undersøkte ovennevnte forhold (Bugge m. fl. 2002; Bugge & Rønning 2003), og man kan spørre seg om det også rammer denne oppgaven. Det kan diskuteres om toppolitikerne bestemmer fullt og helt over politikken, men det er like fullt rimeligere å legge til grunn at de *har* betydelig politisk makt, enn det motsatte. Den empiriske analysen retter seg mot yrkesmobiliteten deres, som heller må forstås som en *konsekvens* av å ha hatt politisk makt. Det er trolig rimelig å kreve at en Makt- og demokratiutredning undersøker de forholdene Bugge m. fl. tar opp, men slike forhold er ikke tema her.

Begrepet om politisk kapital vil stå sentralt i forklaringen av yrkesmobiliteten. I tråd med Bourdieu kan man formulere en problemstilling om hvorvidt politisk kapital er virksom for å få tilgang til andre eliteposisjoner. Dette dreier seg om mobilitet på tvers av elitene. Slik mobilitet spiller også en viktig rolle for eliteintegrasjon – eller forholdet mellom klassesituasjon og sosial klasse, for å si det med Weber (1978: 302): Sosiale klasser er “the totality of those class situations within which individual and generational mobility is easy and typical”. Det er dette skillet en senere sosiolog som John Scott (1997) baserer seg på når han sier at klassesituasjonen er plassen din i markedet (og at det dermed fins like mange klassesituasjoner som det fins arbeidsplasser i et land), mens en sosial klasse er sosiale kollektiv som oppstår når folk som er demografisk forbundet bindes sammen ved sirkulasjon og samhandling, og etablerer ytre grenser og indre solidaritet.

Jeg undersøker nettopp hvilke klassesituasjoner medlemmene av den politiske eliten går inn i etter politikken, og knytter dermed den empiriske undersøkelsen til det sosiologiske perspektivet om integrasjon og klassedannelse.

Det er få av bidragene jeg gjennomgår i dette kapittelet som utelukkende er teoretiske eller empiriske, men strukturen består i at vi begynner med tradisjonen og de skoledannende teoriene. Av tidligere forskning vil jeg kort oppsummere internasjonal forskning på området,

⁵ Dette perspektivet, *posisjonsmetoden*, vil jeg redegjøre grundigere for i metodekapittelet.

og gå mer detaljert til verks når det gjelder norsk forskning. Til slutt gjennomgår vi Bourdieus begrep om politisk kapital og hans analyse av forholdet mellom sannsynlige og virkelige klasser/grupper.

2.1 MAX WEBER – KLASSE, STAND OG PARTI

Max Weber (1864-1920) utviklet en flerdimensjonal forståelse av sosial ulikhet, og viste at det fins flere kilder til makt enn de rent økonomiske. Ved hjelp av begrepene om klasse, stand og parti skiller Weber mellom tre former for makt og ulikhet: I økonomien i form av klasse, i den sosiale sfære i form av status, og i politikken gjennom partiene (Hurst 2006: 178).

Særlig relevant for denne oppgaven er Webers påpekning av at en klasse ikke kjennetegnes av sosial samhörighet. Etter hans syn representerer den bare et *mulig* grunnlag for fellesskap og solidarisk opptreden. Om dette oppstår avhenger av hvor sterke motsetningene er, og hvor tydelig sammenhengen mellom klasseforholdene og egne livssjanser framstår for individene (Weber 1995: 57).

I en klasse er individene isolert fra hverandre i markedssituasjonen, men de har felles livssjanser som blir bestemt av markedsposisjonen deres. I likhet med Marx trekker Weber (1995: 54-55) det viktigste skillet i det kapitalistiske markedet mellom eier og ikke-eier: Selger eller kjøper du arbeidskraft? Klasseforholdene differensieres videre ut fra hva slags eiendom man er i besittelse av, og hva slags type arbeidskraft man selger eller kjøper. Livssjanser er muligheten til å leve en bestemt type liv: Hvor sannsynlig er det at du vil ta høyere utdanning? Hvor sannsynlig er det at du blir syk og utslitt av arbeidet ditt?

I motsetning til klasser består standene av mennesker som omgås hverandre og har et fellesskap. Hvem ser du opp til? Hvem ser du ned på? Hvem vurderer du som likemenn? Stender er sosiale grupper basert på gjensidig aktelse mellom medlemmene, og de er subjektivt snarere enn objektivt definert (Weber 1995: 60-61). De skapes gjennom anerkjennelsesprosesser mennesker mellom, og inndeles etter formene for livsførsel og oppfatningen av ære.

Standsprinsippet står i motsetning til den rent markedsmessige reguleringen av makt. Ære er ikke en vare som kan kjøpes i markedet, i alle fall ikke når den fordrer rikdom over generasjoner, utdanning fra de riktige skolene osv. Slik kan standsprinsippet forklare hvordan for eksempel gammelrike kan skille seg fra nyrike (Weber 1995: 64). Med et parti mener

Weber (1995: 68) en gruppe med et klart definert felles mål om makt, og som jobber planmessig for å nå målet. Det kan derfor kun oppstå innen sosiale grupper som har en rasjonell orden og et apparat av folk som er rede til å gjennomføre denne orden, men de behøver ikke å være rene klasse- eller standspartier.

Som vi skal se er Webers skille mellom klasse og stand viktig for arbeidene til senere eliteteoretikere.

2.2 DE KLASSISKE ELITETEORETIKERNE

Når vi skal gå nærmere inn på hvordan sosiologien har behandlet elitene, kommer vi ikke utenom de klassiske eliteteoretikerne. Her finner vi italienske Gaetano Mosca (1858-1941) og Vilfredo Pareto (1848-1923), som kritiserte både marxismen og det liberale demokratiet fra høyre (Gulbrandsen m. fl. 2002: 18), og tyske Robert Michels (1876-1936), kjent for begrepet oligarkiets jernlov (Putnam 1976: 3). Disse tre regnes som skoledannende for studiet av elitene. Verkene deres ble utgitt i en periode der middelklassen og mange intellektuelle var dypt bekymret (og redd) for de urbane folkemassene som hadde vokst fram over hele Europa i takt med nittenhundretallets befolkningseksplosjon. Folkemassene, og især den nye industriarbeiderklassen, ble sett på som en alvorlig trussel mot den sosiale orden. Det er i denne konteksten Mosca, Pareto og Michels forfatter sine teorier (Hartmann 2007: 5-7).

2.2.1 GAETANO MOSCA

Etter Moscas syn fantes det i alle samfunn som hadde oppnådd et visst sivilisatorisk nivå, to klasser – en som styrer og en som blir styrt (Mosca 1939: 329). Den første er en tallmessig underlegen minoritet som kontrollerer den andre på mer eller mindre lovlige og voldelige måter. Dette er herskerklassen eller den politiske klassen. Minoriteten hersker over majoriteten både fordi den er godt organisert, og fordi dens medlemmer har personlige egenskaper som gir dem et samlet moralsk, intellektuelt og materielt overtak (Mosca 1939: 52-53).

Med teorien om herskerklassen ville Mosca ikke bare imøtegå samtidens demokratiske ideer, men også lage en forklaring på historisk utvikling der det er slik at elitene avgjør hvilket politisk system som utvikles. Mens andre ser klassekamp og demokratiske oppgjør i historien, ser Mosca (1939: 337) i stedet en ny minoritet som nedkjemper en gammel minoritet. Nye

herskerklasser vokser fram i takt med nye sosiale krefter (som nye ressurser, nye ideer og kunnskap, framvekst av nye religioner etc) (Putnam 1976: 169).

Mosca bestrider ikke at flertallet rent formelt kan velge sine representanter. Poenget er at representantene uansett ikke lyster velgerne. Den organiserte minoriteten påtvinger det uorganiserte flertallet sin vilje, også i systemer med allmenn stemmerett. Dette skyldes at velgerne i realiteten har et begrenset antall kandidater å velge mellom – hvis de skal stemme på noen som kan vinne. Og de som har mulighet til å vinne er nettopp kandidatene med sterke, organiserte interessegrupper i ryggen (Mosca 1939: 153 og 412). Dette er det imidlertid ikke noe galt i, slik Mosca ser det. Tvert i mot trenger også demokratier en slik organisert minoritet for å kunne fungere. Og ved å vise til historiske eksempler fastslår han at hver gang en demokratisk bevegelse har vunnet fram, slår aristokratiske tendenser tilbake – fra de som skulle bekjempe aristokrati: ”Si cambia il maestro di cappella, ma la musica è sempre quella”⁶ (Mosca 1939: 391).

2.2.2 ROBERT MICHELS

Michels er mest kjent for begrepet om oligarkiets jernlov, som går ut på at makten i større organisasjoner alltid vil bli konsentrert hos en styrende elite, også i demokratiske organisasjoner og partier. Årsaken er det grunnleggende behovet for organisering og ledelse (Michels 1959: 400):

”Det er organisasjonen som gir grunnlaget for de valgte dominans over velgerne, for at de som har fått mandat dominerer de som har gitt mandat, for at de som har fått delegert makt styrer over delegatene. Den som sier organisasjon, sier samtidig oligarki.” (Michels 1959: 401). Skal folkemassenes ønsker bli representert trengs organisasjon, koordinering og delegering av makt. Skal organisasjonen bli sterk, må ledelsen også være sterk. Siden demokrati fordrer organisasjon, gjelder oligarkiets jernlov derfor også i demokratier (Michels 1959: 21 og 35).

Organisasjon anses som en teknisk og funksjonell nødvendighet. Enhver organisasjon utvikler en viss arbeidsdeling, og gir koordineringsansvaret til en mindre gruppe. Slik monopoliseres makten av nødvendighet (Putnam 1976: 135). Etter hvert utvikler organisasjonen

⁶ ”Dirigenten er ny, men musikken er den samme”

egeninteresser som kommer i konflikt med interessene til kollektivet som har skapt organet. Fra å være et middel, blir organisasjonen et mål (Michels 1959: 390).

Med henvisning til Mosca sier Michels at ingen folkelig bevegelse klarer å skape store og varige samfunnsendringer i den siviliserte verden, for bevegelsens ledende elementer fjerner seg gradvis fra massene og blir tatt opp i ”den politiske klassen” (Michels 1959: 392). Eksempelet fra hans samtid er sosialistpartiene. De skulle styrte den borgerlige statsmakten, men har på veien selv blitt sentraliserte organisasjoner basert på samme autoritets- og disiplinprinsipper som staten. Partienes oligarkiske struktur kveler de demokratiske prinsippene, noe som ifølge Michels er uomgjengelig. Massene vil derfor aldri styre samfunnet (Michels 1959: 367).

2.2.3 VILFREDO PARETO

Paretos hovedtese, inspirert av Machiavelli, er at de demokratiske idealene ikke kan settes ut i livet, fordi det alltid bare er en mindre gruppe som er rustet til å styre samfunnet (Engelstad & Gulbrandsen 2007: 2; Gulbrandsen m. fl. 2002: 24). Tesen hadde brodd mot samtidens framvoksende arbeiderbevegelse, og i motsetning til Marx hevdet Pareto at samfunnstriden står mellom synkende og stigende elitegrupper – elitenes sirkulasjon – ikke mellom klassene: “The history of man is the history of the continuous replacement of certain elites: As one ascends, another declines” (Pareto 1991: 36).

Det vil derfor alltid være en elite som styrer (Putnam 1976: 3), men ingen elite styrer for alltid (Pareto 1991: 36). Der Mosca ser framveksten av nye eliter i lys av nye sosiale krefter, forklarer Pareto elitesirkulasjonen med at den herskende eliten etter hvert blir mettet av dage, mer human og mindre rede til å bruke makt. En slik elite mister snart makten (til en ny elite) (Pareto 1991: 68).

Beskrivelsen var delvis myntet på borgerskapet i Paretos samtid, som etter hans vurdering banet vei for sosialismen på grunn av egen svakhet og unnfalighet. Deres tap ville være til pass for dem, all den tid de var ”menn som passer til å være slaver”⁷ (Pareto 1991: 67). Det var vel å merke ikke folket som ville nedkjempe borgerskapet, men en ny elite – denne gang i sosialistiske gevanter.

⁷ ”O homines ad servitutem paratos”. Pareto siterer her Tacitus, som la disse ordene i keiser Tiberius sin munn, myntet på servile romerske senatorer.

I likhet med Mosca og Michels har Pareto et forholdsvis kynisk syn på elitene. De påberoper seg samfunnets beste i kampen om makten, men så snart de har grepet makten, vender de seg mot tidligere allierte og sikrer egen makt (Pareto 1991: 56).

Det er flere viktige forskjeller mellom disse tre klassiske eliteteoretikerne, men de deler den grunnleggende forestillingen om skillet mellom eliten og massene. Slik de ser det vil samfunn til alle tider bli styrt av en elite som har de materielle, intellektuelle og psykiske egenskapene som setter dem i stand til dette (Hartmann 2007: 18-19). Dette machiavellisk inspirerte forsvaret for elitestyre mistet noe av sin faglige potens i og med andre verdenskrig. Fascismen var ettertrykkelig delegitimert, og dermed også teoriene om at en elite alltid må og bør styre majoriteten (Hartmann 2007: 3 og 22).

2.3 MILLS, DAHL OG LUKES

Etter krigen analyserte C. Wright Mills (1916-1962) USAs mektige med motsatt utgangspunkt som klassikerne, altså med demokrati som norm og målestokk. Dette representerte en viktig vending i eliteforskningen, og boka *The Power Elite* (1956) igangsatte en større debatt om amerikansk politikk og eliter, om de som styrer samfunnet er en maktelite eller om vi snarere har elitepluralisme.

2.3.1 THE POWER ELITE

I *The Power Elite* beskriver Mills 1950-årenes USA som styrt av en maktelite – toppfolkene innen politikk, næringsliv og forsvar – som inngår i et omfattende nettverk ut fra overlappende interesser (Gulbrandsen m. fl. 2002: 30): “The power elite is composed of men whose positions enable them to transcend the ordinary environments of ordinary men and women” (Mills 1956: 4). I alle saker av nasjonal betydning er det denne makteliten som bestemmer (Mills 1956: 18 og Putnam 1976: 129). Reproduksjonen av makteliten er stor, og den jevne borger har svært liten makt overfor makteliten. Det amerikanske systemet er derfor udemokratisk.

For Mills (1956: 11) er det et sentralt poeng at makten ikke er personlig. Personene i makteliten har makt *fordi* de har topposisjoner i mektige institusjoner. Mills (1956: 366-368) definerer altså eliten ut fra *institusjonelle posisjoner*, slik jeg også gjør med politikereliten i denne oppgaven. Dette har ifølge Mills flere fordeler: Rent praktisk blir det forholdsvis enkelt å lokalisere eliten. Viktigere er det at vi med en slik institusjonell eller strukturell definisjon

unngår å trekke konklusjoner før vi har gjort de empiriske undersøkelsene, i motsetning til dem som legger en moralsk forståelse av eliten til grunn (deriblant Mosca) – der eliten er personer med bestemte egenskaper. Hvilke egenskaper og karaktertrekk elitepersonene har, skal nettopp undersøkes empirisk. Samme logikk, framholder Mills, gjelder i spørsmålet om eliten er en sosial klasse.

Den andre teoretiske fordelen med en strukturell definisjon av eliten ifølge Mills, er forklaringskraften i spørsmålet om eliteintegrasjon: 1) De institusjonelle posisjonene personene er i bestemmer muligheten til å tilegne seg og holde på bestemte verdier. 2) Personenes psykologiske egenskaper bestemmes i stor grad av verdiene de møter i de store institusjonene. 3) Om personene føler seg som del av en sosial klasse og om de handler i tråd med det de oppfatter som sine interesser, bestemmes i stor grad av deres institusjonelle posisjon.

Her ser vi inspirasjonen fra Webers skille mellom klasse og stand. Makteliten kan forstås som grupper av medlemmer som kjenner hverandre, som møtes i sosiale sammenhenger og når de gjør forretninger. De aksepterer hverandre, forstår hverandre, gifter seg med hverandre og tenker forholdsvis likt. De er derfor den indre kjernen av de øvre klasser, og har blitt selvbevisste medlemmer av en sosial klasse (Mills 1956: 11). Hvis makteliten består av personer med liknende bakgrunn og utdanning, og hvis karrierer og livsstil er forholdsvis lik, så er det sosialt og psykologisk grunnlag for enighet. Da er de like sosiale typer, og de omgås hverandre lett. Kulminasjonen på dette ser vi ifølge Mills (1956: 18) når slike personer enkelt kan bytte mellom topposisjoner innen de tre store maktinstitusjonene.

I løpet av andre verdenskrig økte eliteflyten mellom militæret, politikken og næringsliv kraftig (Mills 1956: 287), og dette fortsatte i årene etter: For et selskap var det lurt å rekruttere en person med yrkeserfaring fra politikk og/eller militæret og vice versa⁸. Dermed ble kravene til topposisjonene innen maktinstitusjonene likere, som igjen medførte at de som fikk posisjonene var likere.

Her synliggjøres et viktig poeng: Begrepet om makteliten og dens enhet hviler på bestemte strukturelle betingelser. Dette er en historisk spesifikk analyse, basert på utviklingen av de

⁸ Dette har også støtte i annen forskning. Dye og Pickering (1974: 913) viser at karrierebytter er mer vanlig i USA enn i Storbritannia. Det gjør at amerikanske politiske ledere har større kjennskap til både personer og saker i andre samfunnsfærer. Til gjengjeld er båndene innad i politikereliten svakere.

økonomiske, politiske og militære institusjonene i USA under og etter andre verdenskrig. Disse utviklingstrekkene kobles sammen med faktorer som elitepersonenes sosiale bakgrunn og sosial omgang dem i mellom. Mills (1956: 292) mener at det er dette *sammenfallet* mellom institusjonelle og psykologiske faktorer som vises i personelltrafikken mellom de tre store institusjonene.

2.3.2 WHO GOVERNS?

Robert A. Dahl (1915-) ble en av Mills' hovedopponenter. I motsetning til Mills beskriver Dahl i *Who Governs?* (1961) et USA der makten er fordelt mellom flere konkurrerende interesser. Gjennom analysen av de formelle og uformelle maktnettverkene i New Haven, Connecticut konkluderer han med at det finnes en rekke maktgrupper og makteliter som både står i motsetning til hverandre, og som samarbeider med hverandre: "An elite no longer rules New Haven" (Dahl 1961: 11). Basert på dette utviklet han mangemannsveldet som betegnelse på de moderne vestlige demokratiene. Systemet er elitepluralistisk på den måten at politikk er arenaen for forhandlinger mellom ulike mektige interesser. Verken minoriteten eller majoriteten styrer – minoritetene styrer (Dahl 1961: 128). Og ulike konstellasjoner av grupper og eliter øver innflytelse på ulike arenaer (Putnam 1976: 130).

Nøkkelspørsmålet er, slik Dahl ser det, om tendensen er samling eller konflikt mellom ledere, om det er oligarki eller pluralisme. I datidens USA var det ulikheter i politiske ressurser, men de var ifølge Dahl (1961: 85) ikke lenger kumulative. Før var det slik at hvis en person hadde mye av en type ressurser (som rikdom), hadde han stort sett mye av andre ressurser (utdanning, sosial status, legitimitet). Nå er systemet i stedet preget av spredt ulikhet.

Dahl (1961: 228) framstiller det på følgende måte: 1) De ulike ressursene man trenger for å påvirke politikerne, er tilgjengelige for ulike personer. 2) Med få unntak er disse ressursene også ujevnt fordelt. 3) De som har størst tilgang til en type ressurser, har liten tilgang til andre ressurser. 4) Ingen enkelt ressurs har størst betydning i alle de viktigste spørsmålene. 5) Og nesten ingen mangler fullstendig alle ressurser.

Dahl presiserer at det ikke er slik at folket har tatt over styringen: I New Haven er det en mindre gruppe som er i politikken, og som lever i en slags politisk subkultur. De leser de samme avisene og diskuterer flittig med hverandre. Men de utgjør ingen lukket gruppe eller en homogen klasse med veldefinerte klasseinteresser, slik Dahl (1961: 90 og 305) ser det.

Gruppen er faktisk lett å komme inn i, siden konkurransen mellom partiene gjør at politikerne ønsker å utvide sine koalisjoner og nettverk.

Mills (1956: 16) kaller dette en liberal eliteforståelse. Her anses eliten som impotent, og uten historisk kraft. De som innehar formelle autoritetsposisjoner blir kontrollert av andre eliter, av velgerne, og/eller av konstitusjonelle spilleregler. Så selv om det fins øvre klasser, fins ingen herskerklasse, selv om det fins menn med makt, fins ingen maktelite.

2.3.3 MAKTENS TRE NIVÅER

I forlengelsen av debatten mellom Mills og Dahl utga Steven Lukes (1941-) boka *Power – a Radical View* (utgitt i 1974), der han tar til orde for at makten er mest effektiv når den er vanskeligst å få øye på. Vi må analysere makten skjulte sider, mente Lukes. Han skiller mellom maktens tre nivåer; makt over beslutninger, makt over dagsorden, og makt til å påvirke ønsker, oppfatninger og identiteter.

Elitepluralistene, deriblant Dahl, forholder seg ifølge Lukes (2004: 15-16) bare til det første nivået, og har en endimensjonal maktanalyse. De forstår makt som et vellykket forsøk fra A på å få B til å gjøre noe B ellers ikke ville gjort. Dermed fokuserer de på maktutøvelsen og ikke *maktkapasiteten*, og studerer politiske beslutningsprosesser der det er synlig konflikt om sentrale spørsmål. Men hva hvis personers standpunkter og interesser ikke er artikulert? Hva hvis de ikke er observerbare, eller hvis folk ikke er klar over dem?

Elitepluralistene ble kritisert av dem som mente at makten har to ansikter, nemlig makten til å bestemme i politiske saker, og makten til å bestemme hvilke saker som *ikke* kommer opp til behandling – dagsordenmakten. Lukes (2004: 20-22) kaller dette for det todimensjonale synet. Mens pluralistene anser politiske konfliktsaker som det de politiske organene behandler, vil disse peke på potensielle saker som ikke blir behandlet.

Den en- og todimensjonale maktanalysen deler fokuset på observerbar konflikt. Makt utøves bare der det er konflikt, så uten konflikt må en anta at det er konsensus. Implisitt ligger forståelsen av at interesser blir bevisst artikulert, og dermed kan observeres. Lukes (2004: 26-28) tar i stedet til orde for en tredimensjonal maktforståelse. A utøver ikke bare makt over B ved å få B til å gjøre noe B ellers ikke ville gjort. A utøver også makt over B ved å påvirke, forme og bestemme Bs preferanser og ønsker. Derfor blir det misvisende å basere maktanalyser utelukkende på observerbare konflikter. Poenget er at den mest effektive maktutøvelse er å hindre at slike konflikter overhodet oppstår.

Med den tredimensjonale maktforståelsen gir Lukes en sosiologisk forklaring på hvordan politiske systemer kan hindre krav i å bli politiske saker, eller i det hele tatt å bli reist. Han utfordrer dermed Dahl og andre elitepluralister, som først sporer maktutøvelsen i sakene når de er kommet til politisk behandling.

2.4 NYERE ELITEFORSKNING OG -TEORI

De klassiske eliteteoretikerne mente det var en nødvendig (og for så vidt ønskelig) motsetning mellom eliter og demokrati. I nyere samfunnsvitenskapelige elitestudier tolkes elitene innenfor demokratiets rammer, ikke i motsetning til dem. Nå står *funksjonalistiske eliteteorier* i sentrum, der elitene forstås som grupper av personer som innehar topposisjonene i ulike samfunnssektorer. Disse samfunnssektorene er, ifølge de fleste eliteforskerne, politikk, administrasjon/forvaltning, næringsliv, rettsvesen, media, akademia, militæret og i fagforeningene (Hartmann 2007: 22). Gulbrandsen m. fl. (2002: 25) mener det i hovedsak fins en politisk elite, en økonomisk elite og en forvaltningselite, som til sammen utgjør en mer eller mindre sammenhengende *sosial elite*. Engelstad & Gulbrandsen (2007: 2) mener vi først kan snakke om en politisk elite, en økonomisk elite osv, når personene er sosialt integrert. Samlet sett *kan* sektorelitene utgjøre en mer eller mindre integrert maktelite. Graden av samhörighet i en slik maktelite og hvor sterk dominans den utøver, avhenger av historiske omstendigheter.

Utgangspunktet for funksjonalistiske eliteteorier er at eliter og demokrati er kompatible, og komparative studier fra de siste tiårene viser hvordan elitegrupper etablerer demokrati; demokratiske styreformere oppstår når flere elitegrupper ser seg bedre tjent med å utvikle elitekompromisser enn ved å tviholde på sin umiddelbare makt. Et synspunkt er derfor at stabile demokratier avhenger av både velfungerende elitenettverk og folkelig støtte. Dette betyr at nyere eliteforskning ikke bare skiller seg fra klassikerne, men også fra Mills som tok for gitt at en maktelite kunne styre samfunnet forholdsvis autonomt, uten aktiv støtte fra andre befolkningsgrupper (Engelstad & Gulbrandsen 2007: 2-4).

Et eksempel på denne nyere eliteforståelsen finner vi i Suzanne Kellers *Beyond the Ruling Class* (1991), der hun definerer eliter som effektive og ansvarlige minoriteter, som får i oppdrag å realisere de målene samfunnet setter, samtidig som de sikrer en viss kontinuitet. Dermed blir eliter en av de viktigste drivkreftene i samfunnet, og med økende intern differensiering øker elitene både i antall og betydning. De er *strategiske* eliter, og i takt med

den funksjonelle spesialiseringen blir de stadig mer autonome. Samfunnet er ikke lenger en pyramide med en elite på toppen, men mange parallelle pyramider med sine respektive eliter (Hartmann 2007: 31-32).

Når det gjelder internasjonal forskning på politikereliten gir Mills en grundig presentasjon av datidens amerikanske politikeres utdannings- og klassebakgrunn i *The Power Elite* (1956). I *The Comparative Study of Political Elites* (1976) gjennomgår Putnam empiriske undersøkelser fra USA, Storbritannia, Italia og Vest-Tyskland. Forskning på nasjonalforsamlingene i disse landene på 1970-tallet viser at en stor majoritet kommer fra middel- og øvre middelklassefamilier, selv om slike familier bare utgjør omkring en firedel av befolkningen i de aktuelle landene. Under en tredel har arbeiderklassebakgrunn, selv om denne klassen utgjør over to tredeler av befolkningen. Barn fra middel- og øvre middelklassefamilier har mellom fem og ti ganger større sjans til å komme inn i den politiske eliten enn barn fra arbeiderklassen (Putnam 1976: 23).

Det viste seg også at økonomiske eliter og andre eliter hadde enda mer eksklusiv bakgrunn enn de politiske elitene⁹ (Putnam 1976: 25). Når det gjelder utdanning er bildet enda skjevare. I de samme fire landene var de med universitetsutdanning statistisk overrepresentert med mellom ti og tjue mot en (Putnam 1986: 26).

Ferskere studier av eliter i Nord-Europa viser at innen politikken er mulighetene til å nå toppen større enn i andre sektorer, og at dette mønsteret har holdt seg over tre generasjoner. Svenske og tyske eliteundersøkelser viser liknende funn (Engelstad & Gulbrandsen 2007: 5 og Hartmann 2007: 90). Norske studier viser at politikereliten er mindre lukket enn andre eliter, og dermed en viktig kanal for sosial mobilitet (Hjellbrekke, Korsnes, Lebaron, Le Roux, Rosenlund & Rouanet 2007: 262).

Ifølge Hartmann har det de siste 30 årene blitt tettere bånd mellom elitene innen næringsliv, politikk og forvaltning i alle de store industrilandene. Dette har også skjedd med elitene innen rettsvesen og media, men i noe mindre grad. Det fins fortsatt ulike eliteposisjoner, men siden en betydelig andel flyter mellom posisjonene, blir grensene mellom elitene i økende grad visket ut. Silvio Berlusconi legemliggjør denne utviklingen i Italia. I Frankrike har de på sin side et eget begrep, *pantouflage*, for å beskrive båndene mellom elitene innen næringsliv,

⁹ Makt- og demokratiutredningen dokumenterte et liknende mønster i Norge, med unntak av den militære eliten (Gulbrandsen m. fl. 2002). Dette vil vi komme tilbake til.

politikk og forvaltning, mens man i Japan betegner denne elitegruppen *amakudari* ("de som har steget ned fra himmelen") (Charle 1987: 1121-1123, Hartmann 2007: 103-105, Jordan & Richardson 1979: 415-416).

I tillegg til økt yrkesmobilitet på tvers av elitene, har elitepersonene liknende sosial bakgrunn fra øvre middelklasse og overklassen. De utvikler en klassespesifikk habitus, med liknende vaner og oppfatninger, og felles kulturelle atferdsmønstre. De deler altså ikke bare funksjonelle posisjoner, men også samme type habitus – som viser seg å være svært viktig for adgang til eliteposisjonene. I alle de ledende industrilandene (utenom Tyskland) er det dessuten egne eliteutdanningsinstitusjoner: *Grandes écoles* i Frankrike, public schools og Oxbridge i Storbritannia, de prestisjefylte private universitetene i USA som Harvard, Yale og Princeton, og fem eliteuniversiteter i Japan. Eksamenspapirene herfra er avgjørende for å få tilgang til eliteposisjonene innen næringsliv, forvaltning, politikk, rettsvesen og academia, noe som også sikrer en seleksjon der barna fra øvre middelklasse og overklassen favoriseres (Hartmann 2007: 60-61).

I Frankrike har under 10 % av studentene ved *Grandes écoles* arbeiderklassebakgrunn. Har man gått på en av disse skolene, åpner karrierelveiene seg til politikk, forvaltning, rettsvesen og næringsliv – og det er da også en meget stor konsentrasjon av personer med *Grandes écoles*-bakgrunn i disse topposisjonene. I tillegg til at disse har svært lik klassebakgrunn, fører også den felles eliteutdanningen til ytterligere integrasjon, manifestert i en karakteristisk *esprit de corps* (Hartmann 2007: 65).

I Storbritannia spiller ikke universitetene en like sentral rolle, desto viktigere er de omkring 30 mest prestisjefylte public schools. Dette er internatskoler, og derfor blir den engelske eliten i langt større grad formet gjennom skolegangen enn hva tilfellet er i Frankrike (Hartmann 2007: 67). Som i Frankrike er det en svært høy andel med utdanning fra eliteinstitusjonene i topposisjonene innen politikk, forvaltning og næringsliv. Klassebakgrunnen i næringslivet er like eksklusiv i Storbritannia som i Frankrike, men noe mindre eksklusiv innen politikk og forvaltning. Korpsånden er ikke like sterk blant engelskmennene, men old boy-nettverkene fra skoler som Eton er likevel svært viktige og effektive.

I USA er de eksklusive skolene private, og de er ikke like viktige i seleksjonsprosessen som i Storbritannia. Derimot er de private eliteuniversitetene helt avgjørende for å få adgang til eliteposisjonene. 80 % av studentene ved disse universitetene kommer fra den rikeste femdelen av befolkningen i USA, mens den nederste halvdelen knapt er representert. Siden

USA er et såpass stort land (med en føderal struktur) blir ikke innslaget i elitene av personer med slik eliteutdanning like tungt som i Frankrike og Storbritannia – selv om de er kraftig overrepresentert (Hartmann 2007: 71).

Tyskland skiller seg fra de øvrige landene ved at landet ikke har noen egne eliteutdanningsinstitusjoner, verken på skole- eller universitetsnivå. I stedet er doktorgraden inngangsbilletten til eliteposisjoner innen næringsliv, forvaltning og rettsvesen (Hartmann 2007: 78-79). Overklassen er sterkt overrepresentert i tyske eliter, men det skyldes ikke bare at svært mange herfra tar doktorgraden: Familiebakgrunn har en sterk direkte påvirkning på muligheten til å komme inn i eliten. En må ha den rette habitusen, spesielt for å komme inn i næringslivseliten. I tysk politikk er bildet et litt annet; her må du gått veien om partiarbeid på lokalt nivå før du kan få en nasjonal karriere, og nominasjonsprosessene i partiene er såpass demokratiske at medlemmene har et viktig ord med i laget. Du blir dessuten ikke en voldsomt populær politiker hvis habitusen din skiller seg kraftig fra grasrota. Disse faktorene gir en noe bredere sosial rekruttering til politikereliten – likevel er personer med øvre middelklasse- og overklassebakgrunn overrepresentert også i tysk politikerelite (Hartmann 2007: 80-81).

2.5 ELITEFORSKNING I NORGE

Elitene har ikke blitt viet stor oppmerksomhet i norsk samfunnsforskning. Det er, som tidligere nevnt, i hovedsak i forbindelse med de to maktutredningene at søkelyset har blitt rettet mot samfunnets øverste sjikt. Strengt tatt er det bare i forbindelse med den siste maktutredningen at norske eliter har blitt undersøkt eksplisitt, men både 1970-tallets maktutredning og ulike historikere har gitt viktige bidrag til forståelsen av samfunnets mektige og relasjonene dem imellom. Særlig relevant for oss er analysene av forholdet mellom politikk og andre sektorer. Her vil jeg derfor først gjennomgå historiker Edvard Bulls begrep om toppfolkenes partnerskap, som settes i sammenheng med diskusjonen om korporatisme og konklusjonene fra den første maktutredningen. Deretter tar vi for oss Stortingsbiografiprojektet fra 1980-tallet, og Makt- og demokratiutredningen fra årtusenskiftet. Sentrale kritikker av begge maktutredningene er innlemmet i gjennomgangen.

2.5.1 TOPPFOLKENES PARTNERSKAP

Ifølge Edvard Bull består det norske styringssystemet av tre viktige aktørgrupper: Den første er ”det offentlige”, dvs regjering, storting, embetsverk og ”statsbærende” partier, den andre er

bedriftene med deres organisasjoner (inklusive bankene og Norges Bank), og den tredje er fagorganisasjonene og andre interesseorganisasjoner basert på åpen medlemstilslutning. Mellom disse tre aktørgruppene finner vi et toppfolkens partnerskap. Begrepet antyder to poenger: For det første at det er et *fellesskap* mellom lederne for de tre aktørgruppene. Dette er ikke nødvendigvis et harmonisk og konfliktfritt forhold, men tilstrekkelig til at partene normalt når fram til avgjørelser som alle bøyer seg for. Bull likner litt spøkefullt toppfolkens partnerskap med et ekteskap: Det *kan* ende med brudd og skilsmisse, men så lenge det varer, er det et partnerskap (Bull 1984: 4-6).

Det andre poenget er at fellesskapet gjelder *toppfolkene*. Avstanden mellom topp og bunn kan være ganske stor, og Bull mener det er langt fra sikkert at regjeringens velgere, organisasjonens medlemmer eller bedriftenes aksjonærer og ansatte samtykker i det som avtales toppfolkene i mellom. Like fullt er Bull av den oppfatning av de fleste aksepterer å bli styrt av toppfolkene.

Gulbrandsen m. fl (2002: 30) mener begrepet om toppfolkens partnerskap minner om tenkningen til Mills, men at Bulls begrep likevel skiller seg fra teorien om en samlet maktelite: Toppfolkens partnerskap representerer et kompromiss i et samfunn der motsatte klasseinteresser er langt tydeligere organisert enn i USA. Hos Mills samles makteliten ut fra felles interesser, men slik Bull ser det er samarbeidet i Norge basert på en maktbalanse mellom arbeid og kapital, og politikernes makt er begrenset ved at de ikke kan styre verken mot LOs eller arbeidsgivernes langsiktige interesser (Bull 1984: 13). Etter hva jeg kan se minner dette til dels om elitepluralisme, der ulike eliter holder hverandre i sjakk. Det sosiale fellesskapet mellom elitene tillegges dessuten liten vekt hos Bull, i motsetning til hos Mills.

Bull (1984: 17-19) drøfter selv om personene som utgjør toppfolkens partnerskap kan kalles en herskende klasse. Hvis man skal avgrense en bestemt klasse, bør grensen etter Bulls vurdering settes der hvor tilhørigheten blir livsvarig: En lokal faglig tillitsmann som ikke blir gjenvalgt går tilbake til stillingen som vanlig arbeider. Men en forbundsformann blir nesten aldri avsatt, i hvert fall ikke uten at han er sikret en ny plass i nærheten av toppfolkene. Den konkrete avgrensningen av toppfolkene må derfor baseres på studier av yrkesløpene. Hvem avanserer fram og tilbake mellom stillinger i statstjeneste, i organisasjoner og i privat næringsliv? Nettopp slike analyser gjennomføres i denne oppgaven.

Innen historiefaget og statsvitenskapen – og ikke minst i Maktutredningen – har det også blitt diskutert om korporatisme er en god beskrivelse av relasjonene mellom mektige aktørgrupper

i Norge. Korporatisme beskriver det organiserte samspillet mellom private interesser, organisasjoner og statsmakt innen styrer, råd og utvalg. Slik Bull ser det er begrepet lite egnet, siden det gir for mange ”ukontrollerbare assosiasjoner” i retning fascisme (altså et system med organisasjoner som har monopol på sitt område, der medlemskap er obligatorisk osv) (Bull 1984: 5). Når man imidlertid forstår korporatisme som et institusjonalisert klassesamarbeid med staten og organisasjonene som aktive deltakere, treffer begrepet bedre. Og hvis vi med ”organisasjonene” sikter til organisasjons*elitene*, vil korporatisme sammenfalle med Bulls begrep om toppfolkenes partnerskap (men ikke nødvendigvis med begrepet om en norsk herskerklasse) (Knutsen 1984: 25).

2.5.2 DEN FØRSTE MAKTUTREDNINGEN

Den første maktutredningen (fra 1972 til 1981) ble ledet av Gudmund Hernes og Johan P. Olsen, og her stilten man en noe annen samfunnsdiagnose enn det Edvard Bull gjorde (Gulbrandsen m. fl. 2002: 30). Hernes beskrev viktige samfunnstrekk på 1970-tallet med begrepsparene markedsforvitring og statsbygging, og forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon. Utrederne hevdet at det var oppstått en nokså uryddig syntese mellom økonomi og politikk. I denne analysen beskrives imidlertid ikke politikken som det svake ledd, slik Bull gjør. Tvert imot er det bedriftene som søker ly for markeds konkurransen hos staten. Bedriftene henter penger hos staten når de er truet av konkurs, og staten gir selektiv statsstøtte til kapitalister. Disse får gehør for argumenter om at arbeidsplasser står på spill, gjerne på ensidige industristeder. Og politikerne anser de samfunnsøkonomiske kostnadene ved nedleggelse som mer omfattende enn de bedriftsøkonomiske (Gulbrandsen m. fl. 2002: 31 og Hernes 1978: 90-95).

Samlet tegnet maktutredningen bildet av et segmentert styringssystem der korporative sektorer med interesseorganisasjon, fagdepartement og stortingskomité både utformet og forvaltet politikken. Dette systemet var fjernt fra lovverkets konstitusjonelle tegninger (Østerud 2002. 16).

En generell kritikk av Maktutredningen gikk ut på at utredergruppens maktbegrep var lite egnet til å synliggjøre avmakt. Dag Østerberg mente utrederne ”henvender seg til myndighetene på deres eget språk” og at de samme myndighetene ikke uttrykte seg klart, ”men flertydig, tilhyllet og kompromissbetont.” Det administrative språket dempet og skjulte motsetninger, slik han så det (Østerberg 1979: 69). Etter Hernes’ *Makt og avmakt* (1975) og

Johan P. Olsens bøker (bl.a. *Politisk organisering* (1978)), kom flere motbøker, deriblant antologien *Maktens ansikter* (1981) og Thomas Mathiesens *Makt og motmakt* (1981). Sistnevnte omhandlet organisasjoner og bevegelser som ikke var blitt behandlet av Olsen, og som etter Mathiesens syn fungerte kritisk til det bestående (Hylland Eriksen 2003).

Kritikken kan sees i sammenheng med at utredningen ble nedsatt av en Arbeiderpartiregjering som var opptatt av maktkonsentrasjon i næringslivet og sviktende politisk styring.

Regjeringen ga et mandat som ba om begrepsavklaring og som spurte etter kartlegging av privat, økonomisk makt, av organisasjonsmakt, av makten til forvaltningen, massemediene og de internasjonale selskapene. Det var politikere som undret seg over ”de faktiske, reelle maktforhold”, når et styringssystem og et politisk hegemoni hadde begynt å slå sprekker. Dette politiske utgangspunktet fulgte maktutredningene, også i de kritiske kommentarene om hvem de tjente (Østerud 2002b: 16).

Sakslind var blant dem som mente at Maktutredningen ga en feilaktig samfunnsdiagnose. Det norske samfunnet ble framstilt som ”et pluralistisk anarki av organiserte interesser der arbeiderklassens organisasjoner er en gruppe blant mange. Det statlige systemet er fragmentert og segmentert, tjenestemennene får stadig mer å si for utformingen av politikken, som etter hvert er blitt en prosess der forhandlinger og mekling mellom interessegrupper i økende grad erstatter den klassiske regelstyring”. Sakslinds ankepunkt var at Maktutredningen ikke analyserte sammenhengene mellom politiske prosesser og sosiale (klasse)strukturer (Sakslind 1984: 36).

Et eksempel er Maktutredningens undersøkelse av om sosial bakgrunn påvirker tjenestemennenes atferd i forvaltningen, der konklusjonen er at ”Tjenestemennene ikke er talsmenn for de samfunnsgrupper som de kommer fra”. Her mener Sakslind at Maktutredningen bygger opp forestillinger om frittsvevende forvaltningsprofesjoner, som ikke forstås som en ”klasse” eller sosial gruppe med vesentlige fellestrekk og verdier i kraft av sin plassering i arbeidsdelingen – til nød bare i kraft av sin sosiale bakgrunn.

Resonnementet blir sirkulært; tjenestemennene er i stor grad rekruttert fra samme lag som de selv utgjør, lag som i sin tur bare tenkes å bære verdier fra sin sosiale bakgrunn. De sosiale verdiene løsrives fra arbeidssfæren. Når man setter likhetstegn mellom sosial bakgrunn og foreldres sosiale status, impliserer man dermed at tjenestemennene ikke har en egen sosial klassetilhørighet gjennom hva de *gjør*, altså ut fra posisjonen deres i arbeidsdelingen

(Sakslind 1984: 53-54). Sakslinds poeng samsvarer slik sett med andre forskeres framheving av yrkesmessig posisjon som avgjørende for integrasjon og tilhørighet.

2.5.3 POLITIKERELITEN 1945-85

I arbeidet med tobindsverket *Storting og regjering 1945-1985* (Nordby 1985), ble det laget biografier over 838 stortingsrepresentanter og 184 statsråder. Hovedbildet er at vi de siste hundre årene har hatt en utvikling fra en embetsmannsdominert til en stats- og organisasjonsbyråkratdominert politisk elite (Eliassen 1985: 115). Politikereliten har ikke vært representativ for befolkningen, verken med tanke på yrkesbakgrunn, kjønns sammensetning eller utdanning¹⁰ (Eliassen 1985: 129). Den største yrkesgruppen i politikereliten har i etterkrigstida vært embetsmenn og offentlige funksjonærer (Eliassen 1985: 113). Dette er yrker der man tilegner seg kunnskap som også er nyttig i politikken, og yrker det er lett å vende tilbake når den politiske karrieren er over. Andelen med juridisk bakgrunn har vært lavere enn i andre europeiske land¹¹.

Sosial bakgrunn har vært forholdsvis eksklusiv og utdanningen forholdsvis høy, selv om økonomiske og administrative eliter har vært enda mer eksklusive. Forskjellene mellom borgerlige og sosialistiske partier har vært små – medlemmene av politikereliten er mer like sine kollegaer i andre partier enn sine velgere¹². Dette er i tråd med tidligere studier, som viser at høyt utdannete, middelaldrende menn med høy inntekt og bakgrunn fra ledende stillinger, er overrepresentert i politikken. Skjevheten i rekrutteringen øker dessuten når vi beveger oss oppover, fra lokalt til nasjonalt nivå (Eliassen 1985: 112).

Blant etterkrigstidens stortingsrepresentanter har 25 % hatt universitetsutdanning, og andelen har hele tiden økt. Andelen med mellomlang utdanning har økt enda sterkere, mens andelen med lav utdanning har gått ned. På regjeringnivå har 53 % hatt universitetsutdanning. Selv om juristdominansen har vært mindre i Norge enn andre land, har juristene vært den klart største gruppen blant dem med universitetsutdanning, både på Stortinget og i regjeringen.

¹⁰ Dette er i tråd med tendensene i andre europeiske land, jf Putnam 1976.

¹¹ I etterkrigstida utgjorde juristene fra 15 til 30 prosent av medlemmene i de ulike parlamentene. På Stortinget hadde bare tre prosent jobbet i juridiske yrker, og åtte prosent hadde juridisk utdanning.

¹² Et viktig forbehold er at andelen universitetsutdannete i de sosialistiske partiene i perioden 1945-85 var 13 %, mot hele 40 % i de borgerlige partiene.

Juristdominansen har vært på 21 % blant regjeringsmedlemmene, mot altså åtte prosent på Stortinget.

Politisk erfaringsbakgrunn (både fra folkevalgte og partipolitiske tillitsverv) har vært svært viktig for rekrutteringen til Storting og regjering (Eliassen 1985: 127). Betydningen av partipolitiske kvalifikasjoner har økt fra 1945 til 1985, noe som trolig også får konsekvenser for politikernes yrkesbaner etter politikken.

Når det gjelder yrkesbanene etter politikken, gikk flertallet av stortingsrepresentanter og statsråder tilbake til stillinger innen samme yrkesgruppe som de var i før de ble valgt eller utnevnt. Endringene var klart mindre for stortingsrepresentantenes del. En statsrådstaburett gir altså større sannsynlighet for yrkesmessig bevegelse (Eliassen 1985: 116). Basert på perioden 1945 til 1985 er det vanskelig å gi entydige svar når det gjelder retningen på den yrkesmessige mobiliteten, men tendensen er overganger til stillinger innen offentlig sektor og i organisasjonene. Eliassen har ikke undersøkt yrkesmobiliteten ved systematisk å sammenlikne stillingsnivåer, men ut fra yrkeskategoriene er det tydelig at der det har skjedd endringer, har det vært i retning yrker som anses å være mer attraktive.

Siden dette er svært sentralt for analysene i oppgaven, skal vi gå litt grundigere inn i disse tallene: For stortingsrepresentantene var endringene størst for dem som var i yrkene "Redaktører/Journalister" og "Handel og kontor" før stortingskarrieren. Av disse er det nærmere en av tre som går over til et annet yrke. Blant tidligere redaktører/journalister blir hver tiende "Ledere i staten", mens blant dem som har jobbet innen handel og kontor havner 15 % i kategorien "Andre yrker". Blant dem som har vært "Saksbehandler i staten" ender 71 % opp i samme yrke, mens 10 % blir "Ledere i staten" og 10 % blir "Organisasjons- og bedriftsledere". Lavest turnover ser vi i yrkene lærere (84 % blir her, mens en av ti blir "Ledere i staten"), jurister (90 % forblir her), ansatte i vitenskapelige og humanistiske yrker (90 % forblir her), industri/anleggsarbeidere (92 % forblir her) og gårdbrukere (97 % forblir her).

For statsrådenes del ser vi størst turnover for dem som har vært i yrket "Saksbehandler i staten". Av disse gikk 55 % tilbake til yrket, mens nesten hver tredje ble "Ledere i staten". Blant lærere blir 80 % i yrket, av de som kommer fra vitenskapelige og humanistiske yrker går 80 % tilbake hit, blant organisasjons- og bedriftsledere går 82 % tilbake til yrket og blant jurister er tallet 70 %.

Det interessante fellestrekket er at veldig mange av de statsrådene som finner et annet yrke, blir ”Ledere i staten”¹³. Av dem som har vært ledere i staten går 80 % tilbake til yrket, mens en tidel får jobb som jurister. Blant gårdbrukerne går alle tilbake til yrket. Når det gjelder ”Handel og kontor” (100 % går tilbake til yrket) og ”Industri/anleggsarbeider” (50 % går tilbake til yrket) er antallet personer fra disse yrkene svært få, slik at man skal være forsiktig med å trekke slutninger om disse.

Tendensen i yrkesmobiliteten for norske politikere i årene 1945 til 1985 er altså retur til yrket man kom fra, og overgang til mer attraktive yrker *innen det offentlige* for dem som skifter yrke. I tillegg ser man at statsrådene i større grad skifter yrke enn stortingsrepresentantene.

2.6 MAKT- OG DEMOKRATIUTREDNINGEN

Nærmere 20 år etter Maktutredningen bestilte myndighetene en ny utredning, med utgangspunkt i at samfunnet hadde gjennomgått store strukturelle endringer siden 1970-tallet og forrige utredning. Makt- og demokratiutredningen, under ledelse av Øyvind Østerud, strakte seg over en femårsperiode fra 1998 til 2003, og resulterte i nærmere 50 bøker og over 70 rapporter. Blant utgivelsene er *Norske Makteliter* (Gulbrandsen m. fl. 2002), *Næringslivet mellom marked og politikk* (Engelstad m. fl. 2003), *Det norske maktfeltet* (Hjellbrekke & Korsnes 2003), og *Makten og demokratiet* (Østerud m. fl. 2003) mest sentrale for denne oppgaven, og det er i all hovedsak disse jeg baserer gjennomgangen på.

Som nevnt i innledningen sammenfattes Makt- og demokratiutredningen utviklingen i Norge siden 1970-tallet med begrepet ”politikkens retrett”. Makten har forskjøvet seg fra politikken til næringslivet og transnasjonale organisasjoner, statens egne aktiviteter blir satt ut på anbud, og elitesirkulasjonen er sterkere:

Selv om samfunnslederne danner undergrupper med ulike holdninger, formes det ikke lenger en alternativ elite gjennom arbeiderbevegelsen. Ledere i Arbeiderpartiet inngår ofte i samme form for elitesirkulasjon som politikere i andre partier, med pendling mellom politikk, næringslivsledelse, informasjons- og lobbyvirksomhet. Slik elitesirkulasjon har økt med ”selskapiseringen” - fristilling og markedsretting - av offentlige virksomheter (Østerud m. fl. 2003: 297).

¹³ 21 % av lærerne går hit, 13 % av de fra vitenskapelige og humanistiske yrker, 11 % av organisasjons- og bedriftsledere og 22 % av juristene.

Slik forfatterne ser det er hovedtendensen de siste tiårene privatisering av statseiendom, markedsretting av offentlig virksomhet, fristilling av statlige tiltak og målstyring i offentlig sektor etter mønster av private bedrifter. Bak dette ligger et liberalistisk syn om en mer tilbaketrukket og koordinerende stat (Gulbrandsen m. fl. 2002: 16; Østerud m.fl 2003: 93).

2.6.1 FRA KORPORATISME TIL LOBBYMAKT

Korporatisme sto sentralt i den forrige maktutredningens bilde av Norge. Fra 1980-tallet er imidlertid antallet styrever, råd og utvalg med interesserepresentasjon sterkt redusert. Markedsrettingen av offentlig virksomhet har bidratt til å svekke den formelt korporative organiseringen, og betydningen av alternative kommunikasjons- og påvirkingskanaler har økt. Profesjonell lobbyvirksomhet og informasjonsbearbeiding er blitt en mer framtrædende strategi (Østerud m. fl. 2003: 101-103).

Massemediene har blitt den sentrale arenaen for kampen om politisk makt, og spiller en viktigere rolle også i kamp om økonomisk makt (Østerud m. fl. 2003: 127). De setter dagsorden og regisserer spillet, noe vi de seneste årene har sett i saker der ledere har fratrudd sine stillinger etter massivt medietrykk, som LO-leder Gerd-Liv Valla, statsrådene Manuela Ramin-Osmundsen og Åslaug Haga, og nå nylig NHO-direktør Paul Rieber. Den som vil ha innflytelse må rett og slett tilpasse seg massemedienes form, og være i stand til å håndtere en mediestorm. Uten å foregripe analysene senere i oppgaven, er dette den type egenskaper og kunnskap som dagens politikere perfeksjonerer.

Næringslivet er svært avhengig av de ressursene, reglene og tjenestene som produseres i det offentlig-politiske systemet, og bedriftene og næringslivsorganisasjonene bruker derfor tid og ressurser på å påvirke markedsbetingelsene og de politiske rammebetingelsene (Gulbrandsen m. fl. 2002: 237). Denne påvirkningen skjer dels i åpne fora, i form av konferanser, offentliggjøring av analyser, og utspill i pressen, og dels gjennom korporative nettverk og lobbyering. Tallmessig er topplederne i store bedrifter faktisk en av de største lobbygruppene i Norge. I takt med internasjonaliseringen trenger næringslivet dessuten støtte fra staten når de vil påvirke rammebetingelsene i andre land og få innpass i nye markeder (Østerud m. fl. 2003: 218).

Avhengigheten av det politiske systemet kan vi sette i sammenheng med et annet utviklingstrekk maktutredningene peker på; en økende mengde tidligere politikere, også på regjeringnivå, har blitt nokså direkte rekruttert til høye stillinger i næringslivet, dels som

klare interesserepresentanter overfor det offentlige, dels som profesjonelle informatører og lobbyister.

Selv om korporatismen formelt sett står svakere, er ikke innslagene av forhandlingsøkonomi som Hernes identifiserte på 1970-tallet borte ved årtusenskiftet. *Sammenliknet med 1970-tallet har næringslivets innsats for å påvirke politikken tvert i mot økt betydelig i omfang* (Engelstad m. fl. 2003: 282). Nærmere 70 % av personene i næringslivseliten har forsøkt å påvirke en politisk beslutning som var viktig for virksomheten deres året i forveien, og langt flere av topplederne kontakter Stortinget og partiene enn på 1970-tallet (Engelstad m. fl. 2003: 148). Selv om næringslivseliten ideologisk sett er mot statlig inngripen, lobber de aktivt for offentlige subsidier eller regulering som vil gi dem gunstigere rammevilkår.

Forhandlingstemaet har imidlertid skiftet noe, fra selektive støttetiltak til næringspolitiske tiltak, regelverk, internasjonale etableringer og skatteordninger (Gulbrandsen 2008: 16).

Et viktig norsk særtrekk er den omfattende statlige intervensjonen i økonomien, gjennom reguleringer, stort eierskap i selskaper og aktiv deltakelse i trepartssamarbeid for inntektspolitikken. Intervensjonen henger fortsatt sammen med et korporativt beslutningssystem, der interessegrupper involveres i å forberede og iverksette politiske beslutninger (Gulbrandsen 2008: 2). Et ferskt eksempel på dette er forhandlingene våren 2010 om en ny IA-avtale mellom NHO, LO og staten. Dette systemet har gitt næringslivsledere gode grunner, og muligheter, til å møte politikere og forvaltning for å legge fram synspunkter i ulike saker.

Skal påvirkningen være vellykket må næringslivet ha innsikt i hvordan myndighetene tenker og forvaltningen fungerer. De som har slik innsikt står sterkt, siden mange i næringslivet har liten kjennskap til det politiske liv¹⁴ (Engelstad m. fl. 2003: 24-25). Personer med politikerbakgrunn er slik sett ettertraktet, og mange store selskaper har rekruttert ledere med politisk bakgrunn (Gulbrandsen 2008: 6).

En indikator på dette er at nesten halvparten av partimedlemmene blant lederne i arbeidsgiver- og bransjeorganisasjonene er medlemmer av Arbeiderpartiet (Engelstad m. fl. 2003: 69).

Dette tyder på at næringslivsorganisasjonene aktivt har rekruttert personer med denne

¹⁴ Toppledere i norsk næringsliv har i svært liten grad hatt verv i partiene på nasjonalt eller lokalt nivå (Engelstad m. fl. 2003: 68).

partibakgrunnen, trolig fordi de vil styrke evnen til å påvirke beslutninger i storting, regjering og statsforvaltningen, og utvikle et godt forhold til motparten.

Blant næringslivslederne med politisk bakgrunn viser analysene at jo lenger politisk fartstid de har hatt, jo oftere kontakter de Stortinget for å påvirke beslutninger. De går også bredere ut blant stortingspartiene for å få gjennomslag for sine synspunkt (Engelstad m. fl. 2003: 150). Dette bekreftes i nyere analyser av næringslivselitens lobbystrategier: Både yrkeserfaring fra politikken og erfaring fra korporative organer fører til mer lobbyvirksomhet og mer kontakt med politikere og embetsverk på toppnivået. Slik erfaring motiverer også næringslivsledere til å pleie jevnlig kontakt med viktige beslutningstakere. Næringslivsledere med politisk bakgrunn er også mer tilbøyelige til å ta direkte kontakt med partiledere på Stortinget når de vil påvirke beslutninger. Og jo flere år de har jobbet i politikk eller offentlig administrasjon, desto oftere møter de stortingspolitikere, regjeringsmedlemmer og toppbyråkrater i embetsverket (Gulbrandsen 2008: 12-14).

Det er forholdsvis tydelig at man bare i begrenset grad får makt i næringslivet uten et nært forhold til politikken. Hvilket maktforhold som råder mellom de to partene, er ikke like åpenbart. Som vi har sett anså Edvard Bull (1984) næringslivet som den sterke parten vis-à-vis politikken. Hernes stilte denne diagnosen på hodet i den første maktutredningen, og viste til at de store foretakene lot seg farge av staten og i økende grad opptrådte som politiske aktører, slik at markedet langt på vei ble erstattet av politisk spill i vid betydning. Ved årtusenskiftet er ikke statsmakten lenger like sterk: Oljeøkonomien har forrykket balansen mellom stat og storkapital. I møtet med internasjonal oljekapital har staten blitt ”junior partner to business”, og avhengigheten av oljen har gjort landets økonomi mer sårbart for internasjonale konjunkturer. Med EØS-medlemskapet har vi fått sterke føringer på konkurranseregler og konsesjonsbestemmelser, og begrensningene på kapitalbevegelser er bygget ned slik at utenlandske eiere øker sin makt i norsk næringsliv mens norske selskaper ekspanderer utenlands (Engelstad m. fl. 2003: 14, Østerud m. fl. 2003: 196-198).

Maktutredningene oppsummerer dette med begrepet ”Fra markedsforvitring til statsforvitring”. Statsmakten har gått fra styring mot markedet til styring med markedet, den er svekket som styringsinstans og styrket som kapitalistisk aktør (Engelstad m. fl. 2003: 20). Dette ser vi blant annet ved at staten har blitt en større kapitalist enn noen gang tidligere. I 2003 eide staten over 40 % av den samlede aksjekapitalen på Oslo Børs, og gjennom oljefondet har

staten blitt en av de større finansielle aktørene i det internasjonale markedet. (Engelstad m. fl. 2003: 15).

2.6.2 PARTIENE I ENDRING

De politiske partiene har gjennomgått store forandringer i samme periode. På den ene siden har medlemstallene sunket og de har fått svakere klasseforankring. På den andre siden har partienes ledelser og partiapparatene blitt profesjonalisert og styrket. Statsstøtten til partiene, som ble innført i 1970, gjorde det mulig å kjøpe tjenester, ansette sekretærer og gjøre politikk til en levevei også utenfor stat og kommune. Massepartiet er svekket mens sekretariatspartiet er styrket. Partiene kan etter utredernes syn i større grad karakteriseres som *nettverkspartier*, med sterkere partiapparat og mer profesjonelt lederskap, tettere bånd til parlamentsgruppa og mer bruk av uformelle nettverk i rekruttering og saksprofilering (Østerud m. fl. 2003: 81-84).

Partiene er også mindre dominert av interne medlemskadre med base i bestemte sosiale grupper, de er mer topptunge og profesjonaliserte, samtidig som de har mer åpne kontaktnett. Partilederne er i større grad blitt partienes ansikter i tv-ruta og i øvrig offentlighet, med partiapparatet som sekretariat i markedsføringen. Massemedienes løsrivelse fra partiene innebærer også at den kommersielle mediedynamikken griper dypere inn i partienes liv og valgkampens former (Østerud m. fl. 2003: 81-84).

Partiene er blitt mer topptunge på to fronter; dels ved at det sentrale partiapparatet er styrket, dels ved at partisammensetningen av Stortinget har beholdt sin avgjørende betydning for hva slags regjering landet får. Dette betyr ikke at forskjellene mellom partiene er utvisket. Lederskapsundersøkelsen viser at stortingsrepresentantene gjennomgående inntar mer ytterliggående standpunkter enn velgerne, og at avstanden mellom representanter og velgerne er større i partienes prinsipp saker enn i andre spørsmål. Dette gjelder saker som privatisering, betydningen av offentlige tjenester, og statlig kontroll over næringslivet (Østerud m. fl. 2003: 81-84).

2.6.3 NORSK POLITIKERELITE VED ÅRTUSENSKIFTET

I *Norske Makteliter* (Gulbrandsen m. fl. 2002) har forfatterne intervjuet 1725 samfunnsstopper innen politikk, sentralforvaltning og arbeidslivsorganisasjoner, i rettsvesenet, innen politi- og påtalemyndighet, forskning og høyere utdanning, kirken, forsvaret, de største bedriftene, mediene og kulturlivet.

Utvalget av personer er gjort ut fra posisjonsmetoden, som innebærer at eliter blir avgrenset gjennom formelle posisjoner¹⁵ (Gulbrandsen m. fl. 2002: 20, 283). Utvalget av sektorer og posisjoner er skjønnsbasert og gjort med henblikk på tilsvarende studier i andre land, deriblant elitestudier fra Sverige, Finland og Danmark. Den politiske eliten er definert som følger: Stortingsrepresentantene (165 posisjoner og 165 personer), regjeringsmedlemmene (19 posisjoner og 19 personer), statssekretærene (30 posisjoner og 30 personer), ledere, nestledere og generalsekretærer i stortingspartiene (29 posisjoner og 14 personer) og ordførerne i landets 10 mest folkerike kommuner (10 posisjoner og 10 personer)¹⁶. Den består av personer som har vært i disse yrkene i årene 1997 til 2001 (Gulbrandsen m. fl. 2002: 284).

Hva vet vi så om den norske politikereliten rundt årtusenskiftet? I eliten generelt er utdanningsnivået mye høyere enn i befolkningen på tilsvarende alder; 53 % i elitene har høyeste universitetsutdanning, mot 5 % i befolkningen. Men politikken skiller seg ut ved at 21 % har høyeste universitetsutdanning. Dette skyldes at politikerne er valgte representanter, og flere av dem representerer grupper der universitetsutdanning har vært lite utbredt. Politikken er dessuten den sektoren der det er færrest formelle kvalifikasjonskrav (Gulbrandsen m. fl. 2002: 47 og 55).

Politikerelitens utdanningsbakgrunn er som følger (i 1998): Naturvitenskapelige fag 33 %, humanistiske fag 29 %, juss 16 %, andre fag 13 %¹⁷, siviløkonomi 7 % og samfunnsøkonomi 2 %. Disse andelene er beregnet ut fra antallet som har utdanning på universitet 1-nivå (hovedfag, embetseksamen eller høyere) eller er siviløkonomer fra NHH, og gjelder dermed for 21 % av politikereliten. Sammenliknet med 1967 er tendensene kraftig nedgang for juss (fra 33 % til 16 %) og sivilingeniørstudiet (fra 8 % til 0 %), oppgang for humanistiske fag (fra 19 % til 29 %), og nedgang for samfunnsøkonomistudiet (fra 19 % til 2 %). For siviløkonomi og andre fag er andelene stabile (Gulbrandsen m. fl. 2002: 58-60).

I befolkningen i sin helhet¹⁸ har 58 % arbeiderklassebakgrunn, 32 % middelklassebakgrunn, og 10 % overklassebakgrunn. I den politiske eliten kommer 35 % fra arbeiderklassen, 41 %

¹⁵ Dette er i tråd med måten Mills (1956: 4) avgrenser eliten på.

¹⁶ Differansen mellom posisjoner og personer for tillitsvalgte i stortingspartiene skyldes overlapping mellom disse posisjonene og andre innen sektoren.

¹⁷ I denne kategorien er samfunnsfagene viktige, bl.a. statsvitenskap, sosiologi og antropologi.

¹⁸ Dette gjelder den delen av befolkningen som har identisk alder som eliteutvalget (Gulbrandsen m. fl. 2002: 79)

fra middelklassen og 24 % fra overklassen. Tallene er i tråd med hva Eliassen i sin tid fant; politikereliten er ikke representativ, verken med tanke på klasse eller utdanning.

Klassebakgrunnen er betydelig mer eksklusiv, sammenliknet med befolkningen har nær fire ganger så mange i hele eliteutvalget familiebakgrunn i overklassen eller øvre middelklasse, mens bakgrunn i arbeiderklassen er nesten tre ganger så vanlig blant folk flest (Gulbrandsen m. fl. 2002: 80 og 265). Men sett i forhold til de øvrige elitene finner vi den største andelen med arbeiderklassebakgrunn i politikken; i hele eliteutvalget er andelen bare 22 %. Andelen med middelklassebakgrunn er den samme i eliteutvalget og i politikereliten, mens andelen med overklassebakgrunn er på 37 % i hele eliteutvalget¹⁹.

Hvorvidt disse tallene innebærer at norske makteliter er lukket, er en egen diskusjon. Gulbrandsen m. fl. (2002: 80) mener at elitene ikke er lukket, siden alle sektorelitter rekrutterer personer fra alle klasser, og særlig politikk (og forsvar) er viktige kanaler inn i eliten for personer med lav klassebakgrunn. Selv i de mest lukkede elitene har dessuten halvparten bakgrunn i arbeider- og middelklassen. Derfor slår utrederne fast at norske makteliter har en innsnevret rekruttering, men at de ikke er lukket. Det kan imidlertid diskuteres om dette representerer en litt snever forståelse av begrepet lukking.

2.6.4 POLITIKERELITENS YRKESMOBILITET

Som nevnt innledningsvis i denne oppgaven er arbeidslivet ved siden av utdanningsløp, ekteskapsmønstre og slektskapsbånd den viktigste arenaen for nettverksbygging og utvikling av felles referanserammer. Et mål på elitens potensial for nettverksbygging og samforstand på tvers av sektorene er derfor i hvilken grad elitepersoner har yrkeserfaring fra andre områder enn sitt eget. Tabellen under (hentet fra *Norske Makteliter*) viser hvor stor andel av hver elite som har arbeidet i ett år eller mer i hver av de andre sektorene.

¹⁹ Forskjellene mellom politisk elite og hele eliteutvalget når det gjelder arbeiderklasse- og overklassebakgrunn er signifikante på 5 prosentnivå.

Tabell 1. Andel av eliten innen hver sektor som tidligere har arbeidet et år eller mer i en annen sektor (fra Norske Makteliter)

	Har tidligere arbeidet innenfor:										N
	Kirke	Forvaltn.	Kultur	Media	Nærings.	Org.	Forsk.	Justis	Forsvar	Politikk	
Kirke	-	19	5	0	9	31	26	1	46	3	107
Forvaltn.	0	-	6	5	34	15	36	17	13	16	197
Kultur	3	23	-	21	48	18	27	1	6	8	143
Media	2	16	6	-	29	9	11	6	4	9	116
Nærings.	1	22	2	6	-	9	15	5	17	9	390
Org.	5	36	6	7	59	-	17	5	14	12	215
Forsk.	2	33	3	1	31	8	-	1	8	3	146
Justis	0	64	0	0	26	4	12	-	18	2	138
Forsvar	0	21	0	2	12	4	25	2	-	2	68
Politikk	2	35	3	12	52	29	18	3	7	-	191
Total	2	30	3	6	37	14	20	5	14	8	1711

For politikernes del ser vi at 52 % tidligere har jobbet ett år eller flere i næringslivet, 35 % innen forvaltning, 29 % i organisasjoner, 18 % innen forskning, 12 % innen media, 7 % innen forsvar, 3 % innen kultur og 3 % innen justis²⁰. Politikken er, ved siden av kulturlivet, en av elitesektorene med størst ”import” av folk fra andre sektorer (Gulbrandsen m. fl. 2002: 62).

Tabellen kan også leses andre veien. Da viser den hvor mange i de øvrige elitesektorene som tidligere har jobbet et år eller flere i politikken – vi ser dermed flyten ut av politikereliten²¹. I synkende rekkefølge er andelene som følger: Innen forvaltningen har 16 % jobbet et år eller flere i politikken, innen organisasjonene 12 %, innen næringsliv 9 %, innen media 9 %, innen kultur 8 %, innen forskning 3 %, innen kirken 3 %, innen justis 2 % og innen forsvar 2 %. Andelene må kunne sies å være temmelig lave²².

²⁰ Flere av politikerne har jobbet i flere sektorer tidligere.

²¹ Dette gjelder bare yrkesmobiliteten for de som går over til en annen elitesektor. Tabellen forteller oss ikke hvor stor denne andelen er, og hvilke yrker politikerne med nedadgående yrkesmobilitet ender opp i.

²² Det må her tas høyde for at det er ulik størrelse på elitegruppene i utvalget. Eksempelvis er det med 191 personer fra den politiske eliten, og 390 fra næringslivseliten.

2.6.5 DET NORSKE MAKTFELTET

Hjellbrekke og Korsnes (2003, 2005) analyserer samfunnselitene med en annen tilnærming. Med utgangspunkt i Bourdieus feltteori analyserer de kapital, mobilitet og homogami i det norske maktfeltet²³, basert på Makt- og demokratiutredningens lederskapsundersøkelse.

Det norske maktfeltet kan beskrives ut fra særlig tre dimensjoner: En økonomisk kapitalakse, en utdannings- og sosial kapitalakse og en akse som skiller rettslige posisjoner fra posisjonene i kultur, organisasjoner og politikk²⁴. De politiske posisjonene er mest tilgjengelige og i det området der akkumuleringen av både tilegnet og arvet kulturell kapital er lavest, mens posisjonene innen kirke og forskning/universitet er mest lukket. Den mest homogene gruppa i maktfeltet er personene i rettslige posisjoner (Hjellbrekke m. fl. 2007: 266-267).

I maktfeltet står politisk sosial kapital i motsetning til utdanningskapital. Hvis man har lite av det siste, kan man kompensere ved å akkumulere mer av det første. Selv om det politiske feltet er mest åpent, er det likevel en opposisjon mellom de som har høye og lave volumer av arvet sosial kapital og utdanningskapital, mellom arvinger og nykommere. Det er også framvoksende mobilitetsmønstre mellom den politiske eliten og næringslivet, som forskerne mener kan undergrave legitimiteten til de tradisjonelle norske måtene å regulere økonomien og arbeidslivet på (Hjellbrekke & Korsnes 2003: 38; Hjellbrekke m. fl. 2007: 260-262).

Tendensene til reproduksjon av sosial kapital er tydelige. Funnene støtter en hypotese om resegmentering, ved at intergenerasjonelle ulikheter styrkes snarere enn svekkes gjennom partnerpreferansene (Hjellbrekke & Korsnes 2005: 467-469).

2.6.6 KRITIKKEN AV MAKT- OG DEMOKRATIUTREDNINGEN

Som nevnt i innledningen til dette kapitlet møtte Makt- og demokratiutredningen kritikk fra samfunnsfaglig hold, blant annet fra Lars Bugge m. fl. (2002). Utrederne ble kritisert for å mangle et sammenfattende perspektiv (Søbye 2002), og for at utgivelsene var preget av en gjennomgående subjektivistisk forståelse av makt – ved at de mangler begreper om objektive strukturelle maktforhold (Bugge m. fl. 2002: 7-8). Utredningen ble også kritisert for

²³ “A field of power is defined whenever agents located in dominant positions in several fields are engaged in struggles that affect power relations within and between the different fields” (Hjellbrekke mfl 2007: 246).

²⁴ Bourdieus kapitalbegrep blir redegjort for mot slutten av dette kapitlet.

manglende gjennomslag i den offentlige debatten, sett i forhold til ambisjonene og ressursbruken (Søbye 2001)²⁵.

Den strukturelle makten, forstått som objektive styrkeforhold grunnlagt på asymmetriske fordelinger av materielle og ikke-materielle ressurser, trenger etter kritikernes syn verken å være intendert eller erkjent av aktørene som bidrar til å opprettholde dem og som er underlagt dem. Det innebærer at de heller ikke trenger å bli rettfærdiggjort ved hjelp av argumenter. Og selv i tilfeller der de blir erkjent, trenger de ikke være erkjent som makt.

Problemet består i at utrederne ikke ser hvordan slike objektive, strukturelle maktforhold ligger til grunn for subjektive eller individuelle fenomener, som individenes oppfatninger, tilbøyeligheter eller handlinger. Ut fra Engelstads definisjon er maktutøvelse intendert, hvilket betyr at man bare utøver makt når man frambringer et resultat man har til hensikt å frambringe. Ifølge Engelstad er også maktutøvelsen på strukturelt nivå resultat av en gjennomtenkt plan. Kritikerne påpeker på sin side at ingen aktør eller grupper av aktører har utformet de strukturelle maktforholdene mellom klassene eller kjønnene i vårt samfunn på en planmessig måte. I stedet er dette objektive fordelinger av ulike ressurser, som påvirker individuelle fenomener (Bugge m. fl. 2002: 15-17).

Som nevnt er funnene fra *Norske Makteliter* spesielt viktige for denne oppgaven. Kritikken mot denne utgivelsen var også rettet mot posisjonsmetoden: Forfatterne sammenlikner blant annet kirkens ledere med næringslivsledere, men er disse gruppene er makteliter i samme forstand? Og har en avdelingsleder i en stor bedrift (som faller utenfor utvalget) mindre makt enn medlemmer av Norsk kulturråd (som faller innenfor)? Er det rimelig å forutsette at dette er likeverdige samfunnsområder? Kritikerne mener at maktutrederne behandler som likt det som egentlig er ulikt når de sammenlikner såpass forskjellige personer og stillinger og samler dem under det samme begrepet om ”maktposisjoner” og ”makteliter”. De mener maktutrederne i stedet burde tatt utgangspunkt i bestemte empiriske indikatorer på utøvelse av makt, eller i eksplisitte teoretiske resonneringer om hva makt er (Bugge og Rønning 2003: 51)

Norske Makteliter ble også kritisert for å trekke vidtgående konklusjoner om demokratiets tilstand på grunnlag av elitens holdninger: ”Vurdert ut fra elitenes holdninger til politiske

²⁵ ”Hva er likheten mellom en lyrikkdebutant og en maktutreder? Salgstallet. Hva er forskjellen? 2 840 000 kroner.” (Søbye 2001: 6).

institusjoner, stemmegivning og aktivitet i organisasjoner, er det norske demokratiet ikke truet. Innvendingen er selvsagt: På hvilket grunnlag kan vi trekke konklusjoner om demokratiets virkemåte ut fra hva dets bærende, støttende elite selv sier?” (Asdal 2003: 144-145). Bugge og Rønning påpekte samme poeng når de hevdet at utgivelsen egentlig ikke analyserte maktforholdet mellom elitene og resten av befolkningen, men i stedet var en ren holdningsundersøkelse. Kritikken bunnet slik sett i ulike teoretiske forståelser av hva makt er, hvor den befinner seg og hvordan den utøves.

2.7 BOURDIEU OG POLITISK KAPITAL

Som nevnt innledningsvis står begrepet politisk kapital sentralt i analysen av politikerelitens yrkesmobilitet. Jeg baserer meg på Pierre Bourdieus definisjon av begrepet, av to grunner: For det første fordi han gir begrepet en helhetlig, teoretisk forankring, og for det andre fordi hans definisjon muliggjør en operasjonalisering som passer til analysene i denne oppgaven.

Bourdieu's begrep om politisk kapital forstås best i sammenheng med kapitalbegrepet hans, teorien om det sosiale rom og sosiale felt, og habitusbegrepet. Det ligger imidlertid utenfor denne oppgavens rammer å redegjøre utførlig for alt dette (for en innføring i disse begrepene og teoriene, se blant annet Bourdieu 1986; 1987a; Bourdieu & Wacquant 1992, Bourdieu & Wacquant 1993; 1995; 1998). Samtidig fordrer bruken av politisk kapital i denne oppgaven en kort gjennomgang av kapitalbegrepet. Hovedvekten vil ligge på det Bourdieu har skrevet om sosial kapital og politisk kapital som en underform av førstnevnte.

2.7.1 DE TRE KAPITALFORMENE

Ifølge Bourdieu er kapital akkumulert arbeid, som, når den blir tilegnet på et privat, eksklusivt grunnlag av aktører eller grupper av aktører, setter dem i stand til å tilegne seg sosial energi i form av tingliggjort eller levende arbeid (Bourdieu 1986: 241). Kapitalbegrepet er derfor grunnleggende relasjonelt (Bugge m. fl. 2002: 231). Kapital er strengt tatt ikke noe det enkelte individ, institusjon eller gruppe besitter i isolasjon, men består av selve dets relasjoner til andre sosiale aktører. Sosiale ressurser er ikke kapital i kraft av visse iboende egenskaper, men i kraft av de relasjonene deres bærere står i til andre aktører. Kapital kan derfor forstås som knappe sosiale ressurser som er tillagt en bestemt verdi av et sosialt fellesskap og som i kraft av sin knapphet er i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom sosiale aktører (Bugge m. fl. 2002: 226).

Kapital finnes i tre grunnleggende former; økonomisk, kulturell og sosial. Økonomisk kapital er ressurser eller goder som er konvertible til penger på en umiddelbar og direkte måte og som er institusjonalisert i form av juridisk garanterte eiendomsrettigheter. I motsetning til kulturell og sosial kapital kan økonomisk kapital eksistere i fullt ut objektivert form, hvilket betyr at den kan overføres mellom personer og institusjoner på en direkte måte (Bugge m. fl. 2002: 225 og 243).

Kulturell kapital er kunnskap i vid betydning av ordet, i form av egenskaper ved det enkelte individ, som kunnskap, dannelse, utseende, kroppslige disposisjoner osv. I sin mest grunnleggende form er kulturell kapital *kroppsliggjorte* disposisjoner – habitus²⁶ – som setter det enkelte individ i stand til å handle, oppfatte og vurdere på bestemte måter. I denne formen kan ikke kulturell kapital overføres umiddelbart, til forskjell fra når den er *objektivert* i form av tekster, malerier, monumenter og lignende. Kroppsliggjort kulturell kapital fordrer et langvarig og systematisk (men ofte ikke-bevisst) sosialiseringsarbeid. Å akkumulere slik kapital består i å investere i sin egen personlighet i form av kultivering og dannelse, og det krever tid og krefter som må investeres av den enkelte. Kulturell kapital i *institusjonalisert* form er eksamenspapirer, formelle utdanningskvalifikasjoner og lignende (Bourdieu 1986: 243-245 og Bugge m. fl. 2002: 238).

Vitenskapelig kunnskap, utseende, fortrolighet med sosiale koder, manerer, utdanning er imidlertid ikke i seg selv kulturell kapital. Det forutsettes i tillegg at denne kunnskapen ikke er like tilgjengelig for alle i et samfunn. Det må også finnes samfunnsområder hvor denne kunnskapen blir verdsatt og hvor den i kraft av dette kan produsere avkastninger (Bugge m. fl. 2002: 237).

Bourdieu definerer sosial kapital som ”det samlede settet av aktiverte eller potensielle ressurser som er knyttet til å ha et varig nettverk av mer eller mindre institusjonaliserte

²⁶ Habitus er en strukturerende mekanisme som virker inne i aktørene, selv om den ikke er helt individuell eller alene styrer atferden. Det er strukturerende mekanismer for persepsjon, tenkning og handling, og habitus er det prinsippet som avler strategiene som gjør aktørene i stand til å møte svært ulike situasjoner. Habitus er produkt av inderliggjøringen av ytre strukturer, og reagerer derfor på impulsene i feltet på en i hovedsak sammenhengende og systematisk måte. Denne dypstrukturen er et generativt mønster som er historisk oppbygd, rotfestet i institusjoner og derfor også sosialt variabelt. De strategiene habitus ”forvalter” er systematiske men like fullt ad hoc, i den grad de blir utløst i møtet med et spesielt felt. Habitus er skapende og oppfinnende – men innenfor grensene av sine strukturer (Bourdieu & Wacquant 1993: 35).

forbindelser preget av gjensidig bekjentskap og anerkjennelse” (Bourdieu 1986: 248). Sosial kapital er derfor gruppemedlemskap eller medlemskap i nettverk av mer varig karakter, der medlemskapet gir tilgang til kapitaltyper som ikke-medlemmer ikke har tilgang til, og dermed heller ikke kan mobilisere i maktkamper (Bugge m. fl. 2002: 225 og 241; Hjellbrekke 2003: 42-43).

Volumet av sosial kapital avhenger av omfanget av og/eller kvaliteten på de nettverkene du har og gruppene du er medlem av. Men kapitaltypen kan ikke reduseres til nettverkskontakter alene. Bourdieu (1986: 250) vektlegger også tidsaspektet, og at slike kontakter tenderer til å gå i arv. Derfor vil det å ha et kjent familienavn, utdanning fra en eliteinstitusjon eller medlemskap i en bestemt forening fungere på den måten at noen dører åpner seg, mens andre kan bli stengt for alltid. Det handler altså om varige inkluderende og ekskluderende nettverk av bekjente og av anerkjennning (Hjellbrekke 2003: 43).

I likhet med andre kapitalformer blir også sosial kapital kroppsliggjort i form av strukturer i aktørenes habitus. Sosial kapital akkumulert i ett felt²⁷, kan ikke fritt overføres til et annet. Det som er mektige nettverk i ett felt, nettverk som gjør det mulig å mobilisere verdifulle kapitaltyper i kamper i et felt, vil ikke uten videre være like mektige nettverk i andre felt (Hjellbrekke 2000: 219).

De sosiale relasjonene kan være varige og integrerte i ulik grad. Bourdieu skiller mellom to former for sosial kapital på et slikt grunnlag; institusjonaliserte og ikke-institusjonaliserte former (Bourdieu 1986: 249). Førstnevnte kan uttrykkes i et familienavn (f. eks. Stoltenberg), eller i en klasse- eller stammetilhørighet, og er i kraft av dette en ytre, overindividuell garanti. Relasjonenes varighet og stabilitet har derfor en viss autonomi i forhold til de sosiale aktørenes kontinuerlige arbeid med å bevare de sosiale relasjonene. Den andre formen eksisterer kun i en uformalisert, praktisk tilstand og har derfor ingen ytre garanti om varighet, men er helt avhengig av aktørenes praksiser (Bugge & Rønning 2003: 242).

Det klassiske eksempelet på sosial kapital er tilhørighet til en sosial stand (i webersk forstand), men som vi har sett kan det også gjelde mer avgrensede grupper. De sosiale relasjonene det er snakk om må ha en viss varighet, og aktørene som inngår i dem må oppvise en viss forpliktelse overfor dem. Slike eksklusive grupper er bundet sammen av gjensidige og subjektive følelser av respekt, takknemlighet, fortrolighet og vennskapelighet. Det er nettopp

²⁷ Felt er konfliktarenaer der aktører kjemper om kapital og makt (Hjellbrekke 2000: 213).

gruppas *integrasjon* som sikrer at den forvalter sosial kapital. Årsaken er at integrasjonen skaper og opprettholder skillet mellom legitime og ikke-legitime medlemmer av gruppa. Den sosiale inklusjonen sikrer samtidig den sosiale eksklusjonen, som gjør at tilgangen til gruppa er knapp (Bugge m. fl. 2002: 242).

2.7.2 POLITISK KAPITAL

Når Bourdieu skriver om politisk kapital påpeker han at det politiske feltet har hatt en særegen posisjon i de skandinaviske landene; for å kunne ta hensyn til den spesielle formen for sosial kapital i gamle sosialdemokratier som Sverige, bør en ta hensyn til den typen sosial kapital som utgjør den politiske kapitalen. Den politiske kapitalen er ressurser som gir noen aktører større makt enn andre, og som også virker som stratifiserende mekanismer, for eksempel for tilgang til offentlige goder spesielt og for over tid å kunne delta med suksess i det politiske feltet mer generelt. Den er en særegen form for sosial kapital som er knyttet til politisk deltakelse, altså til posisjoner i det politiske feltet (Bourdieu & Wacquant 1992: 119; 1993: 104; Bourdieu 1998: 16-18).

Hjellbrekke påpeker at posisjonen det politiske feltet har hatt i det norske felthierarkiet kan rettferdiggjøre at sosial kapital akkumulert i dette feltet kan kalles en særegen politisk kapital. Denne typen sosial kapital har høy verdi. For det første får aktører med mye sosial kapital lettere tilgang til posisjoner som gir kontroll over statlig kontrollerte kapitaltyper. For det andre påvirker staten (bl.a. gjennom utdanningsinstitusjonene) formingen av strukturene i habitus. For det tredje er kampen om kontrollen over staten også en kamp om hvor grensene for det politiske feltet skal gå (Hjellbrekke 2000: 222).

Danielsen (1998) er også inne på disse særtrekkene når han hevder at kulturell kapital har et svakere institusjonelt fundament i Norge, og at betydningen av sosial kapital, organisasjonskapital og politisk kapital trolig gjør kulturell kapital mindre virkningsfull her i landet. Hypotesen er at det er kortere avstander mellom posisjonene i det norske sosiale rommet enn det en finner i andre stater. Og nettopp på grunn av kortere avstander, er det også større intra- og intergenerasjonell mobilitet. Tesen om at kulturell kapital er av mindre betydning i Norge, impliserer at andre typer – som politisk kapital – er vel så virksomme (Hjellbrekke & Osland 2000: 9).

En indikator på at sosial kapital er sentral i det politiske feltet, er reproduksjon av en egen politisk elite både innad i og mellom ulike generasjoner i politiske partier og i andre politiske

organisasjoner (Hjellbrekke 2003: 43). I Norge ser vi slike tendenser i sosialdemokratiet (Gerhardsen-, Harlem- og Stoltenberg-familiene). Den politiske kapitalen knyttet til å inneha en politisk posisjon kan her underbygges med de ressursene en aktør får tilgang til som medlem av slike eksklusive politiske dynastier eller familier (Hjellbrekke & Osland 2000: 7).

Imidlertid er ikke familienettverk den eneste sosial kapitaldimensjonen ved politisk kapital. Nettverk fra utdanningsinstitusjoner (som statsvitenskap ved UiO) og ungdomspartiene kan være vel så viktige. AUFs sommerleir på Utøya er trolig en viktig arena for etablering av denne typen kapital – her knyttes kontakt med sentrale partifolk, tidligere eller nåværende statsråder og stortingsrepresentanter, og politiske vennskap og uvennskap formes. Dette er mer enn bare personlige eller politiske relasjoner, det kan også være verdifulle, framtidige sosial kapitalrelasjoner. På et senere tidspunkt kan denne kapitalen veksles inn, ikke bare i politiske posisjoner, men også i relativt godt lønnede stillinger i næringsliv og statsforvaltning (Hjellbrekke 2003: 44). I hvilken grad den norske politikereliten veksler inn kapitalen sin på slike måter, undersøkes i denne oppgaven.

2.7.3 SANNSYNLIGE KLASSER OG VIRKELIGE KLASSER

Bourdieu avviser den klassiske debatten om hvorvidt klasser fins eller ikke. Etter hans syn er det reelle forholdet at det fins forskjeller (*différences*), nærmere bestemt et system av forskjeller. Dette sosiale rommet av forskjeller er en realitet selv om det er usynlig, og det produserer virkninger som er fullt og helt virkelige. Alt et menneske gjør i den sosiale verden vil være styrt av hvilken posisjon vedkommende har innenfor rommet, selv om føringene ikke er mekaniske (Bourdieu & Wacquant 1993: 252-255).

Spørsmålet er om menneskene som lever innenfor rommet av forskjeller er i stand til å konstituere seg som en klasse, og hvilke problemer de i så fall støter på. Bourdieus poeng er at de som befinner seg i samme område i det sosiale rom, har størst sjanse for å danne en klasse. Han viser til det tredimensjonale skjemaet i *Distinksjonen* (1995) – hvis du slår en sirkel med en passer fra et hvilket som helst punkt, vil du oppdage at de som befinner seg innenfor sirkelen har størst sjanse for å gifte seg med hverandre, like de samme tingene, og stå på samme side når sosiale konflikter oppstår. Dette er vel å merke bare *sannsynlige* klasser som ikke kan bli *virkelige* klasser uten at bestemte vilkår foreligger. Det gjenstår et nødvendig mobiliseringsarbeid for å skape en klasse (Bourdieu & Wacquant 1993: 252-255).

Hos Bourdieu blir derfor klasser og grupper lokalisert *teoretisk* som posisjoner i et multidimensjonalt sosialt rom. Dimensjonene i dette rommet er konstruert på grunnlag av ulike former for kapital, som også er prinsipper for sosial differensiering (Bourdieu 1987b: 3-4, Hjellbrekke & Korsnes 2003: 11). Disse relasjonelt definerte klassene i rommet er ikke faktiske klasser i betydningen mobiliserte grupper, men sannsynlige klasser; grupperinger som under gitte vilkår og i gitte situasjoner kan framstå som sosialt og politisk mobiliserte. De er klasser *på papiret* (Bourdieu 1991b: 635).

Agenter som står nær hverandre i det sosiale rom lever under liknende vilkår og formes derfor på liknende måter, og slik øker sannsynligheten for at de utvikler liknende disposisjoner, interesser og praksiser. Disposisjonene som følger av posisjonen, medfører en tilpasning til posisjonen – *du får følelsen av å kjenne din plass* (Bourdieu 1987b: 5). Selv om klasse er et rent analytisk begrep som beskriver en gruppe agenter som står i samme posisjon i det sosiale rom, vil de homogeniserende effektene av homogene vilkår disponere aktørene til å utvikle relasjoner som øker homogeniteten. Konstruerte klasser samler teoretisk sett derfor aktører som ved å være underlagt liknende livsvilkår, likner hverandre, og tenderer til å samle seg i – og bli en gruppe også i virkelig forstand (Bourdieu 1987b: 6).

Man må altså skille mellom klasse som *ontologisk* og *epistemologisk* størrelse. Virkelige klasser og grupper er noe som bygges gjennom et vedvarende “representasjonsarbeid”, og ikke noe man kan slutte direkte til, fra teoretiske klasser (slik marxistene tradisjonelt har gjort). Handling og samhandling springer ikke direkte ut av strukturen, siden bevegelsen fra en teoretisk gruppe til en virkelig gruppe fordrer et langvarig mobiliseringsarbeid og en kamp om klassifiseringer (Bourdieu 1987b: 7-8, Bourdieu 1991a: 234 og Bourdieu 1991b 635-637).

2.8 OPPSUMMERENDE DRØFTING

Etter denne gjennomgangen av forholdsvis mange teoretiske og empiriske bidrag som peker i forskjellige retninger, vil jeg samle trådene i en oppsummerende drøfting strukturert rundt de tre problemstillingene jeg skisserte i begynnelsen av kapittelet. Brorparten av de norske bidragene jeg har gjennomgått er i hovedsak empiriske, og jeg vil i liten grad trekke disse inn drøftingen av de teoretiske problemstillingene. Til gjengjeld vil de trekkes inn mot slutten av oppgaven, når jeg diskuterer funnene fra de statistiske analysene av politikerelitens yrkesmobilitet.

2.8.1 SOSIOLOGIEN OG ELITENE

Et av de mest markante skiftene innen sosiologisk forskning på elitene finner vi i overgangen fra de klassiske eliteteoretikerne til etterkrigstidens forskning. De klassiske eliteteoretikernes utgangspunkt var at samfunnet ville og måtte bli styrt av en elite. Etter deres syn var det kun en engere krets som hadde de materielle, intellektuelle og psykiske egenskapene som trengtes for å styre samfunnet. Dette synet ble delegitimert i og med andre verdenskrig, og elitene ble i stedet analysert med et maktkritisk blikk, slik vi blant annet finner det hos Mills.

En annen innvending mot klassikerne retter seg mot begrepsbruken deres: De utviklet ikke noen tydelige og klare definisjoner av personene som har makt, men turnerte i stedet begreper som elite, herskerklasse, styrende klasse, politisk klasse, overklasse, aristokrati og øvre klasser forholdsvis usystematisk (Hartmann 2007: 19). På tross av disse uklarhetene og teoriens uheldige ideologiske implikasjoner, har klassikerne påvirket senere forskning på elitene. Blant annet mener funksjonalistiske eliteteoretikere som Field og Higley at komplekse samfunn er avhengig av eliter, og især vestlige demokratier; de trenger elitegrupper som har en viss grad av konsensus, siden det er disse gruppene som gjennomfører viktige og nødvendige samfunnsendringer (Hartmann 2007: 36).

Kritiske teoretikere som Mills og Bourdieu posisjonerer seg annerledes. Mills pekte på kontrasten mellom de demokratiske idealene og de reelle maktforholdene i datidens USA, mens Bourdieu ikke bare ville forklare forskjellige maktforhold, men også avdekke den falske erkjennelsen de etter hans syn var forankret i (Bugge 2002: 1). Likevel kan man identifisere et berøringspunkt mellom klassikerne og disse to. De har alle et forholdsvis kynisk syn på samfunnets mektige. Ifølge Pareto er dette grupper som påberoper seg samfunnets beste i kampen om makten, men som vender makten til egen fordel så snart de har grepet den. Moscas ord om at "Dirigenten er ny, men musikken er den samme", må i ettertid sies å ha en viss empirisk dekning, det samme gjelder Michels påpekning av at organisasjoner og partier lett går fra å være et middel til å bli et mål. De konklusjonene klassikerne trekker på bakgrunn av disse resonnementene, er imidlertid stikk motsatte av hva Mills og Bourdieu gjør.

I nyere tid står funksjonalistiske eliteteorier i sentrum. Denne forskningstradisjonen hviler på to grunnleggende antakelser. I moderne samfunn fins det ikke lenger en enhetlig herskerklasse eller elite, men funksjonelle eliter i viktige sektorer som konkurrerer med hverandre. Ingen av dem har noe spesielt overtak på de andre elitene. I tillegg kan hvem som helst i teorien komme inn i disse elitene, siden posisjonene primært fylles ut fra krav til (sektorspesifikke)

kvalifikasjoner. Ytelse har erstattet arv som prinsippet bak eliterekuttering. Elitene er derfor sosialt heterogene (Hartmann 2007: 38-39 og 89). Slik funksjonalistisk eliteteori ligger blant annet til grunn for Makt- og demokratiutredningens lederskapsundersøkelse.

Når det gjelder den empiriske forskningen på samfunnselitene er denne naturlig nok formet av de ulike teoretiske retningene. Overflattisk sett kan man si at Mills og funksjonalistisk inspirerte eliteforskere anvender samme metode – posisjonsmetoden – som også ble brukt i studien av norske samfunnseliten i Makt- og demokratiutredningen. Mills skiller seg likevel fra funksjonalistisk eliteteori fordi han med sitt begrep om makteliten og dens enhet knytter analysen av elitene til bestemte strukturelle betingelser. Han presenterer en historisk spesifikk analyse, basert på utviklingen av de økonomiske, politiske og militære institusjonene i USA under og etter andre verdenskrig. I funksjonalistisk eliteteori rettes fokuset i stedet mot formelle hierarkier.

Lukes kritiserer elitepluralismen hos forskere som Dahl fra en litt annen vinkel, ved å si at de kun fokuserer på maktutøvelsen og ikke *maktkapasiteten*: Makt består også i muligheten til å påvirke, forme og bestemme andres preferanser og ønsker, derfor blir det misvisende å basere maktanalyser utelukkende på observerbare konflikter. Imidlertid er ikke Lukes like tydelig på hvordan denne maktforståelsen kan omsettes i empirisk forskning.

I likhet med Mills og Bourdieu forsøker Hartmann å analysere sammenhengene mellom større samfunnsmessige endringer, og eliteformasjon. Som vi skal se er hans viktigste ankepunkt mot funksjonalistisk eliteteori at nettopp dette perspektivet mangler.

2.8.2 SENTRALE UENIGHETER INNEN FORSKNINGSFELTET

Den grunnleggende uenigheten i synet på demokrati mellom klassikerne og senere forskere har vi allerede redegjort for. Med Mills' *The Power Elite* kom imidlertid en annen problemstilling på dagsorden: Er de som styrer samfunnet en maktelite, eller har vi snarere et elitepluralistisk system? Uenigheten mellom Mills og Dahl i dette spørsmålet er temmelig tydelig, ved at de stiller stikk motsatte diagnoser. Mills mente 1950-årenes USA var styrt av en maktelite som bestemte i alle saker av nasjonal betydning, mens makten ifølge Dahl var fordelt mellom flere konkurrerende interesser. Slik Dahl så det var systemet elitepluralistisk, verken minoriteten eller majoriteten styrte – men derimot minoritetene.

Denne uenigheten finner vi igjen også i senere eliteforskning. Etter hva jeg kan se står funksjonalistisk eliteteori i tradisjonen etter Dahl gjennom avvisningen av at det fins en

enhetlig elite eller herskerklasse i moderne samfunn. Fokuset på funksjonelle eliter minner om Dahls påpekning av at ulike konstellasjoner av grupper og eliter øver innflytelse på ulike arenaer. På den andre siden har vi forskere som Bourdieu (med sin teori om maktfeltet) og Hartmann (som mener begrepene "herskerklassen" eller "den styrende klassen" beskriver de mektige i dagens samfunn), som snarere kan plasseres i den kritiske tradisjonen etter Mills.

De nyere studiene fra USA, Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Japan svekker antakelsene om elitepluralisme (Hartmann 2007). I to av landene er båndene mellom elitene innen næringsliv, politikk og forvaltning såpass tette at det fins egne begreper for å beskrive dem (*pantouflage* i Frankrike og *amakudari* i Japan). I alle landene er personer med øvre middelklasse- og overklassebakgrunn sterkt overrepresentert i elitene, og liknende klassebakgrunn gir grunnlag for sosial integrasjon. I tillegg er svært mange av disse utdannet ved eksklusive eliteutdanningsinstitusjoner (utenom i Tyskland), som sikrer ytterligere integrasjon dem imellom. I Norge vet vi foreløpig ikke så mye om båndene mellom elitene, særlig ikke når det gjelder yrkesmobiliteten på tvers av elitene.

Den andre grunnleggende antakelsen i funksjonalistisk eliteteori er også gjenstand for uenighet: Hvor meritokratisk er rekrutteringen til elitene, og hvor sosialt heterogene er de? Studiene fra ovennevnte land tyder på at det er svært selektive sosiale rekrutteringsprosesser til elitene, og det viser seg at personer med øvre middelklasse- og overklassebakgrunn utgjør det store flertallet av elitene. Innvendingen fra funksjonalistiske eliteteoretikere er at ulike utdanningsprestasjoner forklarer denne skjevrekutteringen, og at elitene blir mer åpne i takt med utdanningsekspansjonen (Hartmann 2007: 90).

Det er en klar sammenheng mellom utdanningskvalifikasjoner og tilgang til eliteposisjoner. Likevel reguleres adgangen til eliteinstitusjonene også ut fra sosial bakgrunn, blant annet gjennom vektlegging av kriterier som søkerens "personlighet". Og hvis utdanningsprestasjonene styrte adgangen til eliteposisjonene, skulle man i Tyskland (der det ikke fins egne eliteutdanningsinstitusjoner) funnet at personer fra lavere klasser med doktorgrad hadde samme sannsynlighet for å oppnå eliteposisjoner som de med tilsvarende utdanning og høyere klassebakgrunn. Slik er det imidlertid ikke. Her og i andre land er den klassespesifikke habitusen avgjørende for innpass i eliten (Hartmann 2007: 93). Politikereliten er til en viss grad unntaket fra dette, i alle fall i Tyskland. Også i Norge har man funnet ut at politikereliten er blant de mest åpne elitene.

En annen viktig skillelinje innen forskningsfeltet er analysen av sammenhengen mellom grunnleggende maktforhold og elitegruppene. Ifølge Hartmann er problemet med funksjonalistisk eliteteori fokuset på *formelle* maktstrukturer. Man overser viktige, uformelle former for makt – maktformer som blant annet Lukes redegjør for. Denne uenigheten kommer også til syne blant norske forskere. Som vi husker var kritikken fra Bugge m. fl. mot Makt- og demokratiutredningen at utgivelsene var preget av en subjektivistisk forståelse av makt, ved at de manglet begreper om objektive strukturelle maktforhold. Slik Hartmann (og Bugge, slik jeg tolker han) ser det, må forskere identifisere grunnleggende endringer i maktforholdene i samfunnet, og analysere elitene i lys av dette. Siden funksjonalistiske eliteteoretikere har unnlatt å gjøre dette, har de etter Hartmanns syn heller ikke grepet den kanskje viktigste utviklingen i vestlige land siden 1980-årene: Nyliberalismen (Hartmann 2007: 38-39, 89 og 107-108).

Nyliberalismen medfører ifølge Hartmann at maktforholdet mellom politikk og næringsliv endres i sistnevntes favør. Næringslivet blir i stand til å diktere rammene for større politiske beslutninger, og de parlamentariske prosessene får mindre å si. Balansen mellom næringslivseliten og politikereliten forrykkes. Bugge m. fl. (2002) leverer en liknende kritikk mot Maktutredningen. Når man forstår maktforhold som resultat av individuelle valg, blir konsekvensen at statlig politikk forklares som resultat av ideologiske strømninger, og ikke som resultat av at staten er underlagt bestemte strukturelle føringer. Kritikerne mener man i stedet må undersøke hvordan de strukturelle handlingsbetingelsene har endret seg over tid (Bugge m. fl. 2002: 17). Etter hva jeg kan se redegjør både Gulbrandsen m. fl. (2002) og Østerud m. fl. (2003) for nettopp slike endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene – men uten at dette i noen særlig grad kobles til analysen av maktelitene. Derfor kritiseres de for å behandle som likt det som egentlig er ulikt, når de sammenlikner temmelig forskjellige grupper og samler dem under det samme begrepet om ”makteliter”.

2.8.3 ELITEINTEGRASJON OG YRKESMOBILITET

Webers skille mellom klasse og stand slår an tonen for diskusjonen om eliteintegrasjon. Han påpekte at en klasse ikke kjennetegnes av sosial samhörighet, men bare representerer et mulig grunnlag for fellesskap og solidarisk opptreden. Stendene består på sin side av mennesker som omgås hverandre og har et fellesskap, de er sosiale grupper basert på gjensidig aktelse mellom medlemmene.

Både hos Mills og Bourdieu gjenkjenner vi dette weberske perspektivet. Ifølge Mills er makteliten grupper av medlemmer som kjenner hverandre, som møtes i sosiale sammenhenger og når de gjør forretninger. De aksepterer hverandre, forstår hverandre, gifter seg med hverandre og tenker forholdsvis likt. Ikke minst er de i liknende institusjonelle posisjoner i arbeidslivet. Om personene føler seg som del av en sosial klasse og om de handler i tråd med det de oppfatter som sine interesser, bestemmes i stor grad av deres institusjonelle posisjon. Personelltrafikken mellom eliteposisjonene er ifølge Mills det klareste uttrykket for integrasjonen.

Bourdieu skiller skarpt mellom klasser på papiret og virkelige klasser. De klassene samfunnsviterne konstruerer er sannsynlige klasser, som bare kan bli virkelige klasser når bestemte vilkår foreligger. Det gjenstår et nødvendig mobiliserings- og klassifikasjonsarbeid for å skape en klasse, ifølge han. Der Mills tilskriver institusjonell posisjon forklaringskraft på eliteintegrasjon, peker Bourdieu på plasseringen i det sosiale rom; agenter som står nær hverandre i det sosiale rom lever under liknende vilkår og formes derfor på liknende måter. På denne måten øker sannsynligheten for at de utvikler liknende disposisjoner, interesser og praksiser. Bourdieu vektlegger slik sett klassespesifikk habitus og formelle akademiske kvalifikasjoner, mens Mills vektlegger sosialiseringprosesser som foregår utenfor familie og skole.

Hartmann mener integrasjonen mellom elitene har gått såpass langt at det har blitt vanskelig å trekke klare skiller mellom elitegrupper. Han peker på klassebakgrunn og utdanning for å forklare denne integrasjonen. For det første har elitepersonene liknende, eksklusiv sosial bakgrunn, som legger grunnlag for felles oppfatninger og oppførsel. Integrasjonen utdypes gjennom at personene tilbringer flere år sammen i eliteutdanningsinstitusjoner, det være seg kostskoler som i Storbritannia, eller høyere utdanning som i USA, Frankrike og Japan. Alt i alt får elitepersonene ifølge Hartmann en liknende habitus, som igjen er svært viktig for å få tilgang til eliteutdanningsinstitusjonene og til selve eliteposisjonene.

Det er visse fellestrekk mellom analysene til Hartmann og Mills. Mills viste hvordan eliteflyten mellom militæret, politikken og næringsliv økte kraftig under og etter andre verdenskrig. Kravene for å innta topposisjonene innen maktinstitusjonene ble likere, noe som igjen medførte at de som fikk posisjonene var likere. Hartmann sier at siden de som uteksamineres fra eliteutdanningsinstitusjonene har tilgang til eliteposisjoner i de fleste samfunnssektorer, blir det forholdsvis enkelt for dem å gå mellom sektorene. De møter

”likesinnede” alle steder, og denne yrkesmobiliteten mellom sektorene styrker integrasjonen (Hartmann 2007: 94)

Når det gjelder sammenhengen mellom grunnleggende maktforhold og eliteintegrasjon mener Mills at den kapitalistiske strukturen sikrer overlappende institusjonelle interesser, jamfør hans beskrivelse av det militærindustrielle komplekset (Putnam 1976: 122). Charles Erwin Wilson²⁸ sitt utsagn om at “What is good for General Motors, is good for the country”, illustrerer poenget. Funksjonalistiske eliteteoretikere vil innvende at de institusjonelle forholdene også kan føre til elitefragmentering, gjennom funksjonell spesialisering og lojalitet til egen sektor. I Norge er bildet de seneste tiårene at maktforholdene har endret seg i næringslivets favør på bekostning av politikken, og at næringslivets innsats for å påvirke politiske beslutninger har økt betydelig i omfang. Derimot har det ikke blitt undersøkt om yrkesmobiliteten mellom de to sektorene har økt.

Mens Mills anså personelltrafikken mellom de tre maktinstitusjonene som kulminasjonen på eliteintegrasjon, der selve yrkesløpene bandt makteliten sammen, påpeker Putnam at integrasjonen kan skje på andre måter. I Storbritannia er den typen karrierebytter som Mills beskriver mindre vanlig. Det betyr ikke at eliten er mindre integrert, men at integrasjonen skjer gjennom andre prosesser. Putnam mener at den lange læretiden som lederne går gjennom er avgjørende i så måte (Putnam 1976: 110). I dag er det fortsatt svært tette (om ikke tettere) bånd mellom næringsliv og politikk i USA, og det er vanlig med hyppige overganger mellom disse sektorene. Men slik yrkesmobilitet forklarer ikke eliteintegrasjon i land som Storbritannia og Tyskland, der sektorene er mer atskilte og elitesirkulasjonen desto mindre.

Som det framgår av denne drøftingen anser forskerne yrkesmobilitet som bare en av flere kilder til eliteintegrasjon, og noen legger langt større vekt på sosialisering i familien og i utdanningsinstitusjoner når de skal forklare integrasjonen. På tross av ulik vektlegging er det ingen tvil om at yrkesmobilitet på tvers av elitegruppene binder dem sammen, slik både Mills og Hartmann argumenterer for, og sistnevnte mener integrasjonen har gått såpass langt at det er vanskelig å skille mellom ulike elitegrupper.

Som vi har sett varierer imidlertid graden av yrkesmobilitet mellom land som USA, Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Japan. I Norge er det foreløpig ikke gjennomført noen kvantitativ analyse av slike sammenhenger, men i denne oppgaven analyseres

²⁸ Tidligere administrerende direktør i General Motors og senere forsvarsminister under Eisenhower.

yrkesmobiliteten ut av politikereliten innen et gitt tidsrom, og drøftes i lys av forskning og teori som er gjennomgått i dette kapittelet. Dette muliggjør nye faglige innsikter.

2.9 FORSKNINGSHYPOTESER

Forskningsspørsmålet for denne oppgaven er å undersøke hvordan yrkesmobiliteten er hos dem som forlater politikereliten, og hvordan vi kan forklare denne yrkesmobiliteten.

Yrkesmobiliteten analyseres ut fra to forklaringer – utdanning og klassebakgrunn på den ene siden, og politisk kapital på den andre – for å belyse forholdet mellom tilskrevne og tilegnede egenskaper. Jeg vil knytte funnene til diskusjonen om hvor integrerte norske samfunnseliter er, og se dem i lys av endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene i Norge.

Registerdataene som analyseres inneholder yrkesinformasjon fra årene 2003 til 2006, og de statistiske analysene består i å studere yrkesovergangene i lys av ORDC-skjemaet²⁹, som er en klassemodell inspirert av Bourdieus teori om det sosiale rommet. Ut fra denne modellen kan vi analysere både vertikale og horisontale bevegelser i yrkesmobiliteten – vi ser hvilke samfunnssektorer politikerne går til, og om de beveger seg oppover eller nedover i hierarkiet.

2.9.1 MØNSTRE I YRKESMOBILITETEN

Selv om det ikke er gjennomført kvantitative undersøkelser av politikerelitens yrkesmobilitet, vet vi en del om yrkesmobiliteten til politikerne fra årene 1945-85 på bakgrunn av Stortingsbiografiprojektet (Nordby 1985). I denne perioden var hovedbildet at flertallet av stortingsrepresentanter og statsråder gikk tilbake til stillinger innen samme yrkesgruppe som de var i før de ble valgt eller utnevnt. De som forlot politikken gikk over til mer attraktive yrker innen det offentlige, men det ble ikke foretatt noen systematisk sammenlikning av stillingsnivåer for å fastslå dette.

I våre dager er inntrykket et litt annet, blant annet har professor Alf-Inge Jansen ved Universitetet i Bergen uttalt i et avisintervju at ”Før var man opptatt av at politikerne skulle representere velgergrupper, og derfor ikke kunne hoppe fram og tilbake i ulike toppjobber. Politikerne kunne ikke sitte på begge sider av bordet, men slik er det blitt.” (Klassekampen

²⁹ Oslo Register Data Class Scheme, utviklet ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo av Marianne Nordli Hansen, Magne Flemmen og Patrick Lie Andersen. Jeg vil redegjøre for ORDC-skjemaet og datasettet i metodekapittelet.

09.11.2009). I samme intervju påpeker førsteamanuensis Johs. Hjellbrekke at det er skapt mobilitetsbaner mellom politikk og næringsliv som før var nærmest utenkelige, og at det nå er lett for politikere å utnytte nettverkskontaktene de oppnår i politikken om de ønsker det.

Den første hypotesen formuleres for å få klarhet i de vertikale bevegelsene i yrkesmobiliteten hos den norske politikereliten. Antakelsen er at de som forlater politikken går til høye (yrkes)klasseposisjoner³⁰ (operasjonaliseringen kommer vi tilbake til i analysekapittelet), i tråd med påstanden fra Makt- og demokratiutredningen om økt elitesirkulasjon mellom politikk, næringslivsledelse, informasjons- og lobbyvirksomhet (Østerud m. fl. 2003: 297).

H1: De som forlater politikken går til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Den andre hypotesen gjelder de horisontale bevegelsene. Her ønsker vi å få klarhet i om politikerne går til privat sektor eller forblir innen det offentlige. Som vi har sett viser forskning fra flere land at det er mange overganger mellom politikk og næringsliv, særlig i USA, Frankrike og Japan, mens denne flyten er noe mindre i Storbritannia og Tyskland. I Norge var tendensen i årene 1945 til 1985 overgang til mer attraktive yrker *innen det offentlige* for de som skiftet yrke, men dette kan ha endret seg. For å få klarhet i de horisontale bevegelsene formuleres følgende hypotese:

H2: De som forlater politikken går i hovedsak til privat sektor.

2.9.2 ÅRSAKSFORKLARINGER

Tidligere forskning viser at den norske politikereliten historisk sett ikke har vært representativ for befolkningen, verken når det gjelder utdanning eller klassebakgrunn. Dette gjelder i enda større grad for andre norske elitegrupper, men politikereliten er likevel en eksklusiv gruppe sammenliknet med befolkningen. Hvis det er slik at politikereliten i stor grad går til høye (yrkes)klasseposisjoner, er det derfor ikke nødvendigvis i kraft av at de har akkumulert en politisk kapital. I stedet kan dette forklares ut fra at personer som har høy klassebakgrunn og utdanning har større sannsynlighet for innpass i slike posisjoner. Det kan altså være sosiale bakgrunnsfaktorene som forklarer mobilitet fra politikk til høye (yrkes)klasseposisjoner.

³⁰ Jeg skriver en parentes rundt "yrkes" for å understreke at hypotesen ikke utelukkende undersøkes på grunnlag av yrkesinformasjonen. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 3, er ORDC-skjemaet også konstruert ut fra likningsinformasjon om personene.

Selv om politikereliten er eksklusiv med hensyn til utdanningsnivå og klassebakgrunn, er den langt fra homogen. Innslaget av personer med arbeider- og middelklassebakgrunn er forholdsvis stort og utdanningsnivået varierer en god del. Dette betyr at vi kan undersøke i hvilken grad de klassiske sosiologiske bakgrunnsvariablene klassebakgrunn og utdanning påvirker yrkesmobiliteten deres.

Antakelsene for disse variablene er i tråd med funnene fra tidligere eliteforskning slik de allerede er redegjort for. Hypotesene formuleres derfor som følger:

H3: Høy klassebakgrunn øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

H4: Høy utdanning øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Finner vi støtte for disse hypotesene i materialet, har vi grunn til å anta at seleksjonen inn i politikereliten forklarer deres vertikale yrkesmobilitet. Vi tillegger i så fall tilskrevne³¹ egenskaper forklaringskraft. Samtidig kan vi tenke oss at effekten av klassebakgrunn og utdanning blir *svakere* hvis vi kontrollerer for politisk kapitalvolum. Resonnementet er at de med høy klassebakgrunn og/eller høyere utdanning lettere kommer inn i yrkesposisjonene der akkumuleringen av politisk kapital er størst – som igjen gir større sannsynlighet for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Derfor ønsker vi å analysere yrkesmobiliteten til personer som er ulike med hensyn til klassebakgrunn eller utdanning, men like med hensyn til politisk kapital. Dette undersøker vi ved hjelp av kontrollvariabelmetoden.

Kontrollvariabelmetoden er en løsning på en av de klassiske utfordringene innen samfunnsforskningen; når vi skal avgjøre om en bestemt påvirkning (A) er årsak til en bestemt forandring (B), hvordan kan vi være sikre på at det ikke er helt andre forhold som har frambrakt forskjellen mellom gruppene? Kontrollvariabelmetoden består i at vi prøver å sammenlikne grupper av observasjonsheter som er så like som mulige med hensyn til mulige konfunderende variabler. Vi forsøker ved hjelp av statistiske metoder å tilstrebe det man oppnår ved randomisering i eksperimentelle studier – å gjøre gruppene så sammenliknbare som mulig (Skog 2007: 44). I praksis betyr dette at vi må undersøke følgende hypoteser:

³¹ Utdanning anses ofte som en tilegnet egenskap, til forskjell fra klassebakgrunn, som utvilsomt er tilskrevet. I våre analyser er det imidlertid rimelig å behandle utdanning som en tilskrevet egenskap – siden skillet trekkes mellom egenskaper personene har med seg inn i politikken, og kapitalen de akkumulerer i politikken.

H5: Ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av klassebakgrunn på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

H6: Ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av utdanning på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Den andre forklaringen er at politisk kapital er inngangsbilletten til høye (yrkes)klasseposisjoner – ikke tilskrevne egenskaper som utdanning og klassebakgrunn. Som vi har sett er politisk kapital en underform av sosial kapital, som er gruppedlemskap eller medlemskap i nettverk av mer varig karakter, der medlemskapet gir tilgang til kapitaltyper som ikke-medlemmer ikke har tilgang til. Volumet av kapitalen avhenger av omfanget av og/eller kvaliteten på de nettverkene du har og gruppene du er medlem av. Historiske forhold tilsier at denne politiske kapitalen kan ha stor betydning for elitesirkulasjon i land som Norge, og det er interessant å undersøke om det faktisk forholder seg slik.

Antakelsen er at sannsynligheten for å få en høy (yrkes)klasseposisjon stiger med volumet av politisk kapital³². En slik antakelse er også i tråd med Eliassen (1985) sine funn om at en statsrådstaburett ga større muligheter for yrkesmessig bevegelse i retning attraktive yrker, enn en stortingsplass. Hypotesen er som følger:

H7: Mye politisk kapital øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Vi vil også kontrollere denne effekten ”motsatt vei” av hva vi gjør i hypotesene H5 og H6. Hensikten er å analysere yrkesmobiliteten til personer som er ulike med hensyn til politisk kapitalvolum, men like med hensyn til klassebakgrunn og utdanning. Ved å holde disse variablene konstante, får vi fram den kontrollerte effekten av politisk kapital:

H8: Ved kontroll for klasse og utdanning svekkes effekten av politisk kapital på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

³² Operasjonaliseringen av politisk kapital gjennomgås i metodekapittelet.

3. DATA OG METODE

I dette kapittelet vil jeg først redegjøre for utvalget, og for konstruksjonen av politikereliten. Jeg viser hvordan operasjonaliseringen av politikereliten er gjort ut fra yrkeskoder, og hvordan jeg plasserer denne gruppen i ORDC-skjemaet. Deretter gjennomgår jeg den avhengige variabelen i analysen – (yrkes)klasseutfallet i 2006 – og de uavhengige variablene politisk kapital, klassebakgrunn og utdanning. Til slutt presenterer jeg analysestrategien og metoden – multinomisk logistisk regresjon.

3.1 UTVALGET

Registerdataene jeg analyserer stammer fra Statistisk sentralbyrå, og gir detaljerte opplysninger om fødselskohortene i Norge tilbake til 1955³³, blant annet om inntekt, formue, utdanning, landbakgrunn, klassebakgrunn, bostedskommune, alder, kjønn m.m. Fra 2003 til 2006 foreligger også informasjon om yrker, og operasjonaliseringen av politikereliten tar utgangspunkt i denne informasjonen. Det betyr at de som inngår i politikereliten, er personer som er født i 1955 eller senere (eller født før 1955, med søsken født etter 1955), og som har jobbet med politikk i årene 2003 til 2006.

Dette forholdet er svært viktig for fortolkningen av resultatene. Yrkesmobiliteten jeg analyserer skriver seg fra årene 2003 til 2006, som er et forholdsvis kort tidsrom. Det er derfor ikke unaturlig at flertallet av personene i utvalget forblir i politikken. Hvis vi på tross av dette finner signifikante sammenhenger mellom forklaringsvariabler og politikerelitens yrkesmobilitet, er det desto større grunn til å vektlegge slike sammenhenger.

I klassiske survey-undersøkelser (og særlig i longitudinelle undersøkelser) er seleksjon og frafall et potensielt stort problem. Fordelen med registerdata er at man har informasjon om alle personene man studerer, slik at man ikke har de samme problemene med frafall og eventuell selvseleksjon. I kvantitative analyser av eliter er det helt avgjørende å ha tilgang til

³³ I datasettet fins det også personer som er født før 1955. Disse er med i datasettet fordi de har søsken som er født etter 1955. Personer født før 1955, som enten har eldre søsken eller ingen søsken, er dermed ikke med.

slike registerdata som jeg har fått via prosjektet *Elites in an Egalitarian Society: Recruitment, Reproduction and Circulation*, siden eliter per definisjon er forholdsvis små grupperinger.

3.2 KONSTRUKSJON AV POLITIKERELITEN

”Politikereliten” er ingen gitt eller selvsagt størrelse, den er en analytisk kategori som må konstrueres. Det fins flere måter å konstruere en slik elite på, hvorav Putnam (1976: 15) nevner tre hovedstrategier: Posisjonsmetoden, omdømmemetoden og beslutningsmetoden. Gitt forskningsspørsmålet er det rimelig opplagt at vi må benytte posisjonsmetoden, og jeg vil derfor ikke bruke plass på å argumentere for valget av denne. Likevel er det viktig å være klar over forutsetningene for posisjonsmetoden, og mulige innvendinger mot den:

Ifølge Putnam forutsetter eliteforskere som benytter posisjonsmetoden at den politiske makten i stor grad befinner seg i de formelle politiske institusjonene, og at innehaverne av politiske topposisjoner derfor er politisk mektige. Antakelsen er at personer får makt nettopp ved å inneha *institusjonelle posisjoner* (Putnam 1976: 15), noe vi har sett at også Mills peker på.

Innvendingen mot metoden er at makt sjelden er perfekt korrelert med institusjonelle posisjoner. Makt er mer enn institusjonelle roller, og historien er full av eksempler på ”grå eminenser” med stor makt. Posisjonsmetoden kan derfor svekke analysen ved at vi inkluderer personer som bare er sandpåstrøere, og ekskluderer personer som påvirker de formelle beslutningstakerne³⁴ (Putnam 1976: 16).

Innvendingene er viktige, og ville vært tungtveiende hvis forskningsspørsmålet var av typen ”Hvem har politisk makt i Norge i dag?”. Slik sett er de relevante med tanke på Makt- og demokratiutredningens lederskapsundersøkelse: Siden utvalget ble gjort ut fra posisjonsmetoden er det sannsynlig at personer og institusjoner som spiller viktige roller i maktfeltet, falt utenfor (Hjellbrekke & Korsnes 2005: 472). Men når forskningsspørsmålet i stedet dreier seg om politikerelitens yrkesmobilitet, veier innvendingene av åpenbare grunner ikke like tungt.

³⁴ Dette problemet er trolig større på lokalt enn nasjonalt nivå: I en studie av amerikanske og jugoslaviske eliter ble posisjons- og omdømmemetoden brukt. I begge landene inngikk tilnærmet samme personer i politikereliten ved begge metoder. Overlappingen var størst for myndighetene og partiapparatene, mens spriket mellom formelle og uformelle strukturer var større på lavere nivå. Når det gjelder *nasjonale* eliter bør man derfor ikke overdrive problemene med å bestemme elitene (Putnam 1976:18).

3.2.1 OPERASJONALISERING UT FRA YRKESKODER

Som nevnt starter operasjonaliseringen av politikereliten med yrkesinformasjonen fra registerdataene. Yrkesregistreringer gjøres via Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret (Aa-registeret), der alle arbeidsgivere (unntatt selvstendig næringsdrivende, oppdragstakere og frilansere) plikter å registrere sine ansatte. I tillegg til løpende innrapportering til Aa-registeret, mottar arbeidsgiver årlig en utskrift av registeret som skal kontrolleres og returneres. Registreringene har blitt samordnet og kvalitetssikret av Statistisk sentralbyrå, og det er gode grunner til å anta at disse dataene har solid reliabilitet.

Det er personens *best betalte yrke* som registreres. De som skifter jobb vil dermed registreres på det yrket der de mottok mest lønn det aktuelle året. I datasettet har vi slik yrkesinformasjon for årene 2003 til 2006. Yrkene registreres ved hjelp av yrkeskoder, som følger forskjellige standarder: Virksomheter i privat sektor bruker i hovedsak Standard for Yrkesklassifisering (heretter STYRK) (SSB 1998), som er basert på EUs versjon av den internasjonale standarden for yrkesklassifisering som ILO har utarbeidet. Staten, fylkeskommunene og kommunene har sitt eget codesystem, men rapporterer også delvis ved hjelp av STYRK. I tillegg opererer Oslo kommune med egne yrkeskoder.

Hvilke yrker bør tilordnes kategorien ”politikereliten”? I Makt- og demokratiutredningens lederskapsundersøkelse ble den politiske eliten definert som stortingsrepresentantene, statsrådene, statssekretærene, lederne, nestlederne og generalsekretærene i stortingspartiene, og ordførerne i landets ti mest folkerike kommuner (Gulbrandsen m. fl. 2002: 284). Jeg har inkludert disse, og i tillegg tatt med noen flere yrker fra partiapparat og storting, og fra kommunalt/fylkeskommunalt nivå.

Av yrkestitler fra STYRK har jeg inkludert statsminister, statsråd, statssekretær, stortingspresident, stortingsrepresentant, parlamentarisk leder, parlamentarisk nestleder, sametingspresident, partileder, partisekretær, formann (partipolitiske organisasjoner), leder (partipolitiske organisasjoner), nestleder (partipolitiske organisasjoner), generalsekretær (partipolitiske organisasjoner), sentralstyremedlem (partipolitiske organisasjoner), sekretariatsleder (partipolitiske organisasjoner), politisk sekretær, politisk rådgiver, ordfører, fylkesordfører, kommunalråd, byråd og folkevalgt.

Fra stat, fylkeskommune, kommune og Oslo kommune har jeg inkludert yrkestitlene statsminister, statsråd, statssekretær, politisk rådgiver, ordfører, byrådsleder, byråd, byrådssekretær³⁵, fylkesordfører og folkevalgt.

For flere av yrkene er det ingen registreringer i årene 2003 til 2006. Dette skyldes overlapping. Det er ikke uvanlig at stortingsrepresentanter eller statsråder har tillitsverv på øverste nivå i partiet sitt, men de registreres altså bare på ett yrke, nemlig det som er best betalt.

3.2.2 EN FOR BRED POLITIKERELITE?

Ut fra ovennevnte yrkestitler kan det virke som kategorien blir for bred: Tilhører du politikereliten hvis du er ordfører eller folkevalgt i en liten kommune? Etter mitt syn gjør du ikke det, og derfor er politikerne i kommuner med mindre enn 20.000 innbyggere utelatt. Dette innebærer at omkring 380 av landets 430 kommuner filtreres ut³⁶. For de fleste yrkene er det ikke behov for en slik filtrering (blant annet er regjerings- og stortingsapparatet registrert med Oslo som yrkeskommune), men for yrkene ordfører, kommunalråd og folkevalgt er det nødvendig. Det samme gjelder yrkene politisk sekretær og politisk rådgiver – hensikten er å fange opp de som har slike yrker i stortings- og regjeringsapparatet, eller i de sentrale partiapparatene.

Likevel kan man fortsatt mene at for mange inkluderes i politikereliten. Tilhører du politikereliten hvis du er folkevalgt i Lillehammer (som er en kommune med over 20.000 innbyggere)? Slik jeg vurderer det tilhører ikke kommunestyremedlemmer i disse eller andre kommuner politikereliten, og derfor er yrkestitlene kommunestyrerepresentant og bystyrerepresentant utelatt. Men hvis du jobber i en kommune med over 20.000 innbyggere *og ditt best betalte yrke er "folkevalgt", "ordfører" eller "kommunalråd"*, er du en yrkespolitiker som bør inkluderes i politikereliten. Knekkpunktet for antall innbyggere kan settes et annet sted, for eksempel ved 50.000 eller 100.000 innbyggere. Hvor det settes, er og blir en skjønnsmessig vurdering.

³⁵ Det er bare landets to største byer, Oslo og Bergen, som styres etter prinsippet om byparlamentarisme. Disse tre siste yrkestitlene gjelder derfor ikke for arbeidstakere i andre kommuner enn Oslo og Bergen.

³⁶ For en oversikt over hvilke kommuner som er inkludert, se vedlegg A.

Det er en annen grunn til at jeg inkluderer flere fra kommunalt og fylkeskommunalt nivå enn hva som ble gjort i Lederskapsundersøkelsen; operasjonaliseringen av politisk kapital innebærer en nivådeling av politikereliten. Da er det nødvendig å ha med noen flere personer fra laveste politiske nivå enn ordførerne i de ti største byene. Dette medfører ikke en uforsvarlig tilpasning av terrenget til kartet – ordføreren i en mellomstor norsk by kan ha vel så mye politisk makt som en ”backbencher” på Stortinget. Han eller hun er øverste politiske leder i en kommune av en viss størrelse.

Når det gjelder tillitsvervene i partiene har jeg tatt med alle sentralstyremedlemmene, ikke bare leder, nestleder og generalsekretær. Dette er i tråd med Eliassen (Eliassen 1985: 125), som anser sentralstyremedlemskap som et topptillitsverv. Det ligger mye politisk makt i et sentralstyre, og linjene i en rekke politiske spørsmål blir avgjort her. Imidlertid har man ikke like mye makt som menig landsstyremedlem, derfor er landsstyremedlemmene utelatt.

Med denne operasjonaliseringen får jeg en norsk politikerelite for årene 2003 til 2006 som består av 693 personer. For de enkelte årene er størrelsen på politikereliten 354 (2003), 357 (2004), 449 (2005) og 481 (2006).

3.2.3 POLITIKERELITEN SOM EGEN KATEGORI I ORDC-SKJEMAET

Som nevnt i teorikapittelet vil jeg analysere yrkesovergangene ved hjelp av ORDC-skjemaet (Nordli Hansen, Flemmen & Lie Andersen 2009), som er en klassemodell inspirert av Bourdieus teori om det sosiale rommet.

Modellen har en vertikal akse som angir det totale volumet av økonomisk og kulturell kapital. Øverst i skjemaet, i elitefraksjonene, finner vi det største totale volumet. Den horisontale aksene angir sammensetningen av kapitalen. Ut fra en kvalitativ vurdering har yrker som reflekterer mer kulturell enn økonomisk kapital blitt plassert til venstre i skjemaet, og vice versa. I en mellomposisjon finner vi profesjonsfraksjonene, deriblant politikerne.

I tillegg til den kvalitative vurderingen av yrker, har man også benyttet likningsopplysninger i konstrueringen av skjemaet: De yrkene som reflekterer mer økonomisk enn kulturell kapital (som lederstillinger, høyere stillinger innenfor privat sektor eller typiske yrker innen finanssektoren) sluses inn i kategori 6, som er øvre middelklasse økonomi. Deretter plasseres de med over 1 million i samlet inntekt de tre siste årene i den økonomiske overklassen, mens de med under 0,5 million i gjennomsnittsinntekt de tre siste år plasseres i kategori 9, den nedre økonomiske middelklassen. I tillegg plasseres de med en overvekt av kapital- og

næringsinntekter inn i de økonomiske fraksjonene. Deretter bestemmes den vertikale plasseringen av de samme grenseverdiene.

Jeg har altså konstruert en ny kategori, Politikereliten, og plassert denne sammen med kategori 2 Profesjonseliten i skjemaet – slik at de deler mellomposisjonen på elitenivå. Bakgrunnen for denne plasseringen, er at yrkene som er sluset inn i politikereliten i utgangspunktet tilhører profesjonseliten.

Figur 1. ORDC-skjemaet³⁷ med kategorien "Politikereliten"

Elitene:		
Kultureliten Professorer, forskere, skuespillere, regissører, dansere, koreografer, redaktører	Profesjonseliten Leger, advokater, sivilingeniører, psykologer, dommere, flygere, toppbyråkrater Politikereliten Statsråder, statssekretærer, politiske rådgivere, ordførere, stortingsrepresentanter	Den økonomiske eliten Yrkestitler som øvre middelklasse-økonomi, men med inntekter* over 1 million
Middelklassen:		
Øvre kultur Adjunkter, spesiallærere, bibliotekar, lektor, journalister, musikere i underholdningsbransjen,	Øvre profesjon Konsulent, ingeniør, rådgiver, direktører, Spesialsykepleiere, jordmødre, fysioterapeuter,	Øvre økonomi Personaldirektører, ledere og direktører i privat sektor, finansmeglere, husøkonomer, revisorer osv med inntekt mellom 1 og 0,5 million
Nedre kultur Lærere, førskolelærere, barnevernspedagoger, barnepleiere	Nedre profesjon Sykepleiere, vernepleiere, førstesekretær, kjøkkensjef, maskinist, sosionomer	Nedre økonomi Yrkestitler som øvre middelklasse-økonomi, men med inntekter under 0,5 million
Arbeiderklassen:		
Primærnæringer Næringsdrivende med over 50 % av sin inntekt fra jordbruk, skog og fiske		
Faglærte arbeidere Hjelpepleiere, kokker, miljøarbeidere, elektrikere		
Delvis faglærte og ufaglærte arbeidere Assistenten, renholdere, vektere, vaktmestere, sjåførere, servitører		
Utenfor arbeidslivet Personer som har mer i utbetalte overføringer fra det offentlige enn hva de har i inntekter		

*) med inntekt menes lønnsinntekter, næringsinntekter og kapitalinntekter i løpet av innværende, samt de to forutgående år (justert etter konsumprisindeksen)

³⁷ Se Patrick Lie Andersen (2009) for den originale versjonen av ORDC-skjemaet.

3.3 AVHENGIG VARIABEL: (YRKES)KLASSEPOSISJON I 2006

Den avhengige variabelen er (yrkes)klasseposisjonen i 2006 for de som har vært i politikereliten i årene fra 2003 til 2005. Rent praktisk har jeg samlet alle som har vært i politikereliten et eller flere av disse tre årene, og studert (yrkes)klasseposisjonene deres i 2006 i lys av ORDC-skjemaet: Blir de i politikken, eller forsvinner de ut? Går til de privat eller offentlig sektor? Hvilke (yrkes)klasser går de til?

Dette er ikke den eneste måten å studere yrkesmobiliteten på. I datasettet har vi yrkesinformasjon for årene 2003, 2004, 2005 og 2006. Det betyr at vi *kunne* sett på yrkesovergangene fra 2003 til 2004, fra 2004 til 2005, fra 2005 til 2006, fra 2003 til 2005, fra 2003 til 2006, eller fra 2004 til 2006. Grunnet måten jeg har operasjonalisert politisk kapital på, blir det problematisk å benytte ovennevnte alternativer (dette vil jeg forklare når jeg redegjør for variabelen politisk kapital). En annen mulighet er paneldesign. Da ville den enkelte yrkesovergang utgjort grunnenheten for analysene, i stedet for den enkelte person. Jeg har holdt fast ved det opprinnelige designet etter å ha prøvd paneldesign, siden jeg fikk samme resultater med de to metodene.

ORDC-skjemaet (inkludert kategorien Politikereliten) er rammeverket for analysen av mobiliteten. Imidlertid er ikke datamaterialet tilstrekkelig stort til at jeg kan benytte alle kategoriene i regresjonsanalysene. Hvis man kjører regresjonsanalyser på (yrkes)klasseutfallsvariabelen når det bare er en håndfull registreringer på noen av verdiene, får man usikre estimater. Derfor har jeg slått sammen noen av kategoriene i ORDC-skjemaet, noe jeg vil begrunne ut fra analytiske hensyn:

Når det gjelder hypotesene om vertikal mobilitet, opererer jeg med en inndeling der skillet mellom høyt og lavt går mellom elitekategoriene og øvre middelklassekategoriene på den ene siden, og de øvrige kategoriene på den andre siden. Mobilitet nedad innebærer dermed overgang til yrker i kategoriene nedre middelklasse, arbeiderklassen (som rommer faglærte arbeidere og delvis faglærte/ufaglærte arbeidere) og kategorien utenfor arbeidslivet (som rommer personer som har mer i utbetalte overføringer fra det offentlige enn hva de har i inntekter). I befolkningen befinner 75 % seg i lave (yrkes)klasseposisjoner og 25 % i høye (yrkes)klasseposisjoner, slik jeg har kategorisert disse. Yrkesposisjonene i den øverste firedelen av hierarkiet kan etter min mening karakteriseres som høye posisjoner.

Når det gjelder spørsmålet om horisontal mobilitet er det slik at langs den horisontale akse i ORDC-skjemaet finner man grovt sett også skillet mellom offentlig og privat sektor i Norge. Yrker innen det offentlige er i større grad plassert i kultur- og profesjonskategoriene, mens yrker i privat sektor i større grad er plassert i økonomikategoriene. Ved å slå sammen de tre kulturkategoriene med de tre profesjonskategoriene, får vi grovt sett en kategori som rommer offentlig sektor – ovenfor arbeiderklasseyrkene. Ved å slå sammen de tre økonomikategoriene får vi grovt sett en kategori som rommer privat sektor – ovenfor arbeiderklasseyrkene. Dermed kan vi belyse spørsmålet om horisontal mobilitet.

Variabelen for (yrkes)klasseutfall er en kategorisk variabel på nominalnivå. Dette betyr at vi bør anvende logistisk regresjon, framfor lineær. Vi kommer tilbake til denne statistiske metoden senere i kapitlet.

3.4 UAVHENGIGE VARIABLER

3.4.1 POLITISK KAPITAL

I teorikapitlet redegjorde jeg for begrepet politisk kapital, slik Bourdieu definerer det. Dette er en underform av sosial kapital, som er gruppemedlemskap eller medlemskap i nettverk av mer varig karakter, der medlemskapet gir tilgang til kapitaltyper som ikke-medlemmer ikke har tilgang til. Volumet av kapitalen avhenger av omfanget av og kvaliteten på de nettverkene du har og gruppene du er medlem av.

I datasettet har vi ingen direkte mål på denne typen eksklusive gruppe- eller nettverksmedlemskap. Vi må i stedet velge ut en variabel som kan fungere som indikator på politisk kapital. Jeg har valgt ut politisk yrkeserfaring fra ulike nivåer som indikatoren. Ergo forutsetter jeg at jo høyere opp i det politiske systemet du har jobbet, desto større er omfanget av og kvaliteten på dine politiske nettverk. Den som har sittet rundt Kongens bord har altså mer politisk kapital enn den som har ledet kommunestyremøtene på Kongsberg.

Med denne operasjonaliseringen setter jeg implisitt likhetstegn mellom politisk yrkeserfaring og politiske nettverk. Det er imidlertid ikke umulig at noen kan opparbeide seg politisk kapital som er større enn yrkestittelen skulle tilsi, og vice versa. I hvilken grad det forholder seg slik, kan vi vanskelig avgjøre ut fra en kvantitativ analyse av registerdata – slikt fordrer bruk av omdømmemetoden. Operasjonaliseringen er etter mitt syn likevel tilfredsstillende for våre formål. Det er logisk å anta at akkumulasjon av eksklusive politiske nettverks- og

gruppemedlemskap stiger, ettersom man stiger i det politiske makthierarkiet. Jo mer eksklusivt politisk organ man er medlem av, jo mer politisk kapital akkumulerer man.

Jeg har valgt å måle politisk kapitalvolum på tre nivåer, som delvis sammenfaller med de tre forvaltningsnivåene: De som har jobbet i regjeringsapparatet har høyest volum av politisk kapital; de som har jobbet i stortingsapparatet eller sentralt i partiene har middels volum av politisk kapital; og de som har jobbet på fylkeskommunalt eller kommunalt nivå har mindre volum av politisk kapital.

Her er en oversikt over tilordningen av yrker til variabelen:

Figur 2. Yrker i politikereliten sortert etter politisk kapitalvolum

Mye politisk kapital (120 personer, 17,3 %)	Mindre politisk kapital (165 personer, 23,8 %)
1110105 Statsminister	1110106 Byråd
1110114 Statsråd	1110108 Folkevalgt
1110115 Statssekretær	1110102 Fylkesordfører
29901 Statsminister	1110118 Kommunalråd
29902 Statsråd	1110103 Ordfører
29903 Statssekretær	1110117 Politisk sekretær
29904 Politisk rådgiver*	1110107 Sametingspresident
	1110110 Varaordfører
Middels politisk kapital (408 personer, 58,9 %)	10600 Ordfører
1141107 Formann (partipolitiske organisasjoner)	10603 Byrådsleder
1141101 Generalsekretær (partipolitiske org.)	10604 Byråd
1141102 Leder (partipolitiske org.)	10605 Byrådssekretær
1141109 Nestleder (partipolitiske org.)	16468 Ordfører
1110120 Parlamentarisk leder	16553 Fylkesordfører
1110121 Parlamentarisk nestleder	17482 Folkevalgt
1141108 Partileder	19468 Ordfører
1141104 Partisekretær	19553 Fylkesordfører
1110113 Politisk rådgiver*	
1110119 Sekretariatsleder (partipolitiske org.)	
1141105 Sentralstyremedlem (partipolitiske org.)	
1110104 Stortingspresident	
1110116 Stortingsrepresentant	

** Basert på henvendelser til Statsministerens kontor, stortingsgruppene og partikontorene framgår det at regjeringen benytter statens koder for rapportering av politiske rådgivere, mens stortingsgruppene og partiene bruker STYRK-kodene*

En av styrkene ved operasjonaliseringen er at den reflekterer det eksisterende politiske makthierarkiet: Det er liten tvil om at det er mer eksklusivt å være i regjering enn på Stortinget; det er regjeringen som styrer landet³⁸. Her finner man de som er ”proximate decision makers”, de som direkte former den nasjonale politikken (Putnam 1976: 11). Stortinget på sin side fører kontroll med regjeringen, og vedtar lovene og statsbudsjettet – og bestemmer dermed de økonomiske rammene for kommuner og fylkeskommuner.

³⁸ På 1990-tallet var det mye diskusjon om ”stortingsregjereri”, men på 2000-tallet har pendelen svingt tilbake, i retning mer makt til regjeringene.

Fylkeskommunene har de senere årene fått innskrenket sitt myndighetsområde, særlig etter at sykehusene ble overført til staten i forbindelse med Sykehusreformen (iverksatt fra 2002).

Derfor bør fylkeskommunens politikere plasseres på samme nivå som de kommunale.

Etter min vurdering står de tillitsvalgte på sentralt nivå i partiene i en mellomposisjon når det gjelder politisk kapitalvolum. Partiene har ulike tradisjoner når det gjelder forholdet mellom partikontor/sentralstyre og stortingsgruppe. I Arbeiderpartiet har Youngstorget en god del makt over stortingsgruppa, mens Høyres stortingsgruppe relativt sett står sterkere vis-a-vis Høyres Hus. Fremskrittspartiet likner mer på Arbeiderpartiet, mens sentrumspartiene står et sted midt i mellom.

Det vi prøver å måle er graden av eksklusive gruppe- og nettverksmedlemskap, og da må vi ta i betraktning at et sentralstyremedlem ikke bare sitter i partiets mektigste organ, men også har direkte tilgang til partiets medlemmer i de ulike stortingskomiteene (og i regjeringen, når partiet er i posisjon). Partiledelsen pleier også nettverkene i partiet, og holder jevnlig kontakt med fylkes- og lokalledd. Etter mitt syn vil det derfor bli feil å si at tillitsvalgte i partienes sentralledd har lavt politisk kapitalvolum.

En av svakhetene ved operasjonaliseringen er den ikke fanger opp tidsdimensjonen. Det kan tenkes at politisk fartstid er vel så viktig for akkumulering av politisk kapital som hvilket nivå man har jobbet på. Fartstid er nok likevel ikke avgjørende: Allerede på 1950-tallet var det for eksempel i USA slik at den politiske eliten i stadig større grad startet karrieren rett på det nasjonale nivået (Mills 1956: 229-231). Liknende tendenser ser man også i Norge, og Hjellbrekke og Korsnes (2003: 40) påpeker at lang politisk erfaring ikke i seg selv er entydig med et høyt volum politisk kapital.

Som nevnt legger operasjonaliseringen av politisk kapital føringer for hvordan jeg har konstruert den avhengige variabelen. Variabelen er (yrkes)klasseposisjonen i 2006 til de som har vært i politikereliten et eller flere av årene 2003 til 2005, og begrunnelsen for at jeg har gjort på denne måten er følgende: Annethvert år er det vekselvis kommune-/fylkestingsvalg og stortingsvalg, førstnevnte i 2003 og sistnevnte i 2005. Min operasjonalisering av politisk kapital innebærer at mange av de med lite politisk kapital måtte finne seg en ny jobb høsten/vinteren 2003, til forskjell fra de med middels og høyt politisk kapitalvolum. To år senere var situasjonen omvendt; da sto mange av personene med middels og høyt politisk kapitalvolum på valg. Det ville derfor bydd på problemer hvis jeg hadde valgt som målepunkter henholdsvis 2003 og 2004, 2004 og 2005, 2005 og 2006, 2003 og 2005, og 2004

og 2006. Med disse årstallskombinasjonene ville jeg enten i hovedsak fanget opp yrkesmobiliteten til de med lite politisk kapital, eller til de med middels og mye politisk kapital. Det ville forkludret analysene.

Alternativt kunne jeg valgt målepunktene 2003 og 2006, som ikke ville skapt slike problemer. Jeg forkastet likevel dette fordi jeg fanget opp mindre yrkesmobilitet med disse målepunktene, enn med valgte framgangsmåte. Årsaken er nok at flere av dem som kom inn i politikereliten i 2003 ikke ble registrert på politikeryrker dette året, men først året etter. Hvis du jobbet utenfor politikken fram til september 2003 og ble yrkespolitiker på kommunalt eller fylkeskommunalt nivå fra og med oktober, skal lønnen i ditt tidligere yrke ha vært svært lav hvis det var politikeryrket du ble registrert på i Aa-registeret dette året.

Den tredelte politisk kapital-variabelen anvendes som dummyvariabler i analysene. En dummyvariabel er en indikator på om et kjennetegn er til stede eller ikke, og variabelen er derfor dikotom, vanligvis kodet null eller én (Skog 2007: 313). De observasjonsenhetene som har den aktuelle egenskapen – for eksempel høyest politisk kapitalvolum – kodes med verdien én og de som ikke har denne egenskapen med verdien null, på dummyvariabelen for høyeste politisk kapitalvolum. Det samme gjøres for de med lavt og middels volum.

Dummyvariabelen som utelates av analysen, utgjør referanse kategorien.

3.4.2 KLASSE

Klassebakgrunnen måles ved hjelp av ti kategorier som er fordelt på tre nivåer, basert på en klassifisering utarbeidet av Hansen (1995). Øverst finner vi 1) Bedriftsledere etc, 2) Akademikere etc, og 3) Ledere i offentlig sektor og sivilingeniører. I midten finner vi 4) Ansatte på mellomnivå, privat sektor, 5) Ansatte på mellomnivå, offentlig sektor, og 6) Kjøpmenn/småbedriftsledere o.l. Nederst finner vi 7) Lavere funksjonærer/hjelpepleiere o.l., 8) Bønder/Fiskere, 9) Faglærte arbeidere og 10) Ufaglærte arbeidere. I tråd med operasjonaliseringen i *Norske Makteliter* (Gulbrandsen m. fl. 2002: 294) har jeg tredelt variabelen: De tre første kategoriene utgjør overklassebakgrunn, kategori 4 til 6 utgjør middelklassebakgrunn, og kategori 7 til 10 utgjør arbeiderklassebakgrunn.

Målt med denne variabelen kommer 40 % i politikereliten fra arbeiderklassen, 20 % fra middelklassen og 40 % fra overklassen. I *Norske Makteliter* er politikerelitens klassebakgrunn oppgitt til å være 35 % fra arbeiderklassen, 41 % fra middelklassen og 24 % fra overklassen (Gulbrandsen m. fl. 2002: 80). Dette gjaldt politikereliten fra 1997 til 2001. Vi ser at det er

noen flere med arbeiderklassebakgrunn i utvalget vårt, betydelig færre fra middelklassen og betydelig flere fra overklassen. Klassebakgrunnen er altså i hovedsak mer eksklusiv i politikereliten fra 2003 til 2006, enn den var fra 1997 til 2001. Dette kan skyldes at flere eldre politikere er utelatt fra utvalget mitt: Som nevnt består datasettet av personer som er født i 1955 eller senere (eller som er født før 1955, med søsken født etter 1955). Dette tyder på at yngre medlemmer av politikereliten har mer eksklusiv klassebakgrunn enn de eldre.

I befolkningen³⁹ har 58 % arbeiderklassebakgrunn, 32 % middelklassebakgrunn, og 10 % overklassebakgrunn. Personer fra arbeiderklassen og middelklassen er dermed underrepresentert i politikereliten, mens personer fra overklassen er kraftig overrepresentert⁴⁰.

Vi mangler informasjon om klassebakgrunnen til 19 % av personene i politikereliten. Det ser ikke ut til at det er noen systematikk i hvem dette gjelder, og vi har tilstrekkelig mange observasjoner til at variabelen kan benyttes i analysene. Variabelen er kodet om til dummyvariabler i analysene.

3.4.3 UTDANNING

Utdanningen er registrert ved hjelp av Norsk standard for utdanningsgruppering (SSB 2000), som er et klassifikasjonssystem for samtlige norske utdanninger. Variabelen har åtte kategorier: 2 = Ungdomsskoleutdanning, 3 = Videregående, grunnutdanning, 4 = videregående, avsluttende utdanning, 5 = Påbygging til videregående utdanning, 6 = Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå, 7 = Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå, 8 = Forskerutdanning og 9 = Uoppgitt.

Denne variabelen har jeg tredelt ved at jeg har slått sammen kategori 2 til 5 til nivå 1 "ungdomsskole/videregående". Kategori 6 forblir en egen kategori på nivå 2 "høgskole/universitet, lavere grad", og kategoriene 7 til 8 er slått sammen til nivå 3 "høgskole/universitet, høyere grad".

³⁹ Dette gjelder den delen av befolkningen som har identisk alder som eliteutvalget i *Norske Makteliter* (Gulbrandsen m. fl. 2002: 79). Politikerne i mitt utvalg er i snitt 10 år yngre enn politikerne i *Norske Makteliter*.

⁴⁰ Dette viser seg også "i rene penger": I datasettet har vi en variabel som måler samlet gjennomsnittlig årlig lønn og næringsinntekt for foreldrene når vedkommende er 10 til 18 år. I politikerelitens familier lå samlet gjennomsnittlig årslønn på cirka 420.000. I befolkningen (som i dette tilfellet er fødselskohortene fra 1955 til 1965) var tilsvarende tall cirka 280.400. Selv om politikereliten i mitt utvalg er noe yngre enn befolkningen det her sammenliknes med, må vi kunne si at forskjellen er betydelig (inntektsnivået er nærmere 50 % høyere).

I politikereliten har nesten 30 % utdanning fra ungdomsskole eller videregående, 45 % har utdanning fra høgskole eller universitet på lavere nivå, og 25 % har utdanning fra høgskole eller universitet på høyere nivå. I *Norske Makteliter* framgikk det at 21 % i politikereliten hadde høyeste universitetsutdanning, som er noe lavere enn i mitt utvalg. I samme undersøkelse så vi også at 46 % av politikereliten hadde utdanning fra høgskole eller universitet på lavere nivå, mens 33 % hadde utdanning fra ungdomsskole eller videregående (Gulbrandsen m. fl. 2002: 54). Andelene er svært like de jeg finner i mitt utvalg.

I befolkningen har 77 % utdanning fra ungdomsskole eller videregående, 18 % fra høgskole eller universitet på lavere nivå, og 5 % fra universitet på høyere nivå (Gulbrandsen m. fl. 2002: 54). Personer med lav utdanning er med andre ord kraftig underrepresentert i politikereliten, mens personer med høyere utdanning er kraftig overrepresentert. Dette gjelder i særlig grad høgskole- og universitetsutdanning av høyere grad – som er fem ganger mer utbredt i politikereliten enn i befolkningen⁴¹.

Vi har utdanningsinformasjon om så å si samtlige personer i utvalget (bare 1 missing). I analysene er utdanningsvariabelen kodet om til dummyvariabler.

3.4.4 UTELATTE VARIABLER

Det er nærliggende å tenke at politikernes alder påvirker (yrkes)klassemobiliteten deres, for eksempel ved at jo eldre man blir, jo større er sannsynligheten for at man forlater politikken. Derfor har jeg kjørt analyser med alder som kontinuerlig variabel og i kvadrert variant, i tillegg til analyser der jeg har to-, tre- og firedelt variabelen. Dette er gjort isolert og i kombinasjon med andre uavhengige variabler. Ingen av disse analysene ga noen merkbare eller signifikante effekter, og alder påvirket heller ikke effektene av andre variabler i nevneverdig grad. Alder er derfor utelatt fra de endelige analysene.

⁴¹ Ikke bare har personene i politikereliten høy utdanning, det har også deres foreldre: I datasettet har vi en variabel som måler utdanningsnivået til den av foreldrene som hadde høyeste utdanningsnivå per 2006 (hvilket også betyr at begge foreldrene kan ha det oppgitte utdanningsnivået). 45 % har (minst) en forelder med universitetsutdanning, mens bare 7 % kommer fra et hjem der høyeste utdanning er fullført ungdomsskole. 50 % kommer fra hjem der utdanning fra ungdomsskole eller videregående skole er høyeste utdanning.

Kjønn kan også tenkes å påvirke politikerelitens (yrkes)klassemobilitet. Analysene har imidlertid vist ubetydelige og ikke signifikante effekter, og svært små endringer for andre uavhengige variabler. Kjønn er derfor også utelatt fra de endelige analysene. I tillegg kunne man se for seg at etnisk bakgrunn påvirker (yrkes)klassemobiliteten. Imidlertid er over 97 % av personene i politikereliten født i Norge, og over 93 % er født i Norge med to norskfødte foreldre. Under en halv prosent er norskfødt med innvandrerforeldre, og bare 0,7 % er innvandrere. Disse variablene har tilnærmet ingen effekt, og er utelatt fra endelige analyser.

3.5 ANALYSESTRATEGI OG METODE

Den statistiske metoden jeg benytter i analysene er regresjonsanalyse, og analysene er utført i statistikkprogrammet SPSS 15.0. Ved regresjonsanalyse sees en variabel i lys av to eller flere andre variabler, ved at man undersøker i hvilken grad den avhengige variabelen påvirkes av de uavhengige. I vår sammenheng er formålet med regresjonsanalysene å teste styrken på sammenhengen mellom avhengig variabel og uavhengig variabel, undersøke om en sammenheng kan være spuriøs ved å kontrollere for andre variabler, og bestemme den relative betydningen av ulike forklaringsvariabler (Skog 2007: 214).

3.5.1 LOGISTISK REGRESJON

I lineær regresjon er den avhengige variabelen vanligvis metrisk, altså målt på intervallskala eller forholdstallskala. Regresjonsparameteren oppgir hvor mange enheter avhengig variabel øker eller synker ved en enhets økning i uavhengig variabel. Når avhengig variabel er dikotom eller bare har et lite antall verdier, bør man imidlertid bruke logistisk regresjon (Skog 2007: 216).

Logistisk regresjon av en avhengig variabel på en uavhengig er per definisjon den gjennomsnittlige verdien av den avhengige variabelen i de ulike gruppene som defineres av den uavhengige variabelen. Når den avhengige variabelen er dikotom, og kodet 0 og 1, vil gjennomsnittlig verdi være lik andelen med verdien 1. Regresjon av en dikotom avhengig variabel på en uavhengig variabel er derfor en beskrivelse av hvordan andelen med verdien 1 på avhengig variabel endrer seg med den uavhengige variabelen (Skog 2007: 352).

I vårt tilfelle er den avhengige variabelen kvalitativ og på nominalnivå (hvilken (yrkes)klasseposisjon går du til i 2006?), og derfor benytter vi logistisk regresjon. Her

forteller regresjonsparameteren oss hvor mye *logiten* endrer seg når den uavhengige variabelen øker med en enhet:

$$\text{Logit}(Y) = b_0 + b_1 \cdot X$$

Parameteren b_0 oppgir hva logiten blir når den uavhengige variabelen er null, mens regresjonsparameteren b_1 oppgir hvor mye logiten øker når uavhengig variabel X øker med en enhet. Logiten har ingen intuitiv fortolkning, og derfor bruker vi odds og oddsrater. Odds viser hvor mye større eller mindre sannsynligheten er for at noe skal inntreffe, enn for det ikke skal inntreffe. Oddsraten er den relative økningen i odds, altså forholdet mellom to odds. Oddsraten viser hvilken faktor oddsen stiger eller synker med når den uavhengige variabelen øker med en enhet, og er det sentrale effektmålet i logistisk regresjon (Skog 2007: 361-363).

3.5.2 MULTINOMISK LOGISTISK REGRESJON

Flere problemstillinger innebærer analyse av variabler som har mer enn to verdier og som samtidig ikke kan rangordnes. I vårt tilfelle har vi en slik avhengig variabel, og derfor bruker vi *multinomisk* logistisk regresjon. Ved multinomisk logistisk regresjon konstrueres det oddsrater hvor sannsynligheten for å ha en verdi på den avhengige variabelen *ses i forhold til sannsynligheten for å ha en referanseverdi*. Det innebærer at det blir en dummyvariabel mindre enn det er verdier på den opprinnelige variabelen (Tuft 2000: 56). I vårt tilfelle er referanseverdien yrkesutfallet ”å bli i politikken”. Regresjonsanalysene vil dermed angi sannsynligheter gitt ulike forklaringsvariabler for overgang til offentlig sektor eller privat sektor, og for overgang til høye eller lave (yrkes)klasseposisjoner – i forhold til å bli i politikken.

Et alternativ til multinomisk logistisk regresjon er å gjennomføre separate logistiske regresjoner, der man sammenlikner to og to verdier på den avhengige variabelen. Den multinomiske varianten anbefales likevel, av to grunner: For det første sikrer multinomisk logistisk regresjon at summen av sannsynlighetene for å falle inn under en av kategoriene på den avhengige variabelen alltid blir 1. Det skjer ikke nødvendigvis når en kjører separate regresjoner. For det andre gir multinomisk logistisk regresjon mer effektive estimater, fordi standardfeilene til koeffisientene blir mindre (Tuft 2000: 56).

Predikering av sannsynligheter ved multinomisk logistisk regresjon er litt mer komplisert enn hva som er tilfellet ved binær logistisk regresjon, men poenget er det samme. Siden logiten ikke har noen intuitiv fortolkning, må vi presentere resultatene på en annen måte. Oddsraten

er lettere å forstå enn logiten, men sannsynligheten er nok mest tilgjengelig. Den logistiske modellen er imidlertid ikke-lineær, og derfor kan ikke koeffisientene uten videre gjøres om til sannsynligheter, siden effekten av en variabel omregnet til sannsynlighet vil avhenge av hvor stor utgangssannsynligheten er (Tuft 2000: 28).

Derfor kreves det en omregning, og ved multinomisk logistisk regresjon er framgangsmåten at man først beregner *samlige odds* for den kombinasjonen av verdier på de uavhengige variablene man ønsker å beregne sannsynlighet for. Deretter må oddsene for den aktuelle verdien på avhengig variabel *deles på summen av 1 og samtlige odds*. Summen av sannsynlighetene for å falle inn under en av kategoriene på den avhengige variabelen vil dermed bli 1.

3.5.3 SIGNIFIKANSTEST OG MODELLTILPASNING

Hypoteseprøving og mål på modellens tilpasning til dataene er viktige verktøy i forskningsprosessen. Med et strengt signifikansnivå minsker vi sjansen for å forkaste en nullhypotese på feilaktig grunnlag, samtidig som vi øker sjansen for å gjøre motsatt feil. Siden signifikanstester ofte er følsomme for utvalgsstørrelsen, kan en statistisk sammenheng være signifikant når utvalget er stort, og ikke signifikant når utvalget er mindre (Skog 2007: 177). I vår analyse er utvalget forholdsvis lite – politikereliten for årene 2003 til 2006 består av 693 personer. For å redusere sjansen for å beholde en nullhypotese på feilaktig grunnlag, rapporterer jeg derfor også $p < 0,10$ -verdiene.

Strengt tatt er ikke dette et "utvalg" – de 693 personene er *populasjonen* "politikereliten", så man kan spørre om det er behov for signifikanstesting. Poenget er å ta høyde for tilfeldige variasjoner: Tilfeldigheter kan skape inntrykk av sammenhenger og mønstre der disse egentlig ikke finnes (Skog 2007: 119). For å redusere sjansen for å trekke slutninger på grunnlag av tilfeldigheter, signifikanstester vi derfor variablene.

I tillegg tester vi selve modellens tilpasning til dataene. Her benytter vi for det første Log likelihood-testen: Log likelihood (størrelsen $-2LL$) forteller hvor godt nullhypotesens modell beskriver data, og den sammenliknes med tilsvarende størrelse for modellen vi estimerer. Differansen mellom $-2LL$ for nullhypotesemodellen og estimert modell er Log likelihood ratio, som måler hvor mye bedre den aktuelle modellen er enn nullhypotesemodellen. (Skog 2007: 375).

Hvis estimert modell gir en nedgang i $-2LL$ betyr det at en utvidet modell beskriver dataene bedre enn en redusert. Det viktige spørsmålet er imidlertid om endringen er statistisk signifikant. Dette avgjøres av en kjikvadrattest, og jeg vil derfor rapportere kjikvadratverdiene for de ulike modellene. Hvis Log likelihood-testen for totalmodellen er signifikant, innebærer det at vi kan forkaste en hypotese om at modellen ikke forbedrer Log likelihood i forhold til en modell med bare en konstant (Skog 2007: 368).

Den andre testen på modellens tilpasning som jeg rapporterer, er Nagelkerke R^2 . I lineær regresjon er R^2 et mål på i hvilken grad de uavhengige variablene forklarer (i betydningen statistisk predikerer) den avhengige variabelen. Målet oppgir forklart varians. Logikken er den samme i logistisk regresjon. Selv om målet ikke har den samme intuitive fortolkningen i logistisk regresjon, er det interessant å vurdere Nagelkerke R^2 -verdiene i de ulike modellene (Skog 2007: 419).

4 MØNSTRE I (YRKES)KLASSEMOBILITETEN

Første del av oppgavens forskningsspørsmål omhandler mønstrene i politikerelitens (yrkes)klassemobilitet. Vi vil undersøke mobiliteten langs både en klassesdimensjon og en klassefraksjonsdimensjon, noe som blir mulig ved at ORDC-skjemaet er konstruert ut fra en vertikal og horisontal akse.

Den første hypotesen er formulert for å få klarhet i de *vertikale* bevegelsene i yrkesmobiliteten hos den norske politikereliten:

H1: De som forlater politikken går til høye (yrkes)klasseposisjoner.

I tråd med Makt- og demokratiutredningens lederskapsundersøkelse er antakelsen at de som forlater politikken går over til høye (yrkes)klasseposisjoner. Slik mobilitet er en viktig indikator på graden av integrasjon mellom politikereliten og andre eliter.

Den andre hypotesen er formulert for å undersøke de *horisontale* bevegelsene i yrkesmobiliteten:

H2: De som forlater politikken går i hovedsak til privat sektor.

Vi vil her få klarhet i om politikerne i hovedsak går til privat sektor eller forblir innen det offentlige. Forskning fra andre land viser at det er stor flyt mellom særlig politikk og næringsliv, mens tendensen for norske politikere tidligere har vært overgang til mer attraktive yrker *innen det offentlige*, for dem som skiftet yrke. Spørsmålet er om dette mønsteret har endret seg.

4.1 VERTIKAL MOBILITET

H1: De som forlater politikken går til høye (yrkes)klasseposisjoner.

I analysene av den vertikale mobiliteten opererer jeg med en inndeling der skillet mellom høye og lave (yrkes)klasseposisjoner går mellom elitekategoriene og de øvre middelklassekategoriene på den ene siden, og de resterende kategoriene på den andre siden. Sistnevnte er kategoriene nedre middelklasse, arbeiderklassen (som rommer faglærte arbeidere og delvis faglærte/ufaglærte arbeidere) og kategorien utenfor arbeidslivet (som

rommer personer som har mer i utbetalte overføringer fra det offentlige enn hva de har i inntekter).

Analysene viser at omkring 7 av 10 forblir i politikken, mens 2 av 10 går til høye (yrkes)klasseposisjoner og 1 av 10 går til lave (yrkes)klasseposisjoner.

Førsteintrykket er trolig at yrkesmobiliteten ut av politikereliten er forholdsvis liten. Her er det viktig å minne to ting: For det første presenterte vi en tabell (hentet fra *Norske Makteliter*) i teorikapittelet som viser hvor stor andel av hver elite som har arbeidet ett år eller mer i hver av de andre sektorene. Av tabellen framgår det at flyten ut av politikereliten var temmelig liten sammenliknet med de andre elitegruppene. Politikken er en av sektorene med størst import av folk fra andre sektorer, og minst eksport⁴². For det andre er nevnte tabell basert på en kartlegging av *hele yrkeskarrieren* til personene i utvalget. I vårt utvalg har vi bare yrkesregistreringer for årene 2003 til 2006, likevel ser altså at tre av ti forsvinner ut av politikereliten. Vi kan derfor ikke si at en turnover på 30 % i denne perioden viser at yrkesmobiliteten ut av politikereliten er lav.

For å få et tydeligere bilde av den vertikale mobiliteten kan vi sammenlikne politikerelitens yrkesklasseutfall i 2006 med hvordan befolkningen fordeler seg på de ulike kategoriene i ORDC-skjemaet. For politikereliten har vi prosentuert ut fra antallet som forlater politikken:

⁴² Når det gjelder flyten ut av politikereliten viser tabellen at innen forvaltningen har 16 % jobbet et år eller flere i politikken, innen organisasjonene 12 %, innen næringsliv 9 %, innen media 9 %, innen kultur 8 %, innen forskning 3 %, innen kirken 3 %, innen justis 2 % og innen forsvar 2 %.

Figur 3. ORDC-skjemaet. Fordeling av personer fra politikereliten på (yrkes)klassene i 2006. Fordeling av befolkningen* i parentes.

Elitene:			Per nivå:
Kultureliten 2,9 % (0,8%)	Profesjonseliten 12,9 % (2,3%)	Den økonomiske eliten 7,9 % (1,2 %)	23,6 % (4,3 %)
Middelklassen:			
Øvre kultur 5,7 % (4,3%)	Øvre profesjon 24,3 % (11,7 %)	Øvre økonomi 13,6 % (5,0 %)	43,6 % (21 %)
Nedre kultur 0,7 % (3,5%)	Nedre profesjon 9,3 % (10,0%)	Nedre økonomi 12,9 % (11,7 %)	22,9 % (25,2%)
Arbeiderklassen:			
	Primærnæringer 1,4 % (1,8 %)		1,4 % (1,8 %)
	Faglærte arbeidere 1,4 % (14,0%)		1,4 % (14,0%)
	Delvis faglærte og ufaglærte arbeidere 2,1 % (21,2%)		2,1 % (21,2%)
	Utenfor arbeidslivet 5,0 % (12,5%)		5,0 % (12,5%)
			100 % (100%)

*Fødselskohortene fra 1955 til 1965

Av skjemaet ser vi at 25,3 % av befolkningen befinner seg i de høye (yrkes)klasseposisjonene, mens 74,7 % befinner seg i de lave (yrkes)klasseposisjonene. Hvis politikereliten var som befolkningen, skulle dermed hver fjerde av dem som forlot politikken gå til de høye posisjonene, og tre av fire gå til lave posisjoner. Figuren viser oss imidlertid at bildet nesten er diametralt motsatt, ved at to av tre av dem som forlater politikereliten går til høye (yrkes)klasseposisjoner – der den øverste firedelen av befolkningen befinner seg.

Se vi på det aller øverste nivået, eliteposisjonene, framgår det at 4,3 % av befolkningen befinner seg her, mens *en av fire* av dem som forlater politikereliten går til disse eliteposisjonene. Dette kan vi sammenlikne med tilsvarende tall for det laveste nivået – arbeiderklasseposisjonene og posisjoner utenfor arbeidslivet. Her befinner halve befolkningen seg. *En av ti* av dem som forlater politikereliten, går hit.

Hvilke yrker får politikerne som går til høye (yrkes)klasseposisjoner? En av fordelene med registerdataene er at de gir tilgang til svært detaljert yrkesinformasjon: På øverste nivå finner vi at personer fra politikereliten i 2006 er i yrker som blant annet ambassadør, spesialråd, redaktør, rådmann, forbundsleder, generalsekretær, advokat, administrerende direktør,

direktør, avdelingsdirektør, avdelingsleder, daglig leder, rådgiver og konsulent⁴³. På nivået under (øvre middelklasse) finner vi personer fra politikereliten i yrker som blant annet seksjonssjef, assisterende direktør, viseadministrerende direktør, prosjektdirektør, spesialrådgiver, seniorrådgiver, rådgiver, PR-sjef, informasjonssjef, informasjonsrådgiver og kommunikasjonsrådgiver.

Hva med politikerne som går til lave (yrkes)klasseposisjoner? Disse finner vi i 2006 i yrker som blant annet førstekonsulent, saksbehandler, koordinator, prosjektkoordinator, prosjektsekretær, organisasjonssekretær, sekretær, kontorsekretær, kontormedarbeider, informasjonsrådgiver, engasjementssjef, butikkleder, daglig leder, bankfunksjonær, kundekonsulent, selger og salgstraineé.

Gjennomgangen av yrkesutfallene viser at inndelingen i høyt og lavt er tilfredsstillende: Man kan mene at det bare er yrkene innen elitekategoriene som tilhører de høye (yrkes)klasseposisjonene, men etter mitt syn kan vi trygt si at spesialrådgivere, seniorrådgivere, assisterende/viseadministrerende direktører o.l. med inntekter på 7-800.000, er i høye (yrkes)klasseposisjoner. Bekymringen går snarere andre veien: Man kan knapt si at politikerne som går til de lave (yrkes)klasseposisjonene ender opp i utpreget proletære yrker. Men om de ikke får ”møkk under negla” i disse yrkene, er dette utvilsomt underordnede posisjoner i yrkeslivet, og yrkesoverganger hit bør karakteriseres som nedadgående mobilitet – når man i utgangspunktet tilhører politikereliten.

Hvordan ser den vertikale mobiliteten ut i et historisk perspektiv? Som jeg viste i kapittelet om teori og tidligere forskning, ble politikereliten fra 1945 til 1985 studert i forbindelse med Stortingsbiografiprojektet (Nordby 1985). Eliassen så blant annet på hvilke yrker politikerne hadde før de gikk inn i politikken, og hvilke yrker de gikk til etter politikken⁴⁴, og derfor har

⁴³ Man stusser kanskje over at en konsulent eller rådgiver befinner seg på elitenivå. Årsaken er at dette er yrker i økonomifraksjonene, og i ORDC-skjemaet differensieres disse fraksjonene vertikalt ut fra lønns-, nærings-, og kapitalinntekt: De med over 1 million i samlet gjennomsnittlig inntekt tre siste år plasseres i den økonomiske overklassen, de med under 0,5 million plasseres i den nedre økonomiske middelklassen, og de med mellom 0,5 million og 1 million plasseres i den øvre økonomiske middelklassen. I vårt tilfelle kan vi ikke bruke inntekter fra 2004 til 2006 som beregningsgrunnlag, siden personene har vært i politikken før 2006. I stedet har vi bestemt den vertikale plasseringen av personene i økonomifraksjonene ut fra gjennomsnittet av deres samlede lønns-, nærings-, og kapitalinntekt for 2006 og 2007.

⁴⁴ Eliassen gjennomførte imidlertid ikke en systematisk sammenlikning av stillingsnivåer.

vi et historisk sammenlikningsgrunnlag. En slik sammenlikning ville vært mindre relevant hvis datidens politikerelite var mindre eksklusiv enn 2000-tallets politikerelite. Imidlertid viser tidligere forskning at datidens politikerelite var eksklusiv, både når det gjaldt klassebakgrunn, utdanning og yrkesbakgrunn (Eliassen 1985: 129). Det er altså grunn til å tro at gruppene lar seg sammenlikne.

Hovedtendensen i yrkesmobiliteten for norske politikere i årene 1945 til 1985 var retur til yrkene man kom fra. Hva slags yrker var dette? Den største yrkesgruppen i politikereliten i etterkrigstida var embetsmenn og offentlige funksjonærer. Blant stortingsrepresentantene gikk for eksempel 70 % av de som hadde vært saksbehandlere i staten, tilbake til dette yrket etter den politiske karrieren. For de som hadde vært lærere var tilsvarende andel 84 %, blant juristene 90 %, og blant de som hadde vært ansatt i vitenskapelige og humanistiske yrker gikk 90 % tilbake til slike yrker etter å ha sittet på Stortinget. Selv blant statsrådene gikk 80 % av de som hadde vært lærere, tilbake til kateteret etter endt politisk karriere (Eliassen 1985: 116). I et slikt perspektiv framstår den vertikale yrkesmobiliteten for politikereliten i mitt utvalg, som en tydelig endring i retning mer attraktive (yrkes)klasseposisjoner.

Ut fra analysen kan vi fastslå at hypotesen H1 i stor grad finner støtte, siden to av tre (av dem som forlater politikken) går til de høye (yrkes)klasseposisjonene, der en firedel av befolkningen befinner seg, mens bare en av ti går til de nederste posisjonene, der halve befolkningen er. Imidlertid skal vi være litt forsiktige med å sammenlikne politikerelitens vertikale mobilitet med hvordan befolkningen fordeler seg på de høye og lave kategoriene. Som vist i kapittel 3 er politikereliten en eksklusiv gruppe, både når det gjelder utdanning, klassebakgrunn, foreldres utdanning og inntektsnivå m.m. Slike faktorer påvirker muligheten til å komme inn i høye (yrkes)klasseposisjoner. Dessuten er disse personene allerede i høye (yrkes)klasseposisjoner, som medlemmer av politikereliten. Man kan derfor ikke forvente at fordelingen av personer fra politikereliten på høye og lave (yrkes)klasseposisjoner skal speile fordelingen som gjelder for resten av befolkningen. Hvorvidt det faktisk er slike bakgrunnsfaktorer som forårsaker at politikereliten i hovedsak går til høye (yrkes)klasseposisjoner, er et annet spørsmål. Det er nettopp dette vi skal undersøke i regresjonsanalysene.

4.2 HORIZONTAL MOBILITET

Langs den horisontale aksen i ORDC-skjemaet finner man grovt sett også skillet mellom offentlig og privat sektor i Norge. Yrker innen det offentlige er i større grad plassert i kultur- og profesjonskategoriene, mens yrker i privat sektor i større grad er plassert i økonomikategoriene. I analysene av horisontal mobilitet har jeg derfor slått sammen de tre kulturkategoriene med de tre profesjonskategoriene, til en kategori som (grovt sett) rommer offentlig sektor. I tillegg har jeg slått sammen de tre økonomikategoriene til en kategori som (grovt sett) rommer privat sektor.

Mens omkring 7 av 10 blir i politikken, viser analysene at 17 % går til det offentlige og rundt 11 % til det private. Hvis vi prosentuerer ut fra antallet som forlater politikereliten, får vi et tydeligere bilde av forholdet mellom mobiliteten til offentlig og privat sektor. Da ser vi at 62 % går til det offentlige, mens 38 % går til det private. Vi får ikke støtte for hypotesen H2, som sier at de som forlater politikken i hovedsak går til privat sektor.

I ORDC-skjemaet differensieres det imidlertid ikke etter kapitalsammensetning for kategoriene som befinner seg under middelklassen i hierarkiet. Derfor er de som går til kategoriene arbeiderklasse og overføringer utelatt fra denne analysen, siden vi ikke vet om overganger til yrker i disse kategoriene innebærer overgang til offentlig eller privat sektor. Hvis en stor andel av politikereliten hadde gått til (yrkes)klasseposisjoner i arbeiderklassen eller til overføringer, kunne dette svekket analysen av horisontal mobilitet, men siden det bare gjelder 10 % utgjør det ikke noe stort problem.

I befolkningen i sin helhet⁴⁵ (utenom arbeiderklassen og de som lever på overføringer) befinner 64,5 % seg i offentlig sektor, og 35,5 % i privat sektor. Til forskjell fra i spørsmålet om vertikal mobilitet er det grunn til å anta at de som forlater politikereliten fordeler seg noenlunde likt som befolkningen på disse to sektorene: Politikereliten har høyere utdanning enn befolkningen, og innen elitegruppene er utdanningsnivået høyest blant de gruppene som befinner seg i offentlig sektor. Samtidig har politikereliten også eksklusiv klassebakgrunn, og blant elitene er næringslivseliten en av gruppene med mest eksklusiv klassebakgrunn (Gulbrandsen m. fl. 2002: 54 og 79).

⁴⁵ Fødselskohortene fra 1955 til 1965.

Effektene av utdanning og klasse trekker dermed delvis i retning henholdsvis offentlig og privat sektor, og det er ikke urimelig å anta at effektene ”utlikner” hverandre. Som vi ser av tallene er andelen som går fra politikereliten til privat sektor likevel noe høyere enn hva man kunne forvente ut fra hvor stor del av befolkningen som befinner seg her. Mest interessant er det likevel å se dette i et historisk perspektiv: Tidligere studier av politikereliten viser at tendensen for de som skiftet yrke var overgang til mer attraktive yrker *innen det offentlige*. Blant mindretallet som ikke gikk tilbake til yrket de var i før politikken, ble mange ledere i staten (Eliassen 1985: 116). Nå ser vi at derimot at flere får høye (yrkes)klasseposisjoner i privat sektor, og at så mange som fire av ti går til denne sektoren.

Dette betyr ikke at det ikke fins retrettposisjoner i det offentlige for dagens politikerelite. Denne våren har toppolitikere som Erling Lae og Lars Sponheim blitt fylkesmenn i Vestfold og Hordaland, i Østfold er Anne Enger statens øverste representant, i Aust-Agder Øystein Djupedal og i Nordland Hill-Marta Solberg. Likevel er nok det viktige stikkordet her ”retrettposisjon”. Stillinger av typen fylkesmann er ofte yrkeskarrierens siste trinn for dem som har levd et langt liv i politikken, og kanskje en påskjønnelse for lang og tro tjeneste. Yrkesmobiliteten vi analyserer i denne oppgaven skriver seg derimot fra en politikerelite der gjennomsnittsalderen er 40 år, og hvor de færreste ser seg om etter retrettmuligheter. Snarere tyder tallene på at de ser seg om etter mer attraktive stillinger, og at de i stor grad også får attraktive stillinger høyt i klassehierarkiet – både i offentlig og privat sektor. Så selv om vi ikke har fått støtte for hypotesen H2 i materialet, må vi likevel konkludere med at *flere enn før* går fra politikereliten til privat sektor.

5 BETYDNINGEN AV KLASSE OG UTDANNING

Den første delen av forskningsspørsmålet omhandler mønstrene i yrkesmobiliteten for de som forlater politikereliten, og ble undersøkt i forrige kapittel. I dette kapitlet tar vi for oss andre del av forskningsspørsmålet, nemlig hvordan vi kan forklare den vertikale yrkesmobiliteten.

Vi skal undersøke to forklaringer:

På den ene siden at *seleksjonen* inn i politikereliten forklarer hvorfor personer i politikereliten har større sannsynlighet for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Politikereliten skiller seg fra befolkningen både når det gjelder utdanning og klassebakgrunn, og vi undersøker derfor effektene av disse variablene for å teste forklaringen. Vi undersøker også om effektene av disse variablene endrer seg når vi kontrollerer for politisk kapital. Disse analysene gjennomføres i dette kapitlet.

På den andre siden at volumet av *politisk kapital* forklarer hvorfor personer i politikereliten har større sannsynlighet for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Her er antakelsen at bakgrunnsvariabler som utdanning og klasse ikke har forklaringskraft, men at forklaringen i stedet ligger i en bestemt kapital som personene akkumulerer *mens de er i politikken*. Hvis dette er riktig, burde kapitalen ha effekt uavhengig av klassebakgrunn og utdanning, og vi vil derfor også teste den med kontroll for disse variablene. Analysene av politisk kapital gjennomføres i neste kapittel.

5.1 KLASSEBAKGRUNN OG (YRKES)KLASSEMOBILITET

H3: Høy klassebakgrunn øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

For å undersøke hypotesen kjører vi en multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Med denne analysen får vi både et mål på styrken på sammenhengene, og på hvor godt modellen vår beskriver dataene.

Ved multinomisk logistisk regresjonsanalyse ser vi på forholdet mellom to og to kategorier. Den avhengige variabelen viser oddsen for å ha en bestemt verdi på variabelen i forhold til en referanseverdi. Referanseverdien er yrkesutfallet å forbli i politikken. Klassevariabelen anvendes som dummyvariabler i analysen. Dummyvariabelen for arbeiderklassebakgrunn

utelates, og er dermed referansegruppen på uavhengig variabel. Analysen gir følgende resultater:

Tabell 2. Multinomisk logistisk regresjon av klassebakgrunn på (yrkes)klasseposisjon

	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
<i>Arbeiderklasse</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Middelklasse	0,144 ^{1S} (0,367)	-0,261 ^{1S} (0,492)
Overklasse	0,607* (0,275)	-0,254 ^{1S} (0,389)
Konstant	-1,844*** (0,210)	-2,251*** (0,248)
Kjikkvadrat (<i>df</i>)	6,250 (4) ^{1S}	
Nagelkerke R ²	0,016	
N	508	

1S p>0,10, (*) p<0,10, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Standardfeil er oppgitt i parentes

Koeffisientene for de to klassevariablene viser hvor mye logiten endres for et bestemt utfall for de som har denne klassebakgrunnen – sammenliknet med de som har arbeiderklassebakgrunn. Logiten fortolkes på følgende måte:

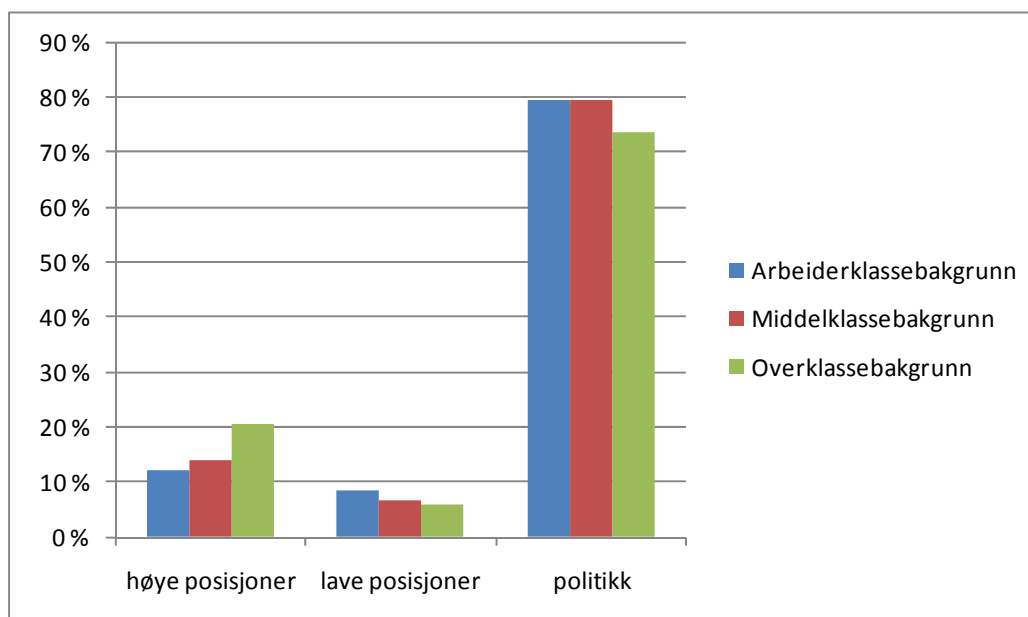
- Positivt fortegn innebærer positiv sammenheng. Oddsene (og følgelig sannsynligheten/andelen) øker med variabelen i forhold til referansegruppen.
- Negativt fortegn innebærer negativ sammenheng. Oddsene (og følgelig sannsynligheten/andelen) synker med variabelen i forhold til referansegruppen (Kvifte 2000: 26).

Av modellen ser vi at personer med middelklasse- og overklassebakgrunn har større sannsynlighet for å gå over til høye (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med arbeiderklassebakgrunn. Effekten er vel å merke bare signifikant for de som har overklassebakgrunn. Oddsraten for denne koeffisienten er 1,834. Det vil si at for personer med overklassebakgrunn øker oddsene for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 1,834 – sett i forhold til personer med arbeiderklassebakgrunn.

Vi ser også at personer med middelklasse- og overklassebakgrunn har lavere sannsynlighet for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner enn å bli i politikken – sett i forhold til personer med arbeiderklassebakgrunn. Disse effektene er imidlertid ikke signifikante.

Logiten har ingen intuitiv fortolkning, og derfor regner vi om logiten til sannsynligheter. Diagrammet viser sannsynlighetene for overgang til de tre (yrkes)klasseposisjonene etter klassebakgrunn.

Figur 4. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter klassebakgrunn

Som vi ser øker sannsynligheten for overgang til høy (yrkes)klasseposisjon jo høyere klassebakgrunn man har, og omvendt synker sannsynligheten for overgang til lav (yrkes)klassebakgrunn jo høyere klassebakgrunn man har. Forskjellene er imidlertid ikke veldig store. Av tallene kan vi lese at for personer i politikereliten med arbeiderklassebakgrunn er det 1,4 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner. For de som har middelklassebakgrunn er det 2,3 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner, og for personene med overklassebakgrunn er det 3,5 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner.

5.1.1 MODELLTILPASNING

Nullhypotesemodellen gir en Log likelihood på 33,291, mens utvidet modell gir en Log likelihood på 27,041. Det er altså en liten reduksjon i -2LL, som betyr at utvidet modell beskriver data noe bedre enn nullhypotesemodellen. Reduksjonen er imidlertid ikke

signifikant, noe vi ser av den rapporterte kjikvadratverdien. Når kjikvadratverdien er signifikant, kan vi forkaste en hypotese om at modellen ikke forbedrer Log likelihood i forhold til en modell med bare en konstant (altså en modell basert på nullhypotesen). I vårt tilfelle har vi ikke dekning for å si at modellen forbedrer Log likelihood.

Vi ser at Nagelkerke R^2 – som er et indirekte om ikke helt presist mål på forklart varians – er 0,016. Dette må sies å være temmelig lavt. Alt i alt betyr dette at klassebakgrunn i liten grad ser ut til å forklare hvorfor noen fra politikereliten går til høye (yrkes)klasseposisjoner mens andre går til lave (yrkes)klasseposisjoner.

5.2 UTDANNING OG (YRKES)KLASSEMOBILITET

H4: Høy utdanning øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

For å undersøke hypotesen kjører vi en multinomisk logistisk regresjonsanalyse med utdanning som uavhengig variabel. Referanseverdien er yrkesutfallet å forbli i politikken. Utdanningsvariabelen anvendes som dummyvariabler. Dummyvariabelen for utdanning fra ungdomsskole/videregående utelates, og er dermed referansegruppen på uavhengig variabel. Analysen gir følgende resultater:

Tabell 3. Multinomisk logistisk regresjon av utdanning på (yrkes)klasseposisjon

	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
<i>Ungdomsskole/videregående</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Høgskole/universitet, lavere grad	0,603 (*) (0,319)	-0,684 * (0,340)
Høgskole/universitet, høyere grad	1,095 *** (0,330)	-0,953 * (0,451)
Konstant	-2,255 *** (0,271)	-1,872 *** (0,229)
Kjikkvadrat (<i>df</i>)	20,500 (4) ***	
Nagelkerke R^2	0,044	
N	620	

IS $p > 0,10$, (*) $p < 0,10$, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Standardfeil er oppgitt i parentes

Av modellen ser vi at personer med høgskole- og universitetsutdanning av både lavere og høyere grad har større sannsynlighet for å gå over til høye (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående.

Effekten er tilnærmet signifikant på femprosentnivå for de som har høyere utdanning av lavere grad (sig. 0,058), og klart signifikant for de med høyere utdanning av høyere grad.

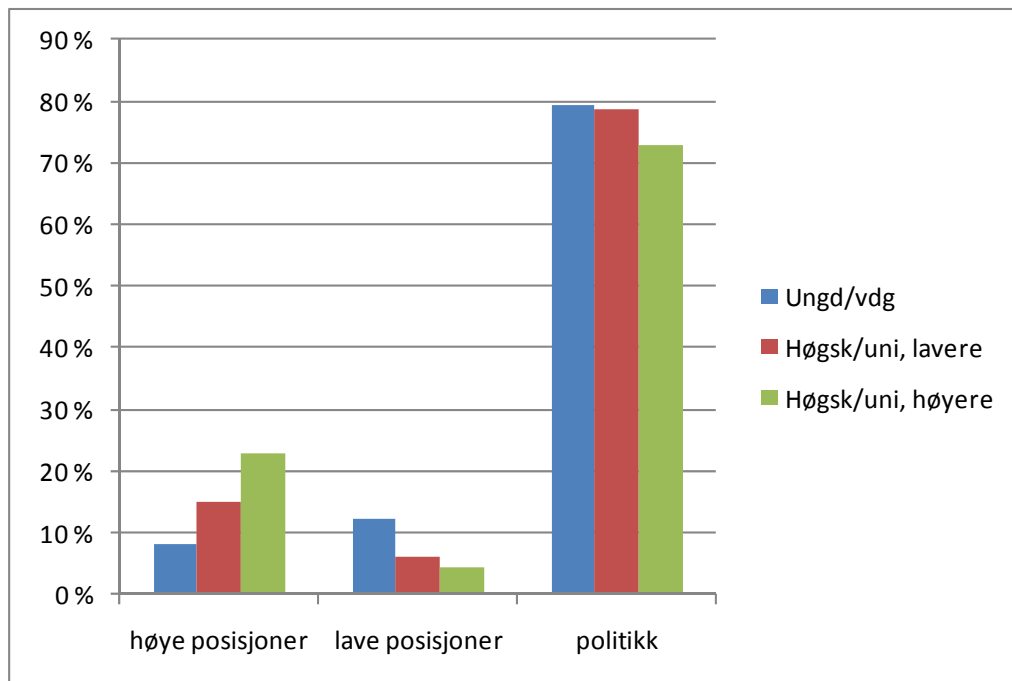
Når det gjelder overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner er oddsraten til koeffisienten ”Høgskole/universitet, lavere grad” på 1,828. Det vil si at for personer med slik utdanning øker oddsen for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 1,828 – sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Tilsvarende tall for personene med høyere utdanning av høyere grad er 2,989.

Av modellen ser vi også at personer med høyere utdanning har mindre sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Effektene er signifikante både for de med lavere og høyere grad av høyere utdanning.

Her er oddsraten til koeffisienten til ”Høgskole/universitet, lavere grad” på 0,505. Det vil si at for personer med slik utdanning *synker* oddsen for overgang til en lav (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 0,505 – sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Tilsvarende tall for personene med høyere utdanning av høyere grad er 0,386.

Også når det gjelder effekten av utdanning regner vi om logit-verdiene til sannsynligheter. Diagrammet viser sannsynlighetene for overgang til de tre (yrkes)klasseposisjonene etter utdanningsnivå.

Figur 5. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter utdanning

Vi ser at variasjonen er større her enn da vi analyserte effekten av klassebakgrunn. Mønsteret er tydelig: Jo høyere utdanning, desto større sannsynlighet for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner, mens lav utdanning gir større sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner: For personer i politikereliten med utdanning fra ungdomsskole eller videregående er det 1,5 ganger vanligere å gå til *lave* posisjoner enn til høye posisjoner. For dem som har utdanning fra høgskole eller universitet lavere nivå er det 2,5 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner, mens for dem med utdanning fra høgskole eller universitet høyere nivå er det hele 5 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner.

5.2.1 MODELLTILPASNING

Nullhypotesemodellen gir en Log likelihood på 48,73, mens utvidet modell gir en Log likelihood på 28,23. Det er altså en klar reduksjon i $-2LL$, som betyr at utvidet modellbeskriver data bedre enn nullhypotesemodellen. Av den rapporterte kjikvadratverdien ser vi at reduksjonen er signifikant (på enprosentnivå). Dermed kan vi forkaste en hypotese om at modellen ikke forbedrer Log likelihood i forhold til en modell med bare en konstant (altså modellen basert på nullhypotesen).

Nagelkerke R^2 er 0,044, som er temmelig lavt. Likevel er verdien en god del høyere enn i forrige modell, der vi analyserte sammenhengen mellom klassebakgrunn og yrkesmobilitet.

Der var Nagelkerke R^2 på 0,016. Signifikanstesting og testene på modelltilpasning tyder på at utdanning i noen grad kan forklare hvorfor noen fra politikereliten går til høye (yrkes)klasseposisjoner mens andre går til lave (yrkes)klasseposisjoner. Det ser ut til å være noen klare sammenhenger, men utdanning forklarer bare i begrenset grad den variasjonen i (yrkes)klasseutfall som vi ser hos politikereliten. Foreløpig kan vi derfor si at vi har fått delvis støtte for hypotesen H4.

5.3 OPPSUMMERING

I innledningen av oppgaven skrev jeg at hvis vi finner støtte for at utdanning og klassebakgrunn påvirker (yrkes)klassemobiliteten i tråd med hypotesene, har vi grunn til å anta at det er seleksjonen inn i politikereliten som har betydning for yrkesmobiliteten deres, og ikke deres politiske kapital. Analysene så langt viser at klassebakgrunn har mindre å si for (yrkes)klassemobiliteten, siden det bare er overklassebakgrunn som viser seg å ha signifikant effekt, og da bare på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Klassebakgrunn har ingen signifikante effekter på sannsynligheten for overgang til lavere klasseposisjoner – selv om retningen på effektene er i tråd med hypotesen.

Når det gjelder utdanning er bildet litt annerledes. Utdanning av høyere grad fra høgskole/universitet har signifikant positiv effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner – i tråd med hypotesen H4. Høyere utdanning av lavere grad har tilnærmet signifikant effekt på dette (yrkes)klasseutfallet. Personene med høyere utdanning har også signifikant *mindre* sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner framfor å bli i politikken, i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Retningene på effektene er i tråd med hypotesen H4. Samtidig viser målene for modelltilpasning at utdanning i mindre grad forklarer variasjonen i avhengig variabel. Den foreløpige konklusjonen er derfor at seleksjonen inn i politikereliten på bakgrunn av klasse har lite å si for yrkesmobiliteten deres, mens utdanning i noen grad påvirker den.

5.4 KONTROLLERT EFFEKT AV KLASSEBAKGRUNN

Vi har nå sett på effektene av klasse og utdanning isolert. De to variablene måler egenskaper man har med seg inn i politikken, og som ligger fast uavhengig av om man jobber

på kommunalt nivå, på Stortinget eller i regjeringsapparatet. Nå skal vi å undersøke om effektene av klasse og utdanning effektene endrer seg ved kontroll for politisk kapital.

Antakelsen er at høy klassebakgrunn og/eller høyere utdanning øker sannsynligheten for å havne i de yrkesposisjonene i politikken der akkumulasjonen av politisk kapital er størst – som igjen øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Derfor sammenlikner vi grupper av personer som har ulike verdier på uavhengig variabel (klassebakgrunn, utdanning) – og som er like med hensyn til politisk kapitalvolum. Vi begynner med klassebakgrunn.

H5: Ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av klassebakgrunn på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Hypotesen undersøkes ved multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Referanseverdien er yrkesutfallet å forbli i politikken. Klassevariabelen anvendes som dummyvariabler, og dummyvariabelen for arbeiderklassebakgrunn utelates. Politisk kapitalvariabelen anvendes som dummyvariabler, og dummyvariabelen for lavt politisk kapitalvolum utelates. Modell 1⁴⁶ viser effekten av klasse isolert, mens modell 2 viser effekten kontrollert for politisk kapital.

⁴⁶ Dette er samme regresjonsmodell som på side 77. Den inkluderes her for å gjøre det enklere for leseren å sammenlikne modellene.

Tabell 4. Multinomisk logistisk regresjon av klassebakgrunn på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for politisk kapitalvolum

	MODELL 1		MODELL 2	
	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
Arbeiderklasse	ref	ref	ref	ref
Middelklasse	0,144 ^{1S} (0,367)	-0,261 ^{1S} (0,492)	-0,023 ^{1S} (0,404)	-0,307 ^{1S} (0,503)
Overklasse	0,607* (0,275)	-0,254 ^{1S} (0,389)	0,314 ^{1S} (0,312)	-0,236 ^{1S} (0,403)
Kommune/fylkeskommune			ref	ref
Storting/partiapparat			1,04 (*) (0,550)	0,502 ^{1S} (0,514)
Regjering			2,780*** (0,576)	0,638 ^{1S} (0,679)
Konstant	-1,844*** (0,210)	-2,251*** (0,248)	-2,727*** (0,539)	-2,289*** (0,489)
Kjikkvadrat (df)	6,250 (4) ^{1S}		53,778 (8)***	
Nagelkerke R ²	0,016		0,165	
N	508		380	

1S p>0,10, (*) p<0,10, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Standardfeil er oppgitt i parentes

Regresjonsanalysen gir flere interessante resultater. La oss først se på hvordan klassebakgrunn påvirker sannsynligheten for overgang til *høye* (yrkes)klasseposisjoner i forhold til å bli i politikken, når vi kontrollerer for politisk kapital:

Logiten for middelklassebakgrunn reduseres og går fra 0,144 til -0,023. Med andre ord ser vi at retningen på effekten snur ved kontroll for politisk kapital. Effekten i modell 2 er vel å merke svak, og ikke signifikant. Oddsraten til koeffisientene er 0,977 i modell 2 og 1,155 i modell 1. Det vil si at for personer med middelklassebakgrunn *synker* oddsen for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 0,977 – sett i forhold til personer med arbeiderklassebakgrunn, når vi kontrollerer for politisk kapital. Dette betyr at det er tilnærmet ingen effekt av middelklassebakgrunn for dette utfallet.

Logiten for overklassebakgrunn reduseres fra 0,607 til 0,314 når vi kontrollerer for politisk kapital. Isolert sett hadde overklassebakgrunn en signifikant positiv effekt på sannsynligheten for dette utfallet, i forhold til å bli i politikken. Nå ser vi altså at effekten reduseres, og variabelen er klart ikke signifikant. Oddsraten til koeffisientene er på 1,834 i modell 1 og på 1,369 i modell 2. Det vil si at for personer med overklassebakgrunn øker oddsen for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 1,369 – sett i forhold til personer med arbeiderklassebakgrunn, når vi kontrollerer for politisk kapital. Men vi kan altså ikke utelukke at dette skyldes tilfeldigheter, siden variabelen ikke er signifikant.

Når det gjelder effekten av klassebakgrunn på sannsynligheten for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner i forhold til å bli i politikken, ser vi at den negative effekten av middelklassebakgrunn blir noe sterkere, men at den fortsatt ikke er signifikant. Oddsraten for denne koeffisienten er 0,770 i modell 1 og 0,736 i modell 2. Den negative effekten av overklassebakgrunn på samme utfall svekkes noe, og er fortsatt ikke signifikant. Oddsraten er 0,776 i modell 1 og 0,790 i modell 2.

Modellen gir støtte til hypotesen H5 – ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av klassebakgrunn på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Den ene signifikante effekten vi fant av klassebakgrunn – at overklassebakgrunn øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner – viser seg ikke lenger å være signifikant ved kontroll for politisk kapital.

5.4.1 MODELLTILPASNING

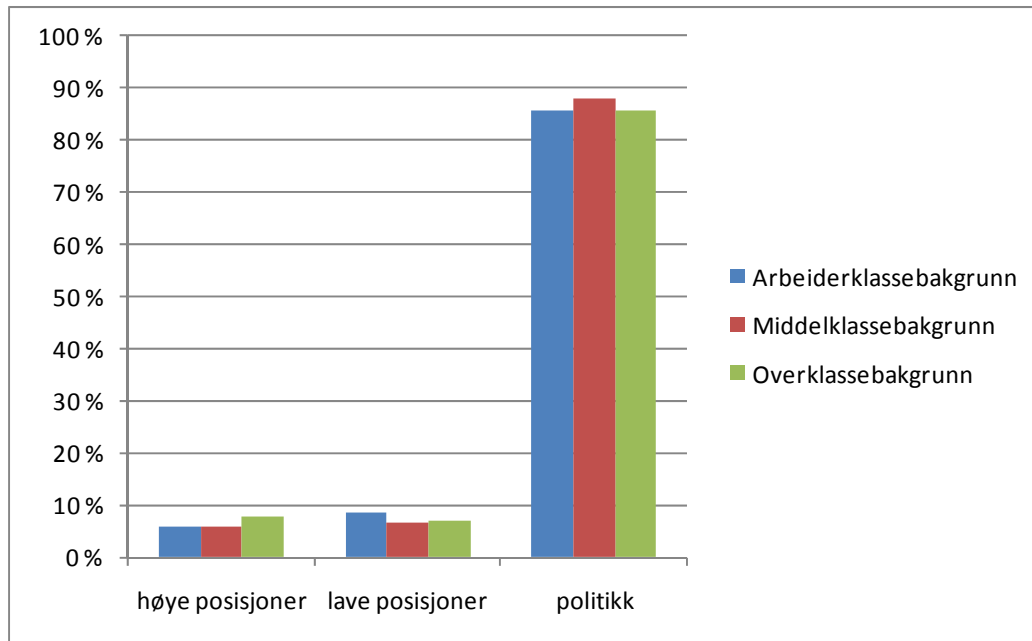
I modell 1 ser vi av den rapporterte kjikvadratverdien at reduksjonen i -2LL ikke er signifikant, og vi kan ikke si at modellen forbedrer Log likelihood. I modell 2 er reduksjonen klart signifikant (på enprosentnivå). Modellen med variablene klasse og politisk kapital beskriver dermed dataene bedre enn en modell basert på nullhypotesen. Vi ser også at Nagelkerke R^2 er 0,165 i modell 2, noe som er betydelig høyere enn i modell 1, der verdien er 0,016. Dette indikerer at politisk kapital-variabelen har relativt mye større forklaringskraft på variasjonene i avhengig variabel.

Når vi kontrollerer for politisk kapital ser vi at vi ikke får noen signifikant effekt av klassebakgrunn, og at klasseeffektene i hovedsak svekkes. Vi har derfor ytterligere belegg for å si at klassebakgrunnen til politikereliten i liten grad påvirker sannsynlighetene for overgang til høye (eller lave) (yrkes)klasseposisjoner når de forlater politikken. Derimot kan vi ikke utelukke at det kan være en mediert sammenheng: Om det er slik at klasse i seg selv ikke påvirker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner når vi sammenlikner personer med likt politisk kapitalvolum, kan det være slik at høy klassebakgrunn øker sannsynligheten for å havne i de høyere politiske posisjonene i utgangspunktet.

Når vi regner ut sannsynlighetene for de ulike utfallene etter klassebakgrunn, kontrollert for politisk kapital, ser vi at forskjellene er små. For personer i politikereliten med arbeiderklassebakgrunn er det 1,6 ganger vanligere å gå til *lave* posisjoner enn til høye posisjoner. For dem som har middelklassebakgrunn er det 1,2 ganger vanligere å gå til *lave*

posisjoner enn til høye posisjoner, og for personene med overklassebakgrunn er det 1,1 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave posisjoner. Dette er illustrert i følgende diagram:

Figur 6. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter klassebakgrunn. Kontrollert for politisk kapitalvolum.

5.5 KONTROLLERT EFFEKT AV UTDANNING

H6: Ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av utdanning på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Hypotesen testes ved multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Referanseverdien er yrkesutfallet å forbli i politikken. Utdanningsvariabelen anvendes som dummyvariabler, og dummyvariabelen for ungdomsskole/videregående utelates. Politisk kapitalvariabelen anvendes som dummyvariabler, og dummyvariabelen for lavt politisk kapitalvolum utelates. Modell 1⁴⁷ viser effekten av utdanning isolert, mens modell 2 viser effekten kontrollert for politisk kapital.

⁴⁷ Dette er samme regresjonsmodell som på side 79. Den inkluderes her av framstillingshensyn.

Tabell 5. Multinomisk logistisk regresjon av utdanning på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for politisk kapitalvolum

	MODELL 1		MODELL 2	
	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
<i>Ungdomsskole/videreg.</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Høgskole/universitet, lavere grad	0,603 (*) (0,319)	-0,684 * (0,340)	0,119 ¹⁵ (0,35)	-0,907 ** (0,359)
Høgskole/universitet, høyere grad	1,095 *** (0,330)	-0,953 * (0,451)	0,628 (*) (0,371)	-1,045 ** (0,473)
<i>Kommune/fylkeskommune</i>			<i>ref</i>	<i>ref</i>
Storting/partiapparat			0,749 (*) (0,435)	0,767 (*) (0,447)
Regjering			2,500 *** (0,466)	1,019 (*) (0,615)
Konstant	-2,255 *** (0,271)	-1,872 *** (0,229)	-2,590 *** (0,442)	-2,015 *** (0,412)
Kjikkvadrat (df)	20,500 (4) ***		74,794 (8) ***	
Nagelkerke R ²	0,044		0,186	
N	620		464	

15 $p > 0,10$, (*) $p < 0,10$, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Standardfeil er oppgitt i parentes

La oss først se på effekten av utdanning på sannsynligheten for overgang til *høye* (yrkes)klasseposisjoner i forhold til å bli i politikken, når vi kontrollerer for politisk kapital:

Logiten for høyere utdanning av lavere grad reduseres fra 0,603 i modell 1 til 0,119 i modell 2, og variabelen er ikke lenger signifikant. I modell 1 er oddsraten til denne koeffisienten 1,828, som betyr at sannsynligheten for overgang til høy (yrkes)klasseposisjon øker med en faktor på 1,828 for personer med slik utdanning sammenliknet med personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående – sett i forhold til å bli i politikken. I modell 2 er oddsraten for denne koeffisienten på 1,126 – den kontrollerte effekten er altså svært liten.

Logiten for høyere utdanning av høyere grad reduseres fra 1,095 i modell 1 til 0,628 i modell 2, og signifikanssannsynligheten synker fra $p < 0,001$ til $p < 0,10$. Effekten er altså ikke lenger signifikant på femprosentnivå. Oddsraten for denne koeffisienten er 2,989 i modell 1, men synker til 1,873 når vi kontrollerer for politisk kapitalvolum i modell 2.

Når det gjelder sannsynligheten for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner ser vi at personer med høyere utdanning har mindre sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner enn å bli i politikken – sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Disse effektene er noe *sterkere* i modell 2 enn i modell 1. For personer med høyere utdanning av lavere grad er det slik at i modell 1 synker oddsen for overgang til en lav (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på 0,505 –

sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. I modell 2 er oddsraten 0,404.

For dem som har høyere utdanning av høyere grad synker oddsen for dette utfallet med en faktor på 0,386 i modell 1, og med en faktor på 0,352 i modell 2. For begge gruppene med høyere utdanning endres signifikanssannsynligheten for disse koeffisientene fra 5 prosentnivå til 1 prosentnivå.

I forhold til hypotesen H6 kan vi si at modellen gir støtte – ved kontroll for politisk kapitalvolum svekkes effekten av utdanning på sannsynligheten for overgang til *høye* (yrkes)klasseposisjoner. Samtidig skal vi notere oss at den negative effekten av utdanning på sannsynligheten for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner, blir sterkere ved kontroll for politisk kapital.

5.5.1 MODELLTILPASNING

I modell 1 er den rapporterte kjikvadratverdien signifikant (på enprosentnivå), som betyr at modellen gir en signifikant forbedring av Log likelihood. I modell 2 er forbedringen i -2LL også klart signifikant (på enprosentnivå), slik det framgår av kjikvadratverdien. Begge modellene beskriver dermed dataene bedre enn en modell basert på nullhypotesen.

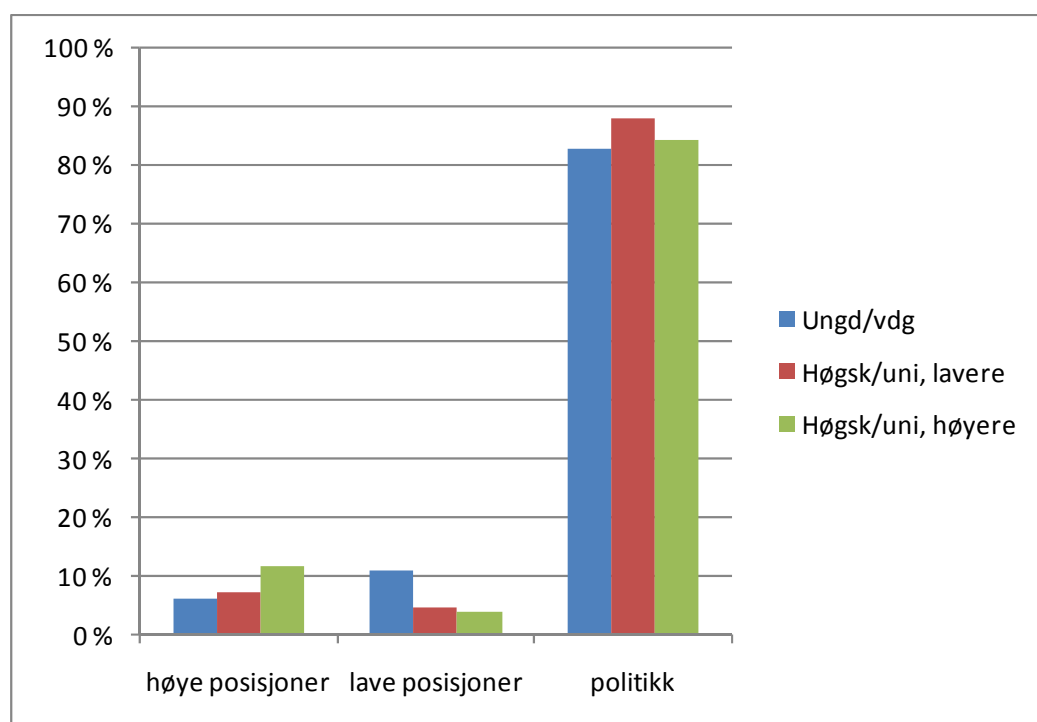
Nagelkerke R^2 er 0,044 i modell 1, og 0,186 i modell 2. Verdien er betydelig større i 2, og vi får bekreftet antakelsen om at politisk kapitalvolum har temmelig stor forklaringskraft på variasjonene i avhengig variabel – også sammenliknet med effekten av utdanning.

Når vi kontrollerer for politisk kapital ser vi ulike endringer i effektene av utdanning, avhengig av (yrkes)klasseutfall: Når det gjelder sannsynligheten for overgang til *høye* (yrkes)klasseposisjoner, blir den positive effekten svakere (både for de med høyere utdanning av lavere grad og høyere grad). Når det gjelder sannsynligheten for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner, blir den negative effekten sterkere (både for de med høyere utdanning av lavere grad og høyere grad).

Vi kan derfor si at høyere utdanning i hovedsak virker som en garanti mot nedadgående yrkesmobilitet ut av politikereliten, men at utdanning i seg selv ikke øker sannsynligheten for overgang til *høye* (yrkes)klasseposisjoner i forhold til å bli i politikken – når vi sammenlikner med personene som har utdanning fra ungdomsskole eller videregående. Derimot kan vi ikke avvise at utdanning, i likhet med klassebakgrunn, kan ha en mediert effekt.

I diagrammet under har vi framstilt sannsynlighetene for de ulike utfallene etter utdanningsnivå, kontrollert for politisk kapitalvolum. Her ser vi at for personer med utdanning fra ungdomsskole eller videregående er det 1,8 ganger vanligere å gå til *lave* posisjoner enn til *høye* posisjoner. For dem som har utdanning fra høgskole eller universitet lavere nivå er det 1,4 ganger vanligere å gå til *høye* posisjoner enn til *lave* posisjoner, mens for dem med utdanning fra høgskole eller universitet høyere nivå er det 3 ganger vanligere å gå til *høye* posisjoner enn til *lave* posisjoner.

Figur 7. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter utdanningsnivå. Kontrollert for politisk kapitalvolum

5.6 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har vi undersøkt om politikerelitens vertikale yrkesmobilitet kan forklares ut fra seleksjon inn i gruppen, med klassebakgrunn og utdanning som indikatorer på seleksjonen. Når vi analyserer effektene av disse variablene isolert, finner vi for det første at klassebakgrunn har lite å si for (yrkes)klassemobiliteten, siden det bare er overklassebakgrunn som viser seg å ha signifikant effekt, og da bare på sannsynligheten for ett av utfallene; overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Når det gjelder utdanning isolert finner vi at utdanning av høyere grad fra høgskole/universitet har signifikant positiv effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner

– i tråd med hypotesen H4. Personene med høyere utdanning har også signifikant mindre sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner framfor å bli i politikken, sett i forhold til personer med utdanning fra ungdomsskole/videregående. Retningene på effektene er i tråd med hypotesen H4.

Når vi kontrollerer for politisk kapital, blir bildet et litt annet. Klassevariablene viser seg ikke å ha signifikant effekt på noen av utfallene, og jevnt over svekkes effektene. Effektene av utdanningsvariablene endrer seg i hver sin retning, avhengig av hvilket utfall det er snakk om: Når det gjelder sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner, blir de positive effektene av høyere utdanning svakere (og effekten blir klart ikke signifikant for de med høyere utdanning av lavere grad). Når det gjelder sannsynligheten for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner, blir de negative effektene sterkere (både for dem med lavere og høyere grad av høyere utdanning).

Ut fra dette framgår det at klassebakgrunn og utdanning i liten grad har *direkte* effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Vi har derimot ikke grunnlag for å avvise at disse faktorene kan ha en *indirekte* effekt, ved at høy klassebakgrunn og/eller høy utdanning øker sannsynligheten for å havne i de høyere politiske posisjonene i utgangspunktet – som igjen øker sannsynligheten for overgang til de høye (yrkes)klasseposisjonene.

Vi ser også at når vi innfører politisk kapital-variabelen i modellene, stiger Nagelkerke R^2 betydelig. Men når vi studerer de to diagrammene som angir sannsynligheter for ulike (yrkes)klasseutfall etter henholdsvis klassebakgrunn og utdanningsnivå kontrollert for politisk kapitalvolum, ser vi at forskjellene mellom gruppene likevel er temmelig små. Dette gir oss gode grunner til å vende oppmerksomheten mot politisk kapital-variabelen.

6 BETYDNINGEN AV POLITISK KAPITAL

I dette kapittelet skal vi undersøke den andre forklaringen på politikerelitens vertikale yrkesmobilitet; politisk kapitalvolum. Som jeg redegjorde for i kapittel 3 er politisk kapital operasjonalisert som politisk yrkeserfaring fra tre ulike nivåer. Disse nivåene er i stigende rekkefølge kommunalt/fylkeskommunalt nivå, stortingsapparatet/partiapparatet og regjeringsapparatet.

6.1 POLITISK KAPITAL OG (YRKES)KLASSEMOBILITET

H7: Mye politisk kapital øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

For å undersøke hypotesen kjører vi en multinomisk logistisk regresjonsanalyse med politisk kapital som uavhengig variabel. Referanseverdien er yrkesutfallet å forbli i politikken.

Politisk kapital-variabelen anvendes som dummyvariabler. Dummyvariabelen for kommune/fylkeskommune utelates, og er dermed referansegruppen på uavhengig variabel.

Analysen gir følgende resultater:

Tabell 6. Multinomisk logistisk regresjon av politisk kapital på (yrkes)klasseposisjon

	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
<i>Kommune/fylkeskommune</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Storting/partiapparat	0,797 (*) (0,429)	0,555 ^{IS} (0,437)
Regjering	2,634 *** (0,454)	0,619 ^{IS} (0,592)
Konstant	-2,411 *** (0,395)	-2,411 *** (0,395)
Kjikkvadrat (<i>df</i>)	61,394 (4) ***	
Nagelkerke R ²	0,155	
N	465	

IS p>0,10, (*) p<0,10, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Standardfeil er oppgitt i parentes

Av regresjonsmodellen ser vi at personer med middels politisk kapitalvolum har større sannsynlighet for å gå over til høye (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med lavt politisk kapitalvolum. Effekten er tilnærmet signifikant på

femprosentnivå (sig. 0,063). Vi skal her huske at signifikanstesting er følsom for utvalgsstørrelsen. Hvis alt annet holdes likt, kan sammenhengen mellom middels politisk kapitalvolum og høy (yrkes)klasseposisjon være signifikant med et noe større utvalg – det vil si når vi får data for flere år enn årene 2003 til 2006.

Personer med høyt politisk kapitalvolum har klart større sannsynlighet for å gå over til høye (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med lav politisk kapitalvolum. Effekten er signifikant på treprosentnivået. Oddsraten til denne koeffisienten er 13,929, hvilket vil si at for personer med høyt politisk kapitalvolum øker oddsen for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken med en faktor på hele 13,929 – sett i forhold til personer med lavt politisk kapitalvolum. Oddsraten for personer med middels politisk kapitalvolum er 2,218.

Av modellen ser vi også at personer med middels og høyt politisk kapitalvolum har noe høyere sannsynlighet for overgang til lave (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i politikken – sett i forhold til personer med lavt politisk kapitalvolum. Effektene er imidlertid klart ikke signifikante både for de med middels og høyt politisk kapitalvolum, og vi kan ikke utelukke at de skyldes tilfeldigheter.

En mulig metodisk innvending mot modellen er at grunnet måten jeg har operasjonalisert politisk kapital på, sammenliknes grupper som ikke kan sammenliknes; personer i regjeringsapparatet har større mobilitet ut av politikken enn stortingspolitikere og politikere på fylkesting og i kommunestyre. Når en regjering går av, kastes hele mannskapet, mens når det er valg til storting eller kommune- og fylkesting blir en stor andel gjenvalgt. En regjering kan dessuten måtte gå når som helst⁴⁸, mens folkevalgte forsamlinger velges for fire år av gangen. Dermed bør man ikke sammenlikne regjeringsmedlemmers yrkesmobilitet med andre politikeres yrkesmobilitet, siden de førstnevnte per definisjon har større yrkesmobilitet.

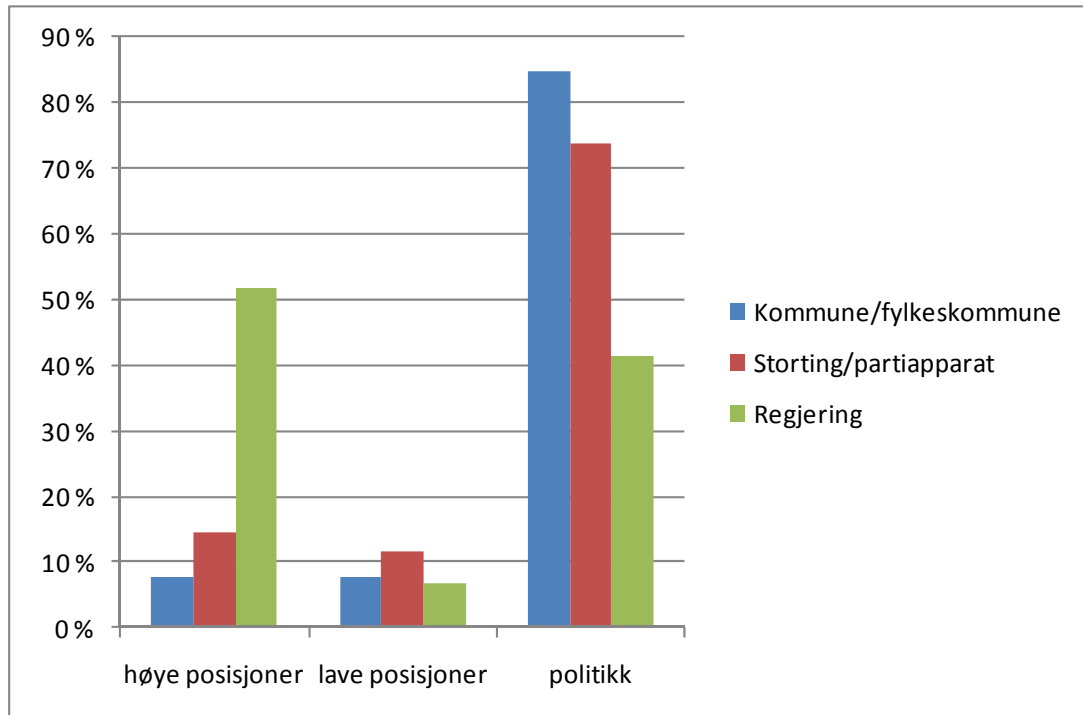
Innvendingen ville vært viktig hvis vi primært analyserte *graden av yrkesmobilitet* ut av politikken. Hypotesen H7 er imidlertid formulert for å undersøke den vertikale *retningen* på mobiliteten. Det interessante i vår sammenheng er forholdet mellom mobiliteten til høye versus lave (yrkes)klasseposisjoner. Vi skal likevel ta høyde for innvendingen ved å være

⁴⁸ Dette siste poenget er i vårt tilfelle ikke like relevant: Bondevik 2-regjeringen satt fra 2001 til 2005, og Stoltenberg 2-regjeringen fra 2005 til 2009.

forsiktige med å si hvordan politisk kapital påvirker graden av yrkesmobilitet – i hvert fall hvis vi sammenlikner dem som har høyt volum med dem som har middels eller lavt volum⁴⁹.

Siden logit-verdiene ikke har noen intuitiv fortolkning, regner vi dem om til sannsynligheter. Diagrammet viser sannsynlighetene for overgang til de tre (yrkes)klasseposisjonene etter politisk kapitalvolum.

Figur 8. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter politisk kapitalvolum

Variasjonene er langt større her enn da vi så på sannsynlighetene etter klassebakgrunn og utdanning. Vi ser at blant dem med lavt politisk kapitalvolum går like mange til høye som til lave (yrkes)klasseposisjoner. Blant dem med middels politisk kapitalvolum er det 1,3 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave, og blant dem med høyt politisk kapitalvolum er det 7,5 ganger vanligere å gå til høye posisjoner enn til lave.

6.1.1 MODELLTILPASNING OG OPPSUMMERING

Det er en tydelig reduksjon i Log likelihood fra 87,885 i nullhypotesemodellen til 26,491 i utvidet modell. Av den rapporterte kjikvadrattesten ser vi at reduksjonen er signifikant (på

⁴⁹ Gruppene med middels og lavt volum kan derimot sammenliknes når det gjelder graden av yrkesmobilitet, siden datasettet strekker seg over en periode med ett kommune- og fylkestingsvalg, og ett stortingsvalg.

enprosentnivå). Dermed kan vi forkaste en hypotese om at modellen ikke forbedrer Log likelihood i forhold til en modell med bare en konstant (altså nullhypotesemodellen).

Nagelkerke R^2 er 0,155, som er betydelig høyere enn i modellene der vi kjørte inn henholdsvis klassebakgrunn isolert og utdanning isolert som uavhengige variabler. Dette tyder på at politisk kapitalvolum i større grad enn klassebakgrunn og utdanning forklarer hvorfor noen fra politikereliten går til høye (yrkes)klasseposisjoner, mens andre ikke gjør det.

Modellen gir støtte til hypotesen H7 – mye politisk kapital øker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. En litt mer presis oppsummering av modellen vil være å si at høyt politisk kapitalvolum gir en kraftig økning i sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner; de som har vært i regjeringsapparatet skiller seg markant ut ved at deres odds for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon framfor å bli i politikken øker med en faktor på hele 13,929, sett i forhold til personer som har jobbet på kommunalt eller fylkeskommunalt nivå. I tråd med operasjonaliseringen av variabelen ser vi også at effekten for dem med middels politisk kapitalvolum er svakere enn for dem som har mye politisk kapitalvolum, og sterkere enn for dem som har lite politisk kapital. For denne gruppen øker oddsen for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner med en faktor på 2,218.

6.2 KONTROLLERT EFFEKT AV POLITISK KAPITAL

I kapittel 3 så vi at det er en seleksjon inn i politikereliten med hensyn til klassebakgrunn og utdanning. Vi kan se for oss at det foregår en ytterligere seleksjon inn i de tre nivåene jeg har definert: Jo høyere utdanning og klassebakgrunn, desto mer sannsynlig er det at du havner i de yrkene i politikken der akkumuleringen av politisk kapital er størst.

Hvis dette er tilfelle *kan* sammenhengen mellom politisk kapitalvolum og (yrkes)klassemobilitet delvis være spuriøs. Hvis bakenforliggende faktorer skaper korrelasjonen vi observerer mellom to variabler, kan vi ikke bruke korrelasjonen som indikasjon på at det foreligger en årsaksrelasjon (Skog 2007: 37).

For å teste om sammenhengen er delvis spuriøs, kontrollerer vi effekten av politisk kapitalvolum for utdanning og klassebakgrunn. Vi sammenlikner dermed grupper som er like med hensyn til klassebakgrunn og utdanning, og ulike med hensyn til politisk kapitalvolum:

H8: Ved kontroll for klasse og utdanning svekkes effekten av politisk kapital på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Hypotesen testes ved hjelp av multinomisk logistisk regresjonsanalyse. De tre variablene anvendes som dummyvariabler, og følgende utelates: Dummyvariabelen for arbeiderklassebakgrunn, dummyvariabelen for ungdomsskole/videregående, og dummyvariabelen for lavt politisk kapitalvolum. Modell 1⁵⁰ viser effekten av politisk kapital isolert sett, mens modell 2 viser effekten kontrollert for klassebakgrunn og utdanning.

Tabell 7. Multinomisk logistisk regresjon av politisk kapital på (yrkes)klasseposisjon. Kontrollert for utdanning og klassebakgrunn

	MODELL 1		MODELL 2	
	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon	Høy yrkesklasseposisjon	Lav yrkesklasseposisjon
<i>Kommune/fylkeskommune</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Storting/partiapparat	0,797 (*) (0,429)	0,555 ^{IS} (0,437)	0,960 (*) (0,558)	0,791 ^(IS) (0,530)
Regjering	2,634 *** (0,454)	0,619 ^{IS} (0,592)	2,641 *** (0,590)	1,065 ^(IS) (0,706)
<i>Arbeiderklasse</i>			<i>ref</i>	<i>ref</i>
Middelklasse			-0,112 ^{IS} (0,413)	-0,162 ^{IS} (0,512)
Overklasse			0,178 ^{IS} (0,325)	0,031 ^{IS} (0,425)
<i>Ungdomsskole/videreg.</i>			<i>ref</i>	<i>ref</i>
Høgskole/universitet, lavere grad			0,130 ^{IS} (0,408)	-1,028 ** (0,419)
Høgskole/universitet, høyere grad			0,589 ^{IS} (0,439)	-1,102 ** (0,545)
Konstant	-2,411 *** (0,395)	-2,411 *** (0,395)	-2,811 *** (0,571)	-1,996 *** (0,500)
Kjikkvadrat (<i>df</i>)	61,394 (4) ***		64,391 (12) ***	
Nagelkerke R ²	0,155		0,195	
N	465		379	

^{IS} p>0,10, (*) p<0,10, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Standardfeil er oppgitt i parentes

La oss først se på hvordan politisk kapitalvolum påvirker sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner i forhold til å bli i politikken, når vi kontrollerer for klassebakgrunn og utdanning:

For personer med middels politisk kapitalvolum øker logiten fra 0,797 i modell1 til 0,960 i modell 2. I modell 1 er oddsraten for denne koeffisienten 2,218, mens den er noe høyere i modell 2, med 2,612. I forhold til personer med lite politisk kapital har personer med middels politisk kapital større sannsynlighet for å gå til høye (yrkes)klasseposisjoner enn for å bli i

⁵⁰ Dette er samme regresjonsmodell som på side 91. Den inkluderes her av framstillingshensyn.

politikken – kontrollert for utdanning og klassebakgrunn. Effekten er nesten signifikant på femprosentnivå (sig. 0,086).

For personer med høyt politisk kapitalvolum øker logiten marginalt, fra 2,634 i modell 1 til 2,641 i modell 2. I modell 1 er oddsraten for denne koeffisienten 13,929, mens den er på 14,026 i modell 2. Vi ser her en tilnærmet uendret effekt av politisk kapital når vi kontrollerer for utdanning og klassebakgrunn.

Når det gjelder sannsynligheten for overgang til *lave* (yrkes)klasseposisjoner ser vi at for personer med middels politisk kapitalvolum øker logiten for dette utfallet fra 0,555 i modell 1 til 0,791 i modell 2. Oddsratene for koeffisientene er henholdsvis 1,743 og 2,205. For dem med høyt politisk kapitalvolum øker logiten fra 0,619 i modell 1 til 1,065 i modell 2, med tilhørende oddsrater 1,857 og 2,901. Ingen av disse effektene er imidlertid signifikante, og vi kan ikke utelukke at de skyldes tilfeldigheter.

Modellen gir ikke støtte til hypotesen H8: Ved kontroll for klasse og utdanning svekkes effekten av politisk kapital på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. I stedet ser vi at effekten av middels og høyt politisk kapitalvolum enten er uendret eller noe styrket ved kontroll for klassebakgrunn og utdanning.

6.2.1 MODELLTILPASNING

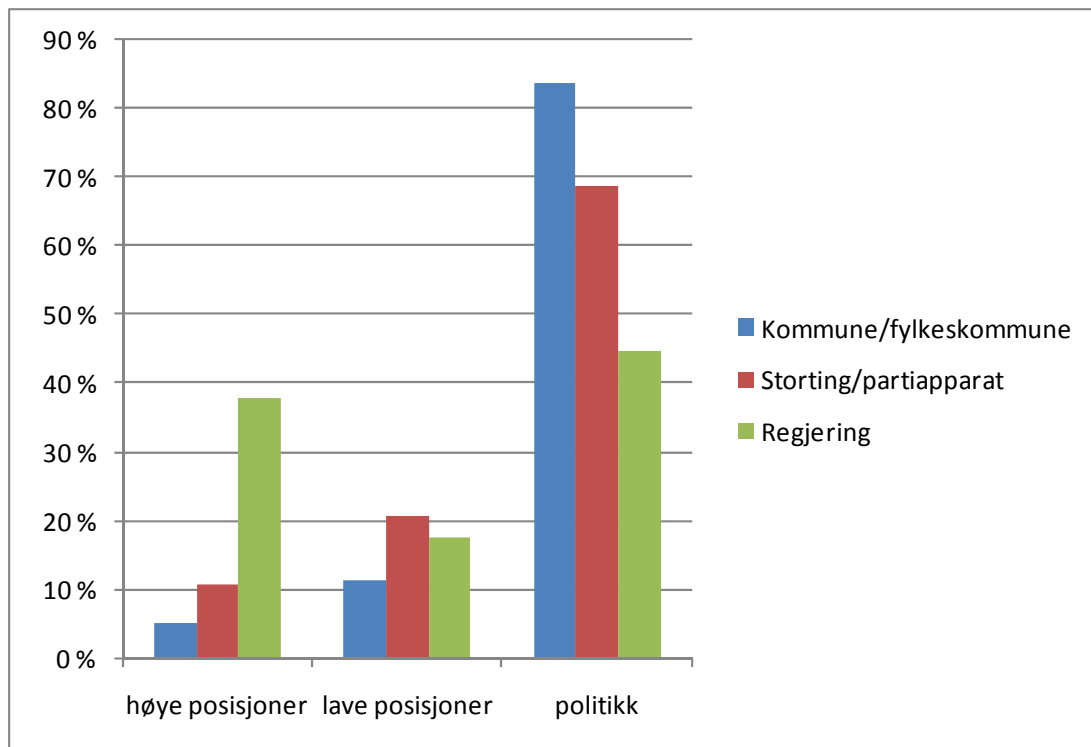
I modell 1 er den rapporterte kjikvadratverdien signifikant (på enprosentnivå), som betyr at modellen gir en signifikant forbedring av Log likelihood. I modell 2 er forbedringen i -2LL også klart signifikant (på enprosentnivå). Begge modellene beskriver dermed dataene bedre enn en modell basert på nullhypotesen.

Nagelkerke R^2 er 0,155 i modell 1, og 0,195 i modell 2. Dette er forholdsvis høye verdier, men endringen fra modell 1 til modell 2 er ikke veldig stor. Det er i tråd med resultatene fra forrige kapittel: Siden klassebakgrunn og utdanning ikke forklarer mye av variasjonene i politikerelitens yrkesmobilitet, er det logisk at vi bare får en mindre økning i Nagelkerke R^2 når vi introduserer disse variablene i modellen. Derimot ser vi at politisk kapital har betydelig mer forklaringskraft.

I diagrammet under har vi framstilt sannsynlighetene for de ulike utfallene etter politisk kapitalvolum, kontrollert for klassebakgrunn og utdanning. Her ser vi at for personer med lavt politisk kapitalvolum er det 2,2 ganger vanligere å gå til lave posisjoner enn til høye

posisjoner. For dem som har middels politisk kapitalvolum er det 1,9 ganger vanligere å gå til lave enn høye posisjoner, mens for dem med høyt politisk kapitalvolum er det 2,1 ganger vanligere å gå til høye enn lave posisjoner.

Figur 9. Sannsynligheter for (yrkes)klasseutfall etter politisk kapitalvolum. Kontrollert for utdanning og klassebakgrunn

6.3 OPPSUMMERING

Analysen av politisk kapitalvolum isolert viser de som har jobbet i regjeringsapparatet skiller seg tydelig ut, ved at de har en signifikant og langt større sannsynlighet for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Når det gjelder mobilitet til lave posisjoner, finner vi ingen signifikante effekter av politisk kapitalvolum.

Vi har også undersøkt om en ytterligere seleksjon inn i de tre politisk kapital-nivåene kan forklare deler av den variasjonen som politisk kapitalvolum isolert sett synes å frambringe. Her er antakelsen at personer med høy utdanning og/eller klassebakgrunn har større sannsynlighet for å komme inn i yrkesposisjonene i politikereliten der akkumuleringen av politisk kapital er størst. Hvis vi analyserer effekten av politisk kapitalvolum uten å kontrollere for dette, sammenlikner vi i realiteten personer med høy utdanning og

klassebakgrunn med personer med lav utdanning og klassebakgrunn, og vi står i fare for å overse spuriøsitet.

Analysene viser imidlertid at sammenhengen ikke er spuriøs. La oss illustrere poenget med et eksempel: Ola kommer fra arbeiderklassen, og har ikke studert etter videregående, mens Kari kommer fra overklassen og har en universitetsutdanning på mastergradsnivå. Begge har vært aktive i politikken i flere år, og jobber nå i regjeringsapparatet. Analysene i denne oppgaven tyder på at Kari ikke har noen større sannsynlighet for overgang til en høy (yrkes)klasseposisjon enn Ola, selv om hun har mer eksklusiv klassebakgrunn og høyere utdanning enn han. Det som betyr noe er hvor mye politisk kapital de har, og her stiller Ola og Kari likt, gitt min operasjonalisering av politisk kapital. Samtidig er Kari bedre sikret mot overgang til en lav (yrkes)klasseposisjon enn Ola, i kraft av at hun har høyere utdanning av høyere grad. Dette ser vi av analysene i kapittel 5, der det framgår at høyere utdanning ”beskytter” mot nedadgående mobilitet, også ved kontroll for politisk kapital.

Et annet spørsmål er hvorvidt personer som Kari har større sannsynlighet for å få jobb i regjeringsapparatet enn personer som Ola. Det ikke er usannsynlig at det foregår en seleksjon ut fra klassebakgrunn og utdanning inn i de ulike nivåene i det politiske hierarkiet. Derfor kan det godt være slik at klassebakgrunn og utdanning virker *indirekte* på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Spørsmålet om hvordan klassebakgrunn og utdanning påvirker sannsynligheten for innpass på de ulike nivåene i politikken, kan gjøres til gjenstand for en egen analyse, men det faller utenfor denne oppgavens rammer å undersøke det. Det vi derimot kan si på bakgrunn av våre analyser, er at klassebakgrunn og utdanning i liten grad har *direkte* effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Vi ser at politisk kapitalvolum i klart større grad påvirker denne sannsynligheten.

7 KONKLUSJON

I analysene av den norske politikerelitens yrkesmobilitet har vi gjort to viktige funn:

1) Mønstrene i yrkesmobiliteten: De som forlater politikereliten går i overveiende grad til de høye (yrkes)klasseposisjonene. En forholdsvis stor andel går også til de aller øverste posisjonene i hierarkiet. I tillegg ser vi at flere enn før går fra politikereliten til privat sektor.

2) Forklaringer på yrkesmobiliteten: Tilsikrede egenskaper som klassebakgrunn og utdanning har i liten grad *direkte* effekt på sannsynligheten for overgang til høye (yrkes)klasseposisjoner. Politisk kapital, tilegnet i politikken, påvirker i klart større grad denne sannsynligheten.

I den avsluttende delen vil jeg knytte dette til de to spørsmålene som innledet teorikapittelet: Hva forteller funnene oss om integrasjonen mellom norske elitegrupper? Og hvordan kan de knyttes til endringer i de strukturelle handlingsbetingelsene?

7.1 INTEGRASJON MELLOM NORSKE ELITEGRUPPER

21. oktober 2008 gjenga VG følgende to tekstmeldinger på avisforsiden:

”Hei Rune. Det er veldig bra at du har kontakt med Karl Eirik. Fortsett med det. Hvis du vil er jeg klar for å snakke med deg direkte. Ring i så fall på dette telf nummeret. Ring gjerne før kl. 1730. Går i møte da. Ha en god helg”

”Takker for det. Foreløpig er kom godt. Tar kontakt hvis nødvendig. Volum, 3 år og en stø og beroligende statement er det som er viktigst nå! Lykke til, Rune» (VG 21.10.2008)

Tekstmeldingene stammet fra en korrespondanse mellom statsminister Jens Stoltenberg DNB Nor-sjef Rune Bjerke, fra dagen før regjeringen la fram ”redningspakken” for bankene. En del av denne pakken var at staten tilbød bankene å bytte statsobligasjoner mot boliglån, med en varighet på tre år. Da korrespondansen ble kjent, gikk spekulasjonene om innsideinformasjon høyt. Det som gjorde saken ekstra medievennlig, var det faktum at Bjerke og Stoltenberg var gamle venner fra partipolitikken.

Denne typen direkte koblinger mellom personer innen elitedivisjonen i norsk næringsliv og politikk vekker stor offentlig interesse. Imidlertid er det langt fra sikkert at slike direkte

vennskapsrelasjoner er den viktigste faktoren for integrasjon av norske makteliter. Til grunn for denne oppgaven ligger en hypotese om at sirkulasjon mellom eliteposisjoner i yrkesstrukturen er en sentral indikator på eliteintegrasjon. Selv om datamaterialet som analyseres bare strekker seg over årene 2003 til 2006, ser vi likevel at forholdsvis mange forlater politikken, og at disse i hovedsak går til høye (yrkes)klasseposisjoner.

Mills anså personelltrafikken mellom eliteposisjonene i 1950-tallets USA, som det klareste uttrykket for eliteintegrasjon. Han påpekte at de institusjonelle posisjonene man innehar i arbeidslivet, i stor grad bestemmer om personer føler seg som del av en sosial klasse eller ikke. Hvis vi vurderer eliteintegrasjon ut fra dette kriteriet, kan vi si at den norske politikereliten i økende grad integreres med andre eliter. Det er rimelig å anta at graden av samhörighet mellom elitemedlemmene øker i takt med personellflyten mellom sektorene.

Så kan man spørre seg om en turnover på 30 % i politikereliten er tilstrekkelig til å skape økt integrasjon med andre eliter. Tallet kan være vanskelig å vurdere. Imidlertid presenterte vi en tabell fra *Norske Makteliter* i teorikapittelet, som angir andelen av eliten innen hver sektor som tidligere har arbeidet et år eller mer i en annen sektor. Gulbrandsen m. fl. (2002: 62) sin tolkning av tabellen er at potensialet for nettverksbygging og samforstand mellom eliter på tvers av sektorer, er ganske stort. Forfatterne påpeker blant annet at en betydelig andel elitepersoner har arbeidet i næringslivet, og at det kan øke lydhørheten overfor næringslivets synspunkter.

I tabellen var imidlertid flyten ut av politikereliten forholdsvis liten. I mitt materiale er "eksporten" faktisk større, og det til tross for at jeg har data fra et tidsrom på fire år. I Lederskapsundersøkelsen intervjuet man personene om hele yrkeskarrieren deres. Sett i et slikt perspektiv må vi kunne si at politikerelitens integrasjon med øvrige eliter, blir sterkere. Vi finner støtte for diagnosen som ble stilt i Makt- og demokratiutredningen, om at det er en økende elitesirkulasjon mellom politikk, næringslivsledelse, informasjons- og lobbyvirksomhet (Østerud m. fl. 2003: 297).

Imidlertid er ikke yrkesmobilitet den eneste, og heller ikke nødvendigvis viktigste, indikatoren på eliteintegrasjon. Ekteskapsmønstre, slektskapsbånd og utdanningsløp kan være vel så viktig. Når Hartmann mener at integrasjonen mellom elitene har gått såpass langt at det er vanskelig å trekke klare skiller mellom elitegrupper, peker han på klassebakgrunn og utdanning; for det første har elitepersonene liknende, eksklusiv sosial bakgrunn, som legger grunnlag for felles oppfatninger og oppførsel, og deretter utdypes integrasjonen gjennom at

personene tilbringer flere år sammen i eliteutdanningsinstitusjoner. Elitepersonene utvikler en liknende habitus, slik han ser det. Men er dette en treffende beskrivelse av Norge? Fins det en *esprit de corps* i elitene her til lands?

Spørsmålet lar seg ikke besvare bare ut fra graden av yrkessirkulasjon. I Frankrike, Storbritannia, USA og Japan kjennetegnes utdanningssystemene av egne eliteutdanningsinstitusjoner. Vi skal ikke utelukke at papirer fra bestemte fag ved enkelte av universitetene våre kan være viktige for innpass i politikereliten, men det fins ingen Grand écoles av fransk type, eller public schools av engelsk sort her til lands. Det betyr at denne kanalen for eliteintegrasjon – sosialisering gjennom lange utdanningsløp innen eksklusive eliteutdanningsinstitusjoner – ikke er like viktig for integrasjonen av norske eliter. Vi kan imidlertid ikke slutte fra dette til at norske eliter er mindre integrert enn elitene i Tyskland eller Frankrike, men det indikerer at integrasjonen skjer på andre måter, og via andre kanaler. Kanskje betyr dette at yrkesmobiliteten mellom eliteposisjoner er desto viktigere for eliteintegrasjonen i land som Norge?

For å anvende Bourdieus begreper kan vi si at jo nærmere norske elitepersoner står hverandre i det sosiale rom, desto mer sannsynlig er det at de lever under liknende vilkår – og formes på liknende måter. Nettopp (yrkes)klasseposisjonene er konstituerende for plassen de inntar i det sosiale rom, og i takt med økende personellflyt mellom personer på elitenivå, øker også sannsynligheten for at de utvikler liknende disposisjoner og interesser. I et slikt perspektiv kan vi spørre oss om det utvikler seg en ny politikerhabitus, og hvilke konsekvenser det kan få. Det spesielle med det politiske feltet er jo at personenes makt hviler på en særegen form for symbolsk makt. Politikere får symbolsk makt i den grad de *representerer* noe som andre gjenkjenner, som gir respekt, og som man kan ha tillit til (Hjellbrekke & Korsnes 2003: 41-42).

Dette er en av grunnene til at det er så viktig for politikere å unngå mistanke om at de er i politikken for å tjene egne interesser. Nå ser vi imidlertid en ny tendens; ikke bare viser de statistiske analysene i denne oppgaven at yrkesmobiliteten fra politikk til høye (yrkes)klasseposisjoner øker, også i offentligheten får vi stadig flere eksempler på dette. Det interessante trekket er at det virker som det også er en økende *aksept* for slike yrkesoverganger, blant aktørene i det politiske feltet.

I en nyhetssak om personellflyten mellom kommunikasjonsbransje og politikk framgikk det at de nærmeste politiske rådgiverne til Erik Solheim, Dagfinn Høybråten og Trond Giske nå

jobber for store PR-byråer. I samme bransje finner vi blant annet Ansgar Gabrielsen (tidligere Høyre-statsråd), Gunnar Husan (Bondeviks statssekretær med ansvar for presse og informasjon gjennom to perioder fra 1997 til 2005), David Hanssen (tidligere leder i KrFU og rådgiver i Utenriksdepartementet), Beng Eidem (tidligere rådgiver for forsvarsminister Kristin Krohn Devold) – og selvsagt Carl I. Hagen og Bjarne Håkon Hanssen (NRK 27.01.2010).

Det første vi kan merke oss er at alle disse personene har hatt forholdsvis tunge verv på Stortinget eller i regjering. Det andre vi kan merke oss, som kanskje er mest interessant i vår sammenheng, er at personene representerer hele bredden blant stortingspartiene, fra SV til Frp. Det indikerer en økende aksept for denne politikerhabitusen i hele det politiske feltet. Og aksepten vil trolig øke i takt med økt personellflyt; jo nærmere elitepersonene står hverandre i det sosiale rom, desto mer sannsynlig er det at de utvikler liknende disposisjoner og interesser.

Den første konklusjonen blir derfor at økt yrkesmobiliteten fra politikereliten i retning høye (yrkes)klasseposisjoner skaper selvforsterkende effekter, der økende aksept i det politiske feltet for slike yrkesoverganger, fører til ytterligere økning i denne yrkesmobiliteten.

7.2 STRUKTURELLE ENDRINGER

Makt- og demokratiutredningen oppsummerte de siste 20 årenes samfunnsendringer slik:

Maktutredningens best dokumenterte diagnose kan sammenfattes som politikkenes retrett. Dette innebærer en dramatisk omkastning av maktforhold over et par tiår, der folkevalgte kanaler er krympet og der det politiske systemet har mistet eller frasagt seg beslutningsmakt (Østerud 2002a).

Hovedtendensen har de siste tiårene vært privatisering av statseiendom, markedsretting av offentlig virksomhet, fristilling av statlige tiltak, og målstyring i offentlig sektor, etter mønster av private bedrifter. Storselskapene har økt sin makt fordi de er blitt forholdsmessig mye større, og fordi de er sterkere forankret i internasjonal kapitalisme, mens statens muligheter for styring er svekket av økningen i internasjonale kapitalbevegelser. Staten har derfor blitt ”junior partner to business”, ifølge Makt- og demokratiutredningen. Men staten har også blitt trent bakover av næringslivet i kampen om hegemoni. Næringslivet har blitt stedet ”der det virkelige foregår”, til forskjell fra i departementenes mørke korridorer (Østerud m. fl. 2003: 231).

Dette er forholdsvis kraftig kost, men det er liten tvil om at diagnosen er veldokumentert. Etter mitt syn vil det være direkte oppsiktsvekkende hvis en slik utvikling ikke også har påvirket aktørene i det politiske feltet. Derfor er det viktig å se politikerelitens yrkesmobilitet i sammenheng med strukturelle endringer, slik blant annet Hartmann og Bugge tar til orde for.

Ut fra disse samfunnsendringene kan vi for det første anta at politikerne i større grad enn før anser yrkesovergang til næringsliv eller kommunikasjons- og rådgivningsbransjen som et attraktivt karrieresteg. Det er et større "tilbud" av politikere på dette markedet enn før.

Samtidig er etterspørselen etter dem større enn noensinne, siden næringslivets innsats for å påvirke beslutningstakerne aldri har vært mer omfattende enn den er i dag. Selv om næringslivet har styrket sin makt overfor staten, er bedriftene fortsatt svært avhengige av de politisk bestemte rammebetingelsene, og skal de lykkes i å påvirke beslutningene trenger de personer med politisk kapital på laget.

Resultatet blir økt personellflyt mellom politikk og næringsliv, lobbyvirksomhet og kommunikasjonsrådgivning. Dette finner også støtte i Hjellbrekke og Korsnes sine analyser av det norske maktfeltet. Som vi har sett var en av hypotesene at de svakeste mobilitetsbarrierene er i det politiske feltet, og at politikerposisjonene derfor er blant de mest åpne i maktfeltet. Men hypotesen går vel å merke *begge veier*; for en del av aktørene har barrierene mellom det politiske feltet og andre felt innen maktfeltet blitt svekket. Dette betyr at karriereveier som av ulike årsaker tidligere var utenkelige, i dag ikke bare framstår som legitime, men også som ønskede (Hjellbrekke m. fl. 2007: 266-267), jamfør det faktum at politikere fra alle stortingspartiene gjør karriere i kommunikasjons- og rådgivningsbransjen.

Hjellbrekke og Korsnes påpeker det paradoksale i utviklingen. Makt- og demokratiutredningens diagnose er "politikkens retreat", som i Bourdieus terminologi vil si at "posisjonen til det politiske feltet i det interne felthierarkiet i maktfeltet, gradvis har blitt svekket og underkastet det økonomiske feltets logikk. Samtidig indikerer den økende personellflyten fra politikk til næringsliv at den politiske kapitalens verdi har økt i maktfeltet" (Hjellbrekke & Korsnes 2003: 41).

På litt lengre sikt kan imidlertid denne tendensen undergrave politikernes makt, siden makten deres er basert på tillit. Politikerne risikerer å devaluere verdien av sin egen politiske kapital, siden markedsverdien av denne kapitalen synker hvis tilliten til politikken synker. For øyeblikket tyder imidlertid tallenes tale på at politisk kapital i stor grad *er* virksom for å få tilgang til andre eliteposisjoner, og devalueringen ligger slik sett et stykke fram i tid. Dette

skyldes strukturelle forhold; økonomisk kapital kan ikke omsettes til de formene for kapital som er gyldige på de ikke-økonomiske feltene på noen direkte og umiddelbar måte. Kapitalkonvertering fordrer derfor et langvarig og ressurskrevende arbeid (Bourdieu 1986: 252).

Så lenge det forholder seg slik, vil derfor *etterspørselen* etter politisk kapital også forbli stor. Vi kunne sett for oss en reduksjon på *tilbudssiden* som følge av en ”markedets retrett”, men lite tyder på at noe slikt er nært forestående. Den andre konklusjonen blir derfor at vi ser et *strukturelt betinget sammenfall* mellom tilbudet av politisk kapital og etterspørselen etter denne, og utviklingstrekkene tyder på at dette forholdet vil styrkes snarere enn svekke seg.

7.3 VIDERE FORSKNING

Denne oppgaven gir et lite, men nytt, bidrag til forskningen på norske samfunnseliter. Siden det ikke har blitt utført kvantitative analyser av politikerelitens yrkesmobilitet tidligere, har en god del av arbeidet bestått i å konstruere politikereliten ut fra yrkeskoder, tilpasse kategoriene i ORDC-skjemaet til analysene, og operasjonalisere politisk kapital på en måte som lar seg forene med kvantitativ analyse av registerdata.

Datasettet jeg har analysert strekker seg over årene 2003 til 2006. Når vi etter hvert får tilgang til yrkesregistreringene fra årene 2007 til 2010, blir det betydelig flere yrkesoverganger å studere. Da får vi yrkesovergangene som fulgte kommune- og fylkestingsvalget i 2007 og stortingsvalget i 2009, inn i datasettet. Dermed kan vi utnytte forskningsdesignet fra denne oppgaven til det fulle, blant annet gjennom å analysere yrkesovergangene i lys av samtlige kategorier i ORDC-skjemaet. I mitt tilfelle var det av metodiske årsaker nødvendig å slå sammen flere av kategoriene, men ettersom antallet personer som er innom politikereliten øker, blir behovet for slike sammenslåinger mindre.

En interessant innfallsvinkel vil være forholdet mellom yrkesmobilitet til økonomieliten, profesjonseliten og kultureliten. Finner vi noen faktorer som påvirker hvilke elitefraksjoner politikerne går til? Har politisk kapital, klasse eller utdanning effekt på denne mobiliteten? Er det noen systematikk i hvem som går til yrker i den øvre middelklassen versus yrker i elitene? Og ser vi noen horisontal differensiering på middelklassenivå? Vi kan også i større grad fingradere politisk kapitalvariabelen – for eksempel ved å skille ut de som jobber sentralt i partiene som en egen kategori, og se om dette gir andre resultater enn når vi opererer med tre

kategorier. ”Skjelettet” som er utviklet i denne oppgaven kan danne utgangspunkt for undersøkelser av slike spørsmål, etter hvert som antallet yrkesregistreringer øker.

På denne måten vil vi også avdekke eventuelle systematiske variasjoner i om politisk kapital lar seg konvertere til høye (yrkes)klasseposisjoner i ulike felt. Det vil også gi et klarere bilde av den politiske kapitalen sin posisjon i det overordnede kapitalhierarkiet (Hjellbrekke og Osland 2000: 8). I den sammenheng vil det være interessant å vurdere alternative operasjonaliseringer av politisk kapital. I denne oppgaven har jeg lagt til grunn at politisk kapital er eksklusive nettverks- og gruppemedlemskap. Det er imidlertid ikke sikkert vi utelukkende bør forstå politisk kapital som en underform av sosial kapital.

Kanskje dreier politisk kapital seg også om særegne ferdigheter og en feltspesifikk kompetanse som personene akkumulerer i det politiske feltet? Vi har etter hvert mange eksempler på toppolitikere som går til kommunikasjons- og rådgivningsbransjen, hvorav Carl I. Hagen og Bjarne Håkon Hanssen er blant de mest kjente. Én side ved deres politiske kapital er de eksklusive nettverkene og gruppene de har tilgang til. Dette er sannsynligvis gull verdt for kunder som ønsker å påvirke politiske beslutningstakere. Men for andre kunder er det trolig minst like viktig å få tilgang til det arsenalet av argumentasjonsstrategier og overtalelsesevner, og ikke minst kjennskap til mediehåndtering, som en politiker av Carl I. Hagens kaliber besitter. Kan dette karakteriseres som en del av Hagens politiske kapital? I så fall anser vi ikke politisk kapital bare som en underform av sosial kapital, men også som en form for kulturell kapital eller informasjonskapital. Dette bør undersøkes nærmere, siden det trolig gir relevant informasjon om politikerelitens ”markedsverdi” i arbeidsmarkedet.

I metodekapittelet påpekte jeg at det ikke er usannsynlig at noen opparbeider seg en politisk kapital som er større enn yrkestittelen skulle tilsi, og omvendt. Hvis det i stor grad forholder seg på denne måten, bør min operasjonalisering av politisk kapital modifiseres. Dette er det imidlertid vanskelig å få klarhet i ved hjelp av kvantitative metoder. Derfor vil det være interessant å undersøke i hvilken grad tilgangen til eksklusive politiske nettverk og grupper, overlapper med de formelle politiske posisjonene. Her må man trolig benytte omdømmemetoden, og kanskje gjør man samme funn i Norge som i USA og tidligere Jugoslavia – jo lenger opp i hierarkiet, jo større overlapping mellom formelle og uformelle strukturer. Dette bør undersøkes.

En annen spennende innfallsvinkel er å behandle politisk kapital som en *tilskrevet* egenskap. I denne oppgaven har det ikke vært mulig å behandle politisk kapital på den måten, men en

viktig indikator på at sosial kapital er sentral i det politiske feltet, er nettopp *reproduksjonen* av en egen politisk elite både innad i og mellom ulike generasjoner i politiske partier (Hjellbrekke 2003: 43). Her vil det være relevant å finne ut i hvilken grad vi har slike dynastiske tendenser i norsk politikk, og hvor viktige de er for reproduksjonen av politikereliten.

Funnene i oppgaven tilsier at den offentlige interessen for politikerelitens yrkesmobilitet vil øke, siden tendensen er økende elitesirkulasjon mellom politikk og andre sektorer. Kanskje ser vi konturene av en ny politikertype, som anser politikken mer som et karrieresteg enn som en karriere? I politikereliten fra 1945 til 1985 var hovedtendensen at politikerne gikk tilbake til yrkene de hadde før de kom inn på Stortinget eller i regjering. Dag Terje Andersen, som etter å ha mistet stortingsplassen ved valget i 2001, plukket opp motorsaga og begynte å jobbe i skogen igjen, er nok i dag unntaket snarere enn regelen. Det skyldes ikke bare at politikere i større grad får høye (yrkes)klasseposisjoner etter politikken, men også at stadig flere av dem ikke har hatt noe annet yrke enn politikk. Og jo flere politikere som mangler yrkeserfaring fra noe annet enn politikk, desto mer nærliggende er det å anta at betydningen av politisk kapital for yrkesmobiliteten blir *større*. Hvis du ikke har et tidligere yrke å falle tilbake på når du mister plassen din i kommunestyret, på Stortinget eller i regjeringsapparatet, så må du stole på at den politiske kapitalen gjør deg attraktiv i arbeidsmarkedet.

8 LITTERATURLISTE

- Asdal, Kristin (2003): *Maktens disposisjoner*. Samtiden. No. 1
- Bergens Tidende (2002, 16. april): *Ap-statsråder går over til "fienden"*
- Bourdieu, Pierre (1986): The Forms of Capital. I Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood. 241-258
- (1987a): In *Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford: Polity Press
- (1987b): What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups. *Berkeley Journal of Sociology*. Vol. 32. 1-17
- (1991a): *Language and Symbolic Power*. Polity Press
- (1991b): Social Space and Symbolic Space: Introduction to a Japanese Reading of Distinction. *Poetics Today*. Vol. 12, No. 4. 627-638
- (1995): *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag
- (1998): *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press
- Bourdieu, Pierre & Loic J.D. Wacquant (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press
- (1993): *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget
- Bugge, Lars (2002): Arven fra Pierre Bourdieu. *Demo* 2/3
- Bugge, Lars m. fl. (2002): En maktutredning uten struktur. *Agora* 3/4. Aschehoug
- Bugge, Lars & Rønning, Geir O. (2003): Elitenes gode vilje. *Prosa* 9 (1)
- Bull, Edvard (1984): Historisk utsyn: Toppfolkenes partnerskap - hvordan ble det til? En forfatningshistorisk skisse. *Sosiologi i dag*. No. 2. 3-18
- Charle, C. (1987): Pantouflage in France. *Annales-Economies Societes Civilisations*. Vol. 43, No. 5. 1115-1137
- Christensen, Tom (1999): *Regjeringsapparatet. Et posisjonspapir for Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Unipub
- Dagbladet (2009, 27. oktober): - *Sjokkert, svineri, merkelig*
- Dahl, Robert (1961): *Who Governs?* New Haven: Yale University Press

- Dye, T. R. & J. W. Pickering (1974): Governmental and Corporate Elites - Convergence and Differentiation. *Journal of Politics*. Vol. 6, No. 4. 900-925
- Eliassen, Kjell A. (1985): Rekrutteringen til Stortinget og regjeringen 1945-1985. I Nordby, Trond: *Storting og regjering 1945-1985. Institusjoner – rekruttering*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Engelstad, Fredrik m. fl. (2003): *Næringslivet mellom marked og politikk*. Oslo Gyldendal Akademisk
- Engelstad, Fredrik & Trygve Gulbrandsen (2007): *Comparative Studies of Social and Political elites*. Oxford: Elsevier
- Gulbrandsen, Trygve m. fl. (2002): *Norske Makteliter*. Oslo: Gyldendal
- (2005): Ideological Integration and Variation Within the Private Business Elite in Norway. *European Sociological Review*. Vol. 21, No.4. 329-344.
- (2008): *Business Political Action in Norway*
- Hansen, Marianne Nordli (1995): *Class and inequality in Norway*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Hansen, Marianne Nordli, Magne Flemmen & Patrick Lie Andersen (2009): *Oslo Register Data Class Scheme*
- Hartmann, Michael (2007): *The Sociology of the Elites*. London: Routledge
- Hernes, Gudmund (1978): *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hjellbrekke, Johs & Oddgeir Osland (2000): Den symbolske dominansen og "det kommunikative mistaket". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*. No. 1. 3-32
- Hjellbrekke, Johs. (2000): Ulike tilnærmingar til studiet av "sosial kapital" i sosiologi og statsvitenskap. *Sosiologisk tidsskrift*. Vol. 8, No. 3. 209-227
- (2003): Om makt og medisin med utgangspunkt i Pierre Bourdieu sin sosiologi. I Fugelli, Per: *Makt og medisin*. Oslo: Unipub
- Hjellbrekke, Johs. & Olav Korsnes (2003): *Det norske maktfeltet: interne strukturar, homogamitendensar, mobilitetsbaner og -barrierar i norske elitar*. Oslo: Unipub forlag
- (2005): Sosial kapital-strukturar i det norske maktfeltet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Oslo: Unipub. Vol. 46, No. 4. 467-502
- Hjellbrekke, Johs m. fl. (2007): The Norwegian Field of Power anno 2000. *European Societies*. Vol. 9, No. 2. 245-273

- Hurst (2006): *Social Inequality: Forms, Causes, and Consequences*. Boston. Allyn & Bacon
- Jordan, G. & J. Richardson (1979): *Pantouflage - Civil-Service Perk*. New Society. Vol. 47, No. 855. 415-416.
- Keller, Suzanne (1991): *Beyond the Ruling Class: Strategic Elites in Modern Society*. Transaction Publishers: New Jersey
- Klassekampen (2009, 9. november): *Forvalter den gode mening*
- Knutsen, Paul (1984): Korporatisme med og uten mening. *Sosiologi i dag*. No. 2. 19-34
- Lie Andersen, Patrick (2009): *Sosial ulikhet i enhetsskolen*. Oslo
- Lukes, Steven (2004): *Power: A Radical View*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Marx, Karl (1992): *Arbeid, kapital, fremmedgjøring: Sentrale tekster*. Oslo: Falken Forlag
- Michels, Robert (1959): *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Dover Publications
- Mills, C. Wright (1956): *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press
- Mosca, Gaetano (1939): *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill
- Nordby, Trond (1985): *Storting og regjering 1945-1985. Institusjoner – rekruttering*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- NRK (2010, 27. januar): *Mediebransjen kjøper opp unge politikere*
- Pareto, Vilfredo (1991): *The Rise and Fall of Elites. An Application of Theoretical Sociology*. New Jersey: Transaction Publishers
- Putnam, Robert D (1976): *The Comparative Study of Political Elites*. New Jersey: Prentice-Hall
- Sakslind, Rune (1984): Samfunnsmaskinen og "mellomlagene". Om klasser, makt og Maktutredning. *Sosiologi i dag*. No. 2. 35-61
- Scott, John (1997): *Corporate Business and Capitalist Classes*. Oxford: Oxford University Press
- Skog, Ole-Jørgen (2007): *Å forklare sosiale fenomener*. Oslo: Gyldendal
- Statistisk Sentralbyrå (1998): *Standard for yrkesklassifisering*
- Statistisk Sentralbyrå (2000): *Standard for utdanningsgruppering*
- Søbye, Espen (2002): Maktutredningen: Kritikken må forsterkes. *Samtiden*. No. 2

- Tufte, Per-Arne (2000): *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. SIFO
- VG (2008, 21. oktober): *Invitasjon til samrøre*
- Weber, Max (1995): *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal
- Østerberg, Dag (1979): Tanker om tre bøker fra maktutredningen. *Samtiden*. No. 3
- Østerud, Øyvind (2002a): Foreløpig maktdiagnose: Politikken på retrett. *Nytt Norsk Tidsskrift*
- (2002b, 7. mars): *Maktutredningen og det intellektuelle hegemoniet*. Aftenposten
- Østerud, Øyvind m. fl. (2003): *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt

Antall ord i denne oppgaven: 33 740

VEDLEGG A

Kommuner med over 20.000 innbyggere. Sortert synkende etter innbyggertall.

OSLO	RINGERIKE
BERGEN	GJØVIK
TRONDHEIM	ULLENSAKER
STAVANGER	HALDEN
BÆRUM	HAMAR
KRISTIANSAND	SKI
FREDRIKSTAD	LILLEHAMMER
TROMSØ	HORTEN
SANDNES	RANA
DRAMMEN	ASKØY
ASKER	OPPEGÅRD
SARPSBORG	MOLDE
SKIEN	KONGSBERG
SKEDSMO	HARSTAD
BODØ	KRISTIANSUND
SANDEFJORD	LIER
ÅLESUND	NEDRE EIKER
LARVIK	SOLA
ARENDAL	FJELL
TØNSBERG	STJØRDAL
PORSGRUNN	STEINKJER
HAUGESUND	NITTEDAL
LØRENSKOG	NØTTERØY
RINGSAKER	EIDSVOLL
MOSS	GRIMSTAD